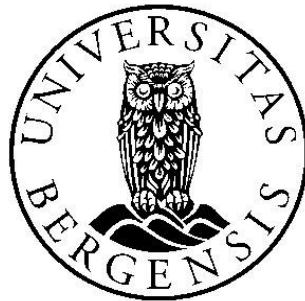


Soning, tilbakeføring og ettervern

En kvalitativ studie av refleksjoner omkring soning, tilbakeføring og ettervern blant ansatte i offentlig og frivillig sektor som jobber med tilbakeføring av domfelte

Tore Bjørgnes



Masteroppgave

Våren 2020

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på mine år som sosiologistudent ved Universitetet i Bergen. Prosjektet har gitt meg en mulighet til å belyse noe jeg virkelig engasjerer meg for, da mange domfelte faller mellom to stoler i tiden etter løslatelse. Dette gjelder dessverre også bekjente av meg. Det er disse bekjente som har gitt meg inspirasjon til å se nærmere på soning og tilbakeføring, da de sliter med tilbakefall til både kriminalitet og rus i tiden etter løslatelse. Og det må være klart i dette prosjektet; det er gjengangere som er hovedfokuset, og ikke førstegangs-innsatte som soner korte dommer på grunn av mindre forseelser.

Jeg vil først og fremst rette en stor takk til min veileder, Hans-Tore Hansen. Han har bidratt med god kunnskap på feltet og tålmodighet gjennom flere utkast. Takk til alle medstudenter i fjerde etasje på Sofie Lindstrøms hus, som gjennom sosiale sammenkomster og studieturer har bidratt til et godt og støttende studiemiljø. De ansatte som stilte opp som informanter fortjener også en stor takk. Heldigvis fikk jeg gjennomført intervjuene før de nasjonale tiltakene i forbindelse med koronavirus-pandemien ble iverksatt. Takk for at dere delte deres erfaringer med meg, uten dere ville jeg ikke hatt en oppgave. Jeg vil også takke mine foreldre for støtte og oppmuntring gjennom studieløpet.

Jeg vil også rette en stor takk til Elisabeth for hennes omsorg, støtte og gjennomlesninger gjennom hele prosessen med masteroppgaven. Hennes tålmodighet gjennom utfordringene Covid-19 har brakt med seg de siste månedene har vært enestående.

Sammendrag

Utgangspunktet for denne studien er å belyse tilbakeføringsprosessen for domfelte. Dette gjør jeg med utgangspunkt i erfaringer ansatte som jobber med domfelte har om innsattes soningsforhold, løslatelse og ettervern. Datamaterialet er innhentet gjennom semistrukturerte intervjuer, en kvalitativ metode som oppfordrer informantene til å reflektere rundt spørsmål med større rom for å trekke frem sine meninger med tanke på viktige aspekter. Dette følger til en viss grad en «grounded» metodologi, men metodologien som er valgt er en *abduktiv* tilnærming til oppgavens problemstilling. Oppgaven baseres på tre problemstillinger, som er formulert slik:

- Hvordan ser aktørene som jobber med domfelte på balansegangen mellom straff og rehabilitering i Norge?
- Hvordan jobber og samarbeider ulike etater og organisasjoner under og etter soning for å minske sannsynligheten for at domfelte havner tilbake i fengsel?
- Hvilke utfordringer opplever aktørene som viktige aspekter ved tilbakeføringsprosessen av domfelte, med tanke på eventuelle planer og drømmer de har for tiden etter soning?

I analysen av datamaterialet utkrystalliserte det seg tre temaområder som de ansattes tanker omkring arbeidet som gjøres var sentrert rundt; *aktører som jobber med domfelte, soning og straff, og tilbakeføring*. Informantene hadde ulik bakgrunn fra feltet, da de åtte informantene representerer syv ulike etater og organisasjoner. De fleste hadde klare meninger om forholdet mellom straff og rehabilitering i norske fengsel når temaet ble tatt opp, og to hovedoppfatninger gikk igjen; **1)** norske fengsel skal fungere som en forbedringsanstalt, hvor straffen er frihetsberøvelse, ikke dårlige soningsforhold eller dårlig behandling av innsatte, og **2)** det rehabiliterende arbeidet for domfelte under soning var av høyere kvalitet før. Dette skilte seg ut gjennom de utfyllende tankene informantene hadde, og ved at det ble trukket frem som faktorer som har særlig stor påvirkning på tilbakeføringen som gjøres i arbeidet med domfelte. De fleste informantene ser på samarbeid og koordinering av tilbud som en viktig brikke for domfeltes muligheter til å holde seg borte fra kriminalitet og rus, da ulike aktører har spesifikke tilbud som alene ikke dekker alle aspektene for en vellykket tilbakeføring.

Analysene viser at informantene la vekt på at en vellykket tilbakeføring var avhengig av et sted å bo, noe meningsfullt å gjøre, enten det er jobb, utdanning eller andre aktiviteter, og endring

av eksisterende nettverk både gjennom jobb og fritid. Alle punktene vurderes av informantene som sentrale for å bedre levekårene og mulighetene den domfelte har. I arbeidet med datamaterialet dukket det opp noe jeg ser på som interessant, og det er fengselet som en trygghet for domfelte, hvor de kjente rammene fengselet tilbyr er tryggere og mer velkjente enn det øvrige samfunnet utenfor soningsanstaltene. Fire av informantene trekker også frem domfeltes motivasjon som en viktig faktor, da man bør ha tatt klare valg om hvilket liv man ønsker å leve for å få best mulig utbytte av planene som legges av offentlige etater og frivillige organisasjoner for tiden etter løslatelse.

Antall ord i hovedteksten: 35 165

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD.....	II
SAMMENDRAG.....	III
1. INNLEDNING.....	1
1.1. Tema.....	1
1.2. Norsk politikk for straff og soning.....	2
1.3. Innsattes levekår.....	3
1.4. Nasjonal strategi for redusert tilbakefall.....	5
1.5. Problemstilling.....	6
1.6. Oppgavens struktur.....	7
2. TEORI OG TIDLIGERE FORSKNING.....	9
2.1. Innledning.....	9
2.2. Fengselets utvikling.....	9
2.2.1. Kontrollsamfunnet.....	11
2.3. Den nordiske eksepsjonalismen.....	11
2.3.1. Økende fokus på straff?.....	13
2.3.2. Eksepsjonelle fanger.....	14
2.3.3. Myten om fengselspinen.....	15
2.3.4. Soningsforholdene for kvinner.....	16
2.4. Livet etter fengsel.....	17
2.5. Røde Kors – Nettverk etter Soning.....	19
2.6. Wayback – Stiftelsen Livet etter Soning.....	19
2.7. Oppsummering.....	20
3. STUDIENS FORSKNINGSDESIGN OG METODE.....	22
3.1. Innledning.....	22
3.2. Inspirasjon til studien.....	22
3.3. Kvalitativ metode og metodologiske refleksjoner.....	23
3.3.1. Utvalg.....	23
3.3.2. Rekrutteringsprosessen.....	24
3.4. Abduktiv tilnærming.....	26

3.4.1. Gjennomføring av intervju	26
3.4.2. Transkribering av intervjuene	28
3.4.3. Utfordringer.....	28
3.5. Analyse.....	30
3.5.1. Kategorisk inndeling	30
3.6. Prosjektets troverdighet	31
3.6.1. Validitet.....	31
3.6.2. Reliabilitet	31
3.6.3. Generalisering	32
3.7. Etske refleksjoner	33
3.8. Hvilket perspektiv er i fokus?	35
3.9. Oppsummering	36
4. AKTØRER SOM JOBBER MED DOMFELTE	37
4.1. Innledning.....	37
4.2. Offentlige etater.....	38
4.2.1. Fengselets nedskjæringer og endringer i ressursfordeling	41
4.3. Frivillige organisasjoner.....	44
4.4. Oppsummering	46
5. SONING OG STRAFF	47
5.1. Innledning.....	47
5.2. Balansegangen mellom straff og rehabilitering.....	47
5.3. Endringer i innsatt-gruppen i norske fengsel	50
5.4. Rusens påvirkning	53
5.5. Forskjeller mellom kvinner og menn	55
5.6. Fengselet som en trygghet.....	58
5.7. Samarbeidsrelasjoner mellom aktørene under soning.....	59
5.8. Oppsummering	63
6. TILBAKEFØRING.....	65
6.1. Innledning.....	65
6.2. Bosted.....	66
6.3. Meningsfull aktivitet	68
6.3.1. Arbeid.....	68

VII

6.3.2. Meningsfull fritid	70
6.3.3. Utdanning	71
6.4. Nettverk	72
6.4.1. Sosiale nettverk i jobbsammenheng	73
6.4.2. Sosiale nettverk i fritiden	74
6.5. Samarbeidsrelasjoner ved løslatelse	77
6.6. Domfeltes egen motivasjon	80
6.7. Oppsummering	81
7. AVSLUTNING	82
7.1. Oppsummering	82
7.2. Diskusjon.....	84
7.3. Videre forskning.....	86
LITTERATURLISTE.....	88
VEDLEGG 1 - INTERVJUGUIDE	93
VEDLEGG 2 - INFORMASJONSSKRIV	95
VEDLEGG 3 – VEDTAK FRA KRIMINALOMSORGEN.....	98

Kapittel 1 - Innledning

Å være i fengsel er som å være i en båt. Å bli løslatt det er når båten legger til kai. Men vi blir løslatt 100 meter før båten legger til kai, og de siste 100 meterne må vi svømme selv.

Sitatet er en domfelts betraktning på tilbakeføringsarbeidet som gjøres i Norge i dag. Utsagnet ble gjengitt av en av informantene jeg har intervjuet i mitt prosjekt som jobber i et norsk fengsel, og viser en oppfatning av tilbakeføringsarbeidet i dag som ufullstendig.

1.1. Tema

I forbindelse med min bacheloroppgave i sosiologi våren 2018, ble jeg klar over tilbudet «Wayback – Stiftelsen Livet etter Soning», hadde for domfelte i tiden etter løslatelse. Oppgavens formål var å belyse Wayback som organisasjon ut i fra et velferdsperspektiv, med hovedfokus på to av Erik Allardt (1984) sine tre velferdsdimensjoner; *having* og *loving*. Having omhandler inntekt, bosted, sysselsetting, helse og utdanning (Allardt, 1976: 232). Utgangspunktet i Loving er et syn på individets behov for gjensidige forhold hvor det kommer frem at man liker og bryr seg om hverandre (Allardt, 1984: 30). Jeg benyttet meg av sekundærdata som empirisk grunnlag for å belyse bacheloroppgavens problemstilling. Wayback representerer kun en av mange organisasjoner som jobber med tilbakeføring av domfelte, og jeg ønsket derfor en bredere tilnærming til feltet i mitt masterprosjekt i forhold til bacheloroppgaven min. Arbeidet med bacheloroppgaven ga meg ytterligere motivasjon til å bidra med mer kunnskap om de ulike fasene domfelte går gjennom, og da gjennom egen datainnsamling.

I dette prosjektet ønsket jeg å få innsikt i hvilke tanker, ideer og refleksjoner de ansatte som jobber i ulike faser av soningsforløpet har, for å få større innsikt i hvordan soningen, tilbakeføringen og ettervernstilbudet for straffedømte er i dag. For å belyse dette temaet, valgte jeg en kvalitativ tilnærming i form av semistrukturerte intervjuer med ansatte i ulike stadier av tilbakeføringsprosessen for den domfelte. Sosiologisk institutt har en stolt tradisjon innen forskningsfeltet velferd, ulikhet og livsløp, samt innen den kvalitative tilnærmingen til datainnsamling. Dette bidro også til valg av metodisk tilnærming, da kompetansen ved instituttet er meget god innen både tema og metode.

1.2. Norsk politikk for straff og soning

Et viktig aspekt å inkludere når man forsker på domfelte og deres muligheter og utfordringer, er rammeverket som foreligger gjennom overordnede mål og retningslinjer fra politisk hold. Jeg har derfor funnet det hensiktsmessig å trekke frem sentrale punkter i norsk politikk omkring soning og straff med utgangspunkt i eksisterende lover og uttalte formål. John Pratt (2007a, 2007b) fremhever viktigheten av *rehabilitering* i sin analyse av Nordens fengselspolitiske eksepsjonalisme. Dette er også noe Kristian Mjåland (2015: 30-31) trekker frem som sentralt for norsk straff og soning, noe han begrunner med foreliggende historiske analyser av norsk straffegjennomføringspolitikk. Også Kriminalomsorgens nettsider viser til straff og soning som noe som skal motvirke nye straffbare handlinger:

Kriminalomsorgen skal gjennomføre varetektsfengsling og straffereaksjoner på en måte som er betryggende for samfunnet og som motvirker straffbare handlinger. Det skal legges til rette for at lovbrytere kan gjøre en egen innsats for å endre sitt kriminelle handlingsmønster (Om Kriminalomsorgen, u.å.).

Kriminalomsorgens overordnede formål er som vist i sitatet å bidra til et tryggere samfunn. Dette gjøres ved å fjerne lovbrytere fra det øvrige samfunnet gjennom soning i fengsel, og arbeidet som gjøres i fengsel skal bidra til å endre domfeltes kriminelle handlingsmønster. Arbeidet med tilbakeføring og rehabilitering av domfelte skal baseres på flere virkemiddel, og Mjåland (2015: 32) viser blant annet til kontaktbetjentordningen og progresjonssoning som to sentrale virkemiddel som benyttes. Kontaktbetjentordningen bidrar til å legge til rette for at domfelte får bedre forutsetninger til å gjøre en egen innsats i arbeidet mot et lovlydig liv, mens progresjonssoning innebærer en gradvis «utslusing» mot løslatelse for domfelte som gjør en innsats, gjennom soning på lavere og lavere sikkerhetsnivå (Ibid). Den gradvise overgangen kommer også frem av Straffegjennomføringsloven (2005, § 3), som sier at: «Ved gjennomføringen av fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner skal det så vidt mulig skje en gradvis overgang fra fengsel til full frihet og gis tilbud om deltagelse i fritidsaktiviteter». Paragrafen viser et overordnet formål om å tilby domfelte en vei tilbake til samfunnet ved å gi et større ansvar og mer frihet under soningsforløpet, slik at overgangen fra soning til frihet blir mindre overveldende for domfelte.

Norge begynte å benytte *Elektronisk Kontroll*, heretter referert til som EK, som et alternativ til soning i fengsel i 2008 (Øster & Rokkan, 2018: 75). I publikasjonen «Fengslinger, 2014» på ssb.no fra 2016, viser de til at 30% av de domfelte sonet gjennom EK i 2014. EK har videre utviklet seg til å bli Norges største fengsel med over halvparten av alle domfelte i hele Norge (Øster & Rokkan, 2018: 75). Formålet med EK er at straffen begrenser friheten den domfelte har, men tillater likevel at jobb, bolig eller sosiale relasjoner opprettholdes, som videre kan minske sannsynligheten for tilbakefall til kriminelle handlingsmønstre (Ibid). For øvrig er det et kjennetegn ved EK at kvinner er overrepresentert i soning med fotlenke, sammenlignet med andelen kvinner i norske fengsel, noe som viser til mindre alvorlige lovbrudd (Ibid: 83).

1.3. Innsattes levekår

Statistisk sentralbyrå (SSB) gjennomførte i 2014 en levekårsundersøkelse blant innsatte i norske fengsel, hvor de hovedsakelig ønsket å belyse levekårene de innsatte hadde før de ble fengslet. Selv om hovedfokuset i utvalgsundersøkelsen var levekårene før soning, ble det også inkludert spørsmål for å belyse oppfatningen de innsatte har av livet i fengsel, samt forventningene til tiden etter (Revoll, 2015: 3). I denne undersøkelsen ble det gjennomført 264 intervju med innsatte, en svarprosent som tilsvarer nærmere 60% av trekkgrunnet.

Funnene i undersøkelsen viser at det er store forskjeller mellom innsatte og den øvrige befolkningen over 18 år på flere områder, hvor den største skjevheten er overrepresentasjonen av menn; 51% av befolkningen er menn, mens 95% av innsatte var menn i tidsrommet undersøkelsen ble gjennomført (Revoll, 2015: 10). Siden prosjektet mitt fokuserer på tilbakefall til kriminalitet, er det relevant å se på de innsatte som har sonet tidligere dommer som er inkludert i levekårsundersøkelsen. Fire av ti innsatte har blitt mishandlet i oppveksten, men det er forskjeller mellom førstegangssonere og innsatte som har gjennomført soning tidligere. Av de med tidligere dommer er det 46%, mot 33% av førstegangssonere (Ibid: 15). Når det gjelder boforholdene for de innsatte før fylte 18 år, oppga 51% av de med en eller flere tidligere dommer at de vokste opp i et hjem hvor rusmidler ble misbrukt. For førstegangssonere er andelen med samme problematikk som den ovennevnte 21% (Ibid: 16). Trenden som går igjen i levekårsundersøkelsen er tydelig; de innsatte med soningshistorikk er overrepresentert på de fleste områdene som er inkludert i undersøkelsen. Dette gjelder blant annet kontakt med barnevernet, overgrep utført av mor eller far mot deres partner, familiemedlem i fengsel, og selvmordsforsøk i hjemmet (Ibid: 17).

Revold (2015: 20) viser også til en klart mindre stabil bosituasjon for de innsatte før løslatelse, hvor 22% eide bolig og drøyt dobbelt så mange leide bosted. Den resterende prosentandelen var en kategori bestående av ulike løsninger, blant annet trygdebolig, hospits, venner eller uten et sted å bo. I denne sammensatte gruppen er de som har sonet tidligere i flertall (Ibid: 21). Sett opp mot en sammenliknbar gruppe i den øvrige befolkningen, er det store forskjeller med tanke på hvor sikker bosituasjonen for de innsatte var før soning.

Utdanningsnivået er generelt lavt, hvor 70% av de som har sonet før har ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning. For førstegangssonere er tilsvarende andel 49% (Revold, 2015: 23). Undersøkelsen tyder også på at det er høyere forekomst av lese- og skrivevansker blant innsatte enn hos den øvrige befolkningen i Norge (Ibid). Når det gjelder lønnet arbeid er det store forskjeller mellom de innsatte og referansegruppen. For de innsatte var 36% i arbeid før soning, mens den samme andelen for referansegruppen var 82%, noe som viser til en tydelig skjevhet i sysselsettingen (Ibid: 24).

Den generelle oppfatningen av Kriminalomsorgens aktivitetstilbud er at tre av ti innsatte mener aktivitetene gjør de bedre rustet for livet etter soning, hvor de som soner for første gang er mer positiv til disse tilbudene enn de som har sonet en eller flere dommer tidligere (Revold, 2015: 31). De innsattes vurdering av egen helse viser at en av fem vurderer ens helse som dårlig, mot en av tjue for samme vurdering hos referansegruppen. En av fire mener helsen har blitt bedre under soning, en av fire mener den omtrent er den samme, og drøyt 20% mener den har forverret seg i løpet av soningen (Ibid: 36). Når det gjelder sykdom eller lidelse, er andelen av de som har sonet tidligere 62% som har en av de to. For førstegangssonere er andelen 47% (Ibid: 37). Den psykiske helsen er generelt dårligere enn hos den øvrige befolkningen, de innsatte er mer utsatt for vold og trusler, og misbruk av rusmidler som alkohol og narkotiske stoffer er mye mer vanlig hos de innsatte enn hos referansegruppen (Ibid: 44-49). Også når det gjelder misbruk av alkohol og bruk av narkotika er de med tidligere soninger sterkt representert, og andelen er større enn for førstegangssonere.

Undersøkelsen av de innsattes levekårsproblemer viste at kun 4% ikke hadde noen av levekårsproblemene som tas opp, mens 82% har to eller flere av de nevnte problemene (Revold, 2015: 63). Selv om undersøkelsen ikke er egnet til å si noe om kausalitet, så viser den likevel at det var en klar tendens til at omfanget av levekårsproblemer økte med bruk av narkotiske

stoffer (Ibid: 65). I det avsluttende kapittelet ses det på hvilke vilkår og forventninger de innsatte har for tiden etter soning, med utgangspunkt i bolig-, jobb- og økonomisk situasjon. Tre fjerdedeler av de innsatte har et sted å bo etter løslatelse, omtrent en av tre har en jobb etter løslatelse og 60% sier de har nok penger til å klare seg etter løslatelse (Revold, 2015: 68). Det finnes også stor optimisme blant de innsatte med tanke på å unngå nye kriminelle handlinger, hvor 91% av de som soner fem år eller lenger er positive, og 76% av de med kortere soningstid enn seks måneder er av samme oppfatning (Ibid: 70).

1.4. Nasjonal strategi for redusert tilbakefall

Tilbakefallsratene i Norge er blant de laveste i verden, men disse tallene inneholder mange mørketall (Husøy & Præsttun, 2012). Årsaken til dette er i følge forsker Ragnar Kristoffersen at Norge oftere gir fengselsstraffer til førstegangsdømte enn mange andre land (Ibid). Risikoen for tilbakefall for førstegangsdømte er lavere enn hos de med flere dommer, og snittet dras derfor ned. Men hvilke faktorer er det som har høyest suksess når det gjelder å hindre tilbakefall for gjengangere?

I 2017 publiserte Regjeringen et dokument som heter «Redusert tilbakefall til ny kriminalitet: Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017-2021». Denne strategien ble skrevet under på av fem departementer; Justis- og beredskapsdepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet, og Kunnskapsdepartementet. Ambisjonen med strategien er at flere av de relevante etatene skal samarbeide med mål om å bedre tilbakeføringsarbeidet som eksisterer fra før (Departementene, 2017: 3). Årsaken til fokuset på bedret samarbeid og koordinering er «glippsonen» som oppstår når dette samarbeidet ikke fungerer optimalt. Samtidig oppfordres det til forskning på feltet for å belyse faktorene som er mest sentrale for at straffedømte havner tilbake i fengsel, slik at tiltakene blir så effektive som mulig for å hindre tilbakefall (Ibid). Nettopp dette er hva jeg ønsker å belyse i mitt prosjekt, hvilke glippsoner som finnes, og hvilke tiltak som kan gjøres for å sikre straffedømte i tilbakeføringsarbeidet og forhindre den nevnte glippsonen.

I Norge benyttes *importmodellen*, hvor tjenester tilbys de innsatte fra etater og instanser utenfor fengselet. Dette gjøres for å sikre domfelte de samme rettighetene som øvrige samfunnsmedlemmer, slik at tilværelsen i fengsel ikke fratar innsatte andre muligheter og

rettigheter enn friheten. Derfor er det viktig at tjenestene som tilbys følges opp av de som har ansvaret for de, slik at Kriminalomsorgen får bedre betingelser i planlegging av løslatelse og tilbakeføring (Departementene, 2017: 5). I strategien presenteres det én visjon: «Et kriminalitetsfritt liv for flere», og tre målsettinger: «Redusert tilbakefall til ny kriminalitet», «reduert utenforskap gjennom økt overgang til utdanning og arbeid etter gjennomført straff», og «samordnet innsats på og mellom alle nivåer i forvaltningen» (Ibid: 6).

1.5. Problemstilling

Studien min tar utgangspunkt i tre problemstillinger som skal drøftes med utgangspunkt i informantenes intervjufortellinger i analysekapitlene. Problemstillingene er som følger:

- Hvordan ser aktørene som jobber med domfelte på balansegangen mellom straff og rehabilitering i Norge?
- Hvordan jobber og samarbeider ulike etater og organisasjoner under og etter soning for å minske sannsynligheten for at domfelte havner tilbake i fengsel?
- Hvilke utfordringer opplever aktørene som viktige aspekter ved tilbakeføringsprosessen av domfelte, særlig med tanke på eventuelle planer og drømmer de har for tiden etter soning?

Disse tre problemstillingene gir muligheten til å analysere tre områder som de ansatte jeg har intervjuet ser på som viktige for en vellykket tilbakeføring av domfelte til samfunnet. Forholdet mellom straff og rehabilitering er en sentral problemstilling for norsk straffegjennomføring, og noe informantene reflekterte rundt i intervjuene, både på oppfordring fra meg og uoppfordret. Samarbeidet mellom sentrale aktører på feltet tar opp informantenes vurderinger av samarbeidsrelasjonene i ulike deler av soningsforløpet for domfelte, både hva som fungerer i dag, og hva som kan utbedres. Den siste problemstillingen analyseres i kapittel 6, hvor viktigheten ulike sosiale faktorer som bolig, sysselsetting og nettverk skal drøftes.

Jeg intervjuet totalt åtte informanter, både kvinner og menn, tilhørende organisasjoner som fungerer som et ledd i tilbakeføringsprosessen for domfelte.¹ Organisasjonene informantene tilhører har ulike funksjoner i arbeidet med domfelte, men sammen dekker de oppfølgingen i

¹ Jeg bruker betegnelsen «informanter», da jeg vurderer det som uproblematisk å bruke det om de jeg har intervjuet. Det kunne vært problematisk å bruke betegnelsen om jeg hadde intervjuet innsatte eller tidligere domfelte, siden det ofte benyttes om domfelte som deler informasjon med myndighetene.

tre hovedfaser; soning, løslatelse og ettervern. Jeg har også benyttet et utvalg teorier, samt tidligere forskning på feltet, som er tilknyttet problemstillingene mine.

1.6. Oppgavens struktur

Gangen videre i oppgaven vil være som følger;

I kapittel 2 skal jeg gjøre rede for sosiologiske teorier og begrep som er relevante å inkludere som et grunnlag for analysen som følger senere i oppgaven. Her inkluderer jeg sentral fengselslitteratur som både omhandler et overordnet syn på straff og disiplinering, samt et mer tilspisset syn på straff i nordisk og norsk kontekst. Videre presenterer jeg forskning på norske soningsforhold og hvilke muligheter domfelte har i tiden etter løslatelse i en norsk kontekst.

I kapittel 3 redegjør jeg for prosjektets forskningsdesign og metode. Først presenterer jeg inspirasjonen min til studien, før jeg fortsetter med å presentere den kvalitative metoden jeg benytter i mitt forskningsprosjekt. Også de metodiske refleksjonene jeg har gjort i forberedelsene og gjennomføringen av studien blir inkludert her. Avslutningsvis viser jeg til etiske refleksjoner jeg har i forbindelse til studien, samt hvilket perspektiv som er i fokus.

Kapittel 4 omhandler aktørene på feltet som er inkludert i min studie. Intensjonen med kapittelet er å vise informantenes egne presentasjoner av arbeidet de gjør i sin organisasjon, slik at fremstillingen blir så riktig som mulig med tanke på deres rolle i tilbakeføringsarbeidet. Også informantenes tanker om økonomiske ressurser og eventuelle endringer i ressursbevilgningen vil bli presentert i dette kapittelet.

Kapittel 5 er det andre analysekapittelet, og omhandler informantenes syn på soning og straff. Her forsøker jeg å belyse hvordan informantene vurderer balansegangen mellom straff og rehabilitering i norske fengsel. I tillegg drøftes informantenes syn på hvilke utfordringer som skiller seg ut for domfelte, med utgangspunkt i flere aspekter. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg presentere informantenes vurderinger av ulike organisasjoners samarbeidsrelasjoner under soning.

Kapittel 6 er det tredje og siste analysekapittelet, og her ser jeg nærmere på betydningen av ulike sosiale aspekter for å hindre tilbakefall til kriminalitet. Formålet med kapittelet er å vise informantenes vurderinger av hvilke «ressurser» som bør foreligge for å øke sjansene domfelte har for å unngå gamle handlingsmønstre med kriminalitet og rus. Her vil det presenteres både

velkjente synspunkt på sentrale faktorer, samt utfordringer som informantene trekker frem som underkommuniserte. Også her vil syn på samarbeidsrelasjonene presenteres, bare med fokus på løslatelsesfasen og i tiden etter soning.

I kapittel 7 oppsummerer jeg de tre analysekapitlene med utgangspunkt i de tre problemstillingene som studien baseres på. Her vil jeg diskutere hvordan funn i analysen har bidratt til å belyse de aktuelle problemstillingene. Avslutningsvis vil jeg drøfte eventuelle implikasjoner ved funnene, samt hvilke forskningsspørsmål jeg vurderer som interessante for videre forskning på tilbakeføringsprosessen for domfelte.

Kapittel 2 - Teori og tidligere forskning

2.1. Innledning

I dette kapittelet skal jeg kort redegjøre for sosiologiske teorier og begrep som er relevante å benytte med utgangspunkt i den kommende analysen. Videre vil det bli presentert tidligere fengselsforskning som er gjort på feltet, både med utgangspunkt i ansatte og innsatte sine refleksjoner rundt soningsforhold, samt utfordringer i tilbakeføringsarbeidet. Dette vil presenteres på en måte hvor de generelle teoriene og begrepene blir redegjort for i starten av kapittelet, før de mer konkrete og empiriske beskrivelsene går nærmere inn på.

Innsattes soningsforhold og rehabiliteringsarbeidet som gjøres i norske fengsel har blitt forsket på i flere masteroppgaver (Blaalid, 2016; Kittilsen, 2019; Lund, 2016; Nonseid, 2018). Også ettervernet for de som løslates har fanget interessen til flere masterstudenter, hvor forskning er blitt gjennomført på begge de to frivillige organisasjonene som er inkludert i mitt prosjekt; Wayback (Bjerved, 2009; Eide, 2013) og Røde Kors (Husbyn, 2015). Gjengangere er en gruppe jeg særlig ønsker å se nærmere på, for å få, og gi, en større forståelse for hvilke faktorer som er sentrale for både en vellykket- og mislykket tilbakeføringsprosess.

2.2. Fengselets utvikling

Michel Foucault ser i sin bok «Discipline and Punish: The Birth of the Prison» (1977) på endringen av straffereaksjoner de siste århundrene. I del I av boken viser Foucault til tiden med offentlig og fysisk avstraffelse, noe som var vanlig så sent som på slutten av 1700-tallet (Foucault, 1977: 3-7).² Denne formen for avstraffelse skulle virke avskrekkende for den øvrige befolkningen. Veien videre fra den fysiske og offentlige straffen som preget 1700-tallet og tiden før, gikk videre til en tanke om at straffen kun skal straffe, ikke hevne handlingen som er gjort. Det etablerte seg en forståelse om at den tidligere tilnærmingen til avstraffelse kun ville føre til et sirkulært handlingsforløp, gjennom at tyranni kun vil føre til opprørske samfunnsmedlemmer, og opprørske samfunnsmedlemmer vil føre til tyranni (Foucault, 1977: 74). Foucault sin tilnærming i beskrivelsen av fengslets endringer gjennom de siste århundrene,

² Foucault (1977: 3-6) starter del I med en historie om en mann som ble hengt opp med tau knyttet til både armer og ben, med hester i den andre enden av tauet som skulle rive av lemmene med rå kraft, del for del. Hestene klarte ikke dette, så torturen fortsatte frem til det ble skåret i hver av kroppsdelene for å lettere løsne, og til slutt hang bare torso igjen, som videre skulle festes på en stake til skrekk og advarsel for den øvrige befolkningen.

tok han videre til å se på *disiplinering* som det neste straffestadiet. Når det gjelder disiplinering er straff en av to faktorer som i størst grad skiller seg ut for Foucault, og den andre faktoren er belønning (Ibid: 180).³ Dette eksemplifiseres gjennom forholdet lærer-elev, hvor læreren bør unngå å bruke straff for uønsket oppførsel, og heller legge vekt på å belønne eleven når det gjøres noe bra, som videre oppfordrer til den gode oppførselen (Ibid).

Videre går veien fra disiplinering til disiplinering gjennom *overvåkning*. Det økte fokuset på overvåkning ga en ny form for fengselsstruktur og soning, noe som ble eksemplifisert av Foucault (1977: 200) med utgangspunkt i Jeremy Bentham's arkitektoniske fengselsdesign *Panoptikon*. Utformingen av Panoptikon består av et sirkelformet bygg med celler vendt inn mot midten av sirkelen, hvor det er plassert et vaktårn med et 360-graders synsfelt som gjør at fengselsbetjentene i tårnet ser alle cellene uten at de innsatte ser hvem og hvor mange som er inne i tårnet (Ibid: 200-201). Utformingen bidrar til at innsatte begynner med selvdisciplinering for å unngå sanksjoner fra fengselsbetjenter eller andre autoriteter i fengsel. Foucault skriver også at Panoptikon må forstås som en modell som er skapt for å vise det skjeve maktforholdet mellom ansatt og innsatt, hvor de innsatte overvåkes med formål om å endre og forbedre atferden deres, og straffes om de ikke følger retningslinjene som foreligger (Ibid: 205). Den panoptiske fengselsutformingen finnes også i dagens verdenssamfunn, selv om den på langt nær er den mest utbredte fengselsoppbyggingen. Likevel er det nærliggende å se på Panoptikon hovedsakelig som en metafor for fengslets og det øvrige samfunnets utvikling, heller enn en ideell oppbygging av fengslet. Dette omtaler Foucault som disiplinær-samfunnet.

Mot slutten av boken, trekker Foucault frem fengslets uunngåelige, indirekte reproduksjon av lovovertridelser blant de domfelte. Dette begrunner han med at fengslet gir de innsatte arbeidsoppgaver som er poenigløse og ubrukelige i livet etter soning, samt at det burde eksistert et utdanningstilbud og yrkesrelatert opplæring som kan forberede innsatte på det som venter utenfor murene (Foucault, 1977: 266). Foucault refererer også til misbruk av makt fra fengselsbetjentene sin side som en faktor til at fengsel ikke fungerer som rehabiliterende og normaliserende for den innsatte, men heller som polariserende ved at den innsatte ytterligere tar avstand fra autoriteter i samfunnet (Ibid).

³ Ordet Foucault benytter er *gratification*, som direkte oversatt er glede eller tilfredsstillelse, men i denne konteksten har jeg tolket ordet som belønning med utgangspunkt i den videre teksten i Foucaults bok.

2.2.1. Kontrollsamfunnet

Oppegaard (2018) ser i sin artikkel på Gilles Deleuze sin skisse av *kontrollsamfunnet*, hvor han sammenligner kontrollsamfunnet med Foucault sitt syn på samfunnet som disiplinerende. I likhet med Foucault, som benytter Panoptikon som metafor når han ser på samfunnet som disiplinerende, trekker også Deleuze frem en metafor i sin beskrivelse av kontrollsamfunnet. Deleuze ser til motorveien som metafor, hvor mennesker kan ferdes så mye de vil og fritt, men som også blir kontrollerte av fartsgrenser, autovern, midtrabatter, stasjonære og mobile fartskontroller, og flere andre virkemidler for å sikre trafikanter og flyten i trafikken (Oppegaard, 2018: 247). Oppegaard skriver videre at denne metaforen viser et viktig aspekt ved kontrollsamfunnet; det er ikke basert på lokasjon og gitte personbaserte situasjoner, det er i større grad samfunnsomfattende (Ibid: 248). På denne måten gjøres det ikke en inngrepshandling som å sette mennesker i fengsel for å disiplinere, men gjennom lover kan styresmaktene justere atferd med ulike tiltak. Kontrollsamfunnet muliggjør en kontroll over befolkningen gjennom å benytte ulike former for overvåkning og styringsteknikker for å sikre ønsket atferd (Ibid). Overvåkning er et viktig aspekt ved kontrollsamfunnet, hvor Oppegaard skriver at mennesker ikke trenger å låses inne i fengsel for å overvåkes og atferdsjusteres, men at overvåkingen skal fungere preventivt for befolkningen (2018: 25).

Et Deleuze-inspirert maktperspektiv gjør det dermed mulig å argumentere for at fengsling først og fremst er en maktteknikk som blottlegger fangen, vedkommende sin historie og relasjoner for institusjonens blikk, og på bakgrunn av all denne informasjonen og beregnede sannsynligheter for fremtidige handlinger, etablerer et veloverveid og tilpasset sett av metoder for å frembringe den ønskede atferden (Oppegaard, 2018: 260).

Her viser Oppegaard (2018: 260) til fengselet som en institusjon som gir rom for fortløpende vurderinger av hvilke tiltak som bør iverksettes med utgangspunkt hvilke situasjoner, og ønskede utfall av situasjonene, noe som gir fengslet en kontroll over de innsatte. Denne kontrollen de innsatte underlegges bak fengslets murer er den virkelige maktteknikken som benyttes, mens murene som omringer fengslet har en mer symbolsk funksjon gjennom å markere skillelinjene for hvilke maktteknikker som kan benyttes hvor (Ibid).

2.3. Den nordiske eksepsjonalismen

Foucault og Deleuze drøfter straff og soning i generelle termer. Flere forskere har imidlertid vært opptatt av at straffesystemene er forskjellige i ulike land. Det som spesielt har vært fremme i denne sammenhengen er diskusjonen av *den nordiske eksepsjonalismen* (Lundeberg, Mjåland og Rye, 2018; Mjåland, 2015; Shammass, 2016; Ugelvik og Dullum, 2012). John Pratt (1945-) skriver i sin todelte avhandling fra 2007 om den nordiske eksepsjonalismen i en tid med fokus på straff for de som begår lovbrudd. I del I ser Pratt på hvordan nordiske fengsel fungerer, og hva som er grunnlaget for denne formen for gjennomføring av straff. Med nordisk eksepsjonalisme sikter Pratt til to aspekter som er sentrale i forbindelse med soning i Norge, Finland og Sverige: de lave innsatt-ratene i de nevnte landene og de humane soningsforholdene (Pratt, 2007a: 119). Mens antallet innsatte per hundre tusen innbyggere i USA er 750, ligger tilsvarende antall innsatte i Norge, Finland og Sverige på henholdsvis 66, 68 og 82 (Ibid: 119). De lave tallene på antall innsatte per hundre tusen innbygger gjelder ikke kun i Skandinavia, men det er kombinasjonen av de to ovennevnte aspektene, altså innsatt-raten sammen med humane soningsforhold, som gjør at de tre nevnte landene skiller seg ut for Pratt. Han viser til den generelle oppfatningen i Norden av at soning i seg selv er straffen, altså frihetsberøvelse, og at straffen skal gjennomføres med så gode forhold som mulig for den innsatte (Ibid: 119). Men hva er det med nordiske soningsanstalter som gir denne generelle oppfatningen?

Muliggjøringen av den nordiske eksepsjonalismen bygger i følge Pratt på flere aspekter ved både oppbyggingen av samfunnet som en helhet, og hvordan fengslene bedriver straffegjennomføring. Når det gjelder oppbyggingen av samfunnet forøvrig, står velferdsstaten sentralt med sin trygghetsgivende funksjon (Pratt, 2007a: 127-128). Når det gjelder nordiske fengsel finnes det mange små fengsel som tar få innsatte per enhet, hvor balansegangen mellom lukket og åpen soning fungerer ved at åpen soning er for de mindre forseelsene eller for straffedømte med mer alvorlige dommer som nærmer seg løslatelse (Ibid: 124-128). Humane soningsforhold er hele tiden i fokus, og tillit står, i tillegg til i det norske samfunnet som en helhet, sentralt i straffegjennomføringen. Dette gjenspeiles i de åpne soningsanstaltene i nordiske land, hvor straffedømte gjennomfører straffen med stort fokus på normalitetsprinsippet og en selvregulerende hverdag med «normale» dager (Ibid: 129). Formålet med straffegjennomføring gikk også fra å straffe til å rehabilitere, samtidig som det ble et økt fokus på hvilken skade å sone kan påføre den straffedømte. Dette kom etter mange tiår med problematisering av utfordringene de straffedømte hadde som utgangspunkt før soning (Ibid: 131-132).

I del II vurderer John Pratt fremtiden til den nordiske eksepsjonalismen. Pratt viser først til endringen av forbrytelser i Sverige som ble begått i perioden 1971-2005, hvor tyveri og ran gikk fra 49% til 17%, fyllekjøring fra 14% til 3%, voldsrelaterte hendelser fra 10% til 23% og narkotikarelaterte forbrytelser fra 2% til 31% (Pratt, 2007b: 275). Pratt hevder at disse endringene kommer som et direkte resultat av de egalitære og trygghetsbaserte samfunnsstrukturene i nordiske velferdsstater (Ibid: 277). Særlig den narkotikabaserte kriminaliteten trekkes frem av Pratt som et problem som Norge har, og som på ingen måte er et ønskelig problem. Norge er det nordiske landet som straffer narkotikasmugling hardest, med samme maksimum-straff som ved drap; 21 år. Samtidig er det 25% av innsatte i norske fengsel som sitter inne grunnet narkotika-relatert kriminalitet (Ibid: 285). Likevel er det Sverige som i størst grad er truet med tanke på økning i straffedømte og alvorlighetsgraden på forbrytelsene. Dette mener Pratt kommer som et resultat av restruktureringen av velferdsstaten og det økte inntaket av immigranter. Han skriver videre at det ikke finnes tilstrekkelig grunnlag for at soningsforholdene i Norge og Finland skal forverre seg i tiden som kommer, og at de mest sannsynlig kommer til å opprettholde en eksepsjonell standard på feltet (Ibid: 288-289).

2.3.1. Økende fokus på straff?

Victor L. Shammas referer til John Pratt (2007a, 2007b) og den nordiske eksepsjonalismen når han i sin artikkel vurderer utviklingen av straffereaksjoner og innsatt-rater i Norge de siste ti årene. Her presenterer han en sammensatt forklaring av Norges økende fokus på straff, hvor noen av forklaringsvariablene han benytter er økte innsatt-rater, ESS-undersøkelsen fra 2012 som viser til folkets økte fokus på den norske stats styrke og trygghetsgivende rolle, og statens strenge narkotika-politikk (Shammas, 2016: 57-59).⁴ Denne utviklingen ser Shammas på som Norges ferd mot en strafferettslig synkronisering med andre europeiske stater, hvor den nordiske eksepsjonalismen står svekket som følge av de ovennevnte årsakene.

I tillegg er det blitt gjort revurderinger av strafferammene for flere av lovbruddene det er høyest forekomst av i Norge, hvor strafferammene har blitt utvidet med både måneder og år, avhengig av alvorlighetsgraden på forbrytelsen. Denne utvidelsen gjenspeiler de norske samfunnsmedlemmene som er inkludert i ESS-undersøkelsen fra 2012, hvor over halvparten

⁴ ESS (European Social Survey) er en undersøkelse som gjennomføres med fokus på flere samfunnsområder, med formål om å belyse eksisterende synspunkt og holdninger blant befolkningen i ulike europeiske land.

av respondentene mente at norske strafferammer burde vært mye strengere (Shammas, 2016: 59).

Shammas viser videre til strengere lovgivning for terror-relaterte handlinger, smugling og distribuering av narkotiske stoffer, samt seksualkriminalitet, områder det har vært en økning av fra tidligere. Han trekker frem blant annet økningen i narkotikarelaterte saker hos Politiet, et antall som var 12 000 i 1993, mot 45 000 i 2012, samt handlingene til Anders Behring Breivik i 2011, som eksempler på hendelser i samfunnet som har krevd en økt strafferamme (Shammas, 2016: 62).

2.3.2. Eksepsjonelle fanger

Lundeberg, Mjåland & Rye (2018) sammenligner i sin studie innsattes holdninger til soningsforholdene i norske fengsel, hvor synspunkt tilhørende innsatte ved Leira fengsel i Trondheim blir sett i lys av innsattes vurderinger av soningsforhold andre steder i Norge. Studien bygger på data som ble samlet inn ved hjelp av kvalitative og kvantitative metoder i perioden 2014-2015, fra et utvalg innsatte tilhørende ti norske fengsel med både høyt og lavt sikkerhetsnivå (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018: 218). På tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført var det blant annet flere gjengangere i Leira enn landssnittet, det var mange innsatte i 40-årene (nesten dobbelt så mange som landssnittet), antall innsatte med jobb før soning var 13% lavere enn landssnittet, og kun én av tjuesyv innsatte var utenlandsk statsborger mot 34% av den øvrige innsatt-gruppen (Ibid: 221-222). I tillegg tar ikke Leira inn varetektsfanger, det er få innsatte som sitter på korte dommer, samt at de som kommer til Leira må gjennom en søknads- og opptaksprosess for å få sone der, noe som gir en større motivasjon enn om man blir plassert der (Ibid: 222).

Bakgrunnen for studien er at innsatte ved Leira lavsikkerhetsfengsel skårer høyere på mål om tilfredshet og optimisme sammenlignet med andre soningsanstalter i landet. Dette til tross for at de innsatte har mange trekk som en kunne forvente ville påvirket i negativ forstand, med svakere tilknytning til arbeidsmarkedet og en større andel gjengangere. Studien viser til flere aspekter ved de innsatte og fengslet som er viktig å trekke frem i studien. Lundeberg, Mjåland & Rye (2018: 220) ønsker å se om det er de innsatte selv eller fengslet som sørger for det positive synet på soningsforholdene.

Forklaringen på det paradoksale resultatet er sammensatt. Lundeberg, Mjåland og Rye finner for eksempel at hele 80% av de innsatte oppga at de var i arbeid på dagtid under soningen, mot 37% for de innsatte ved andre soningsanstalter i Norge. Dette ses på som en viktig del av det rehabiliterende arbeidet som gjøres i Leira fengsel, sammen med en rekke importerte tjenester som bedrer tilbudet i fengslet (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018: 226). De skriver følgende om den sammensatte forklaringen av at Leira fengsel skiller seg ut, også i en norsk målestokk:

Undersøkelsen viser at kombinasjonen av gode materielle forhold, et aktivitetstilbud som legger vekt på fysisk aktivitet, arbeidstrening, stor grad av frihet, åpenhet til omverdenen, motivasjon for endring hos de innsatte, oppfølging av rusproblem, et terapeutisk klima, kvaliteten på relasjonen mellom innsatt og ansatt (tett og dypt) og mulighet for medvirkning er svært viktig for å skape tilfredshet i form av gode levekår og betingelser for endringer (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018: 231).

Det viser at tilfredsheten de innsatte føler for soningsforholdene ved Leira fengsel i Trondheim er et resultat av mange og sammensatte faktorer. Mer generelt viser undersøkelsen at innsatte er mer fornøyde med åpne soningsanstalter enn med høysikkerhetsfengsel (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018: 231). Rusproblemer er også en stor utfordring for innsatte ved Leira, så at det eksisterer et rusmestringstilbud inne i fengslet bidrar til økt tilfredshet hos de innsatte da de får hjelp med et problem som beviselig kan skape flere levekårsproblemer (Revol, 2015). Rusens påvirkning er også noe det er blitt rettet mer fokus på de siste årene, hvor forskning viser en sammenheng mellom rus og andre levekårsutfordringer (Bukten mfl., 2016; Mjåland, 2008; Mjåland, 2015; Nonseid, 2018; Revol, 2015). Lundeberg, Mjåland og Rye (2018: 233) konkluderer med at den nordiske eksepsjonalismen er varierende blant fengslene i Norge, og at soningsforholdene ved de ulike fengslene bør studeres nærmere og mer isolert for å kunne si noe om den aktuelle soningsanstalten.

2.3.3. Myten om fengselspinen

Artikkelen «Myten om fengselspinen» som er skrevet av Ingrid Rindal Lundeberg (2018: 128), tar utgangspunkt i en omfattende datainnsamling fra innsatte, både gjennom intervjuer og spørreskjema. I artikkelen ønsker hun å belyse innsattes oppfatning av soningsforholdene i norske fengsel, med formål om å nyansere de etablerte synspunktene på straff som noe som utelukkende er pinefullt og kriminalitetsskapende (Christie, 2000; Crewe, 2009; Hauge, 2001; Mathiesen, 1965; Mjåland, 2015; Sykes, 1958). Lundeberg trekker særlig frem Gresham Sykes

sitt bidrag «The Pains of Imprisonment» i sin studie, hvor fokuset ligger på smertene soning innebærer. Han presenterer fem former for fengselssmerter, men Lundeberg ønsker å fokusere på én av de; innsattes opplevelser av manglende fysisk sikkerhet i fengselet (Lundeberg, 2018: 125). Hun trekker videre frem flere forskere som ser på fengselet som en kriminalitetsskapende institusjon, hvor allerede sårbare grupper mennesker blir ytterligere marginalisert (Ibid: 126).

Lundeberg trekker frem endringen som straffens formål har gjennomgått de siste tiårene, hvor frihetsberøvelse i seg selv er straff nok, og gjennomføringen av straffen skal gjøres på en slik måte at den fremmer normaliserende atferd. Dette er noe som står sentralt i Kriminalomsorgen, hvor formålet er et rehabiliterende arbeid som hindrer tilbakefall hos de innsatte. Hun understreker viktigheten av å ikke undervurdere de innsatte sitt perspektiv på soningen på tvers av landegrenser, fylkesgrenser og sikkerhetsgrenser (Lundeberg, 2018: 127).

I empirien Lundeberg har samlet inn, finner hun med utgangspunkt i både intervjuene og i surveyundersøkelsene at det er et tydelig skille mellom de som soner i høysikkerhetsfengsel og de som soner ved åpne avdelinger. Det kommer frem at soningsforholdene ved åpne anstalter har lagt til rette for både fjellturer, håndballkamper og Rosenborg-kamper for domfelte (Lundeberg, 2018: 131). Flere av de innsatte viser også til viktigheten av den enkelte betjent, og forholdet mellom den straffedømte og fengselsbetjenten. En god relasjon vil føre til større tilgang på soningsprivilegier, noe som førte til en usikkerhet for de innsatte. Opplevelsen var i tillegg tilknyttet respekten mellom den innsatte og fengselsbetjenten, samt soningsanstaltens sikkerhetsnivå (Ibid: 133).

2.3.4. Soningsforholdene for kvinner

I publikasjonen «Fengslinger, 2014» på ssb.no fra 2016, kan man lese at av alle fengslede var 95 prosent menn, og at denne prosentandelen har holdt seg noenlunde stabil gjennom de tolv foregående årene. Det viser til en klar overrepresentasjon av menn i norske fengsel. Informantene jeg intervjuet hadde naturligvis mest erfaring med mannlige innsatte og løslatte, men kvinners situasjon i norske fengsel ble tatt opp av flere av informantene. Karlsen (2018: 98) starter sin artikkel om feminiteter i fengslet med å referere til levekårsundersøkelsen fra 2004, hvor funnene viser at kvinner som soner i større grad har en opphopning av levekårsproblemer. Disse problemene er for mange kvinnelige innsatte relatert til narkotika, mishandling, psykiske plager, og svak eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet (Ibid).

Karlsen ønsker å belyse soningsforholdene for kvinner med utgangspunkt i intervjuer med kvinnelige fengselsbetjenter ved et høysikkerhetsfengsel i Norge med både kvinner og menn. Hun påpeker at kvinneavdelingen ved fengselet var den minste avdelingen, og at de kvinnelige innsatte ble holdt separert fra de mannlige innsatte, kun med unntak av jobb, skole og felles sosiale arrangementer (Ibid: 103-104).

De kvinnelige fengselsbetjentene i studien til Karlsen er tydelig preget av et syn på de kvinnene som soner i fengsel som en sårbar og marginalisert gruppe i samfunnet. Narkotika blir trukket frem, sammen med mishandling i barndommen, som typiske kjennetegn ved de kvinnelige innsatte (Karlsen, 2018: 105-106). Derfor er ønsket om å skjerme de kvinnelige innsatte fra de mannlige stort, men dette kan også føre til et skjevforhold i hvilke muligheter som tilbys. To eksempler på dette er; **1)** en kvinnelig innsatt ikke fikk jobbe i kiosken i fengslet grunnet manglende bruk av brystholder, noe som ville forstyrret de mannlige innsatte i sine gjøremål, og **2)** kvinner ikke fikk være med i fengslets rusmestringsenhet lenger, kun menn fikk være med da de var i klart flertall (Ibid: 107-108). Dette kan hindre det rehabiliterende som gjøres i Kriminalomsorgen.

Skillene mellom feminitet og maskulinitet er fremtredende i aktivitetstilbudet utenom jobb og utdanning, hvor kvinners aktivitetmuligheter i større grad er basert på passive aktiviteter som strikking og håndarbeid, mens menn har større lufteområde med flere muligheter for ulike typer ballspill og lignende (Karlsen, 2018: 109-110). Disse ovennevnte punktene viser til at Kriminalomsorgens mål om likhet og normalitet under soningen, som en viktig del av det rehabiliterende arbeidet, ikke oppfylles til den grad det er ønskelig (Ibid: 113-115). Karlsen tolker det videre som at skjermingen av kvinner i fengsel er et resultat av to underliggende årsaker; **1)** kvinner må holdes atskilte fra menn fordi de må beskyttes mot menn, og **2)** kvinner må holdes atskilte fra menn fordi de må beskyttes mot seg selv (Ibid: 116). Kvinners posisjon i en institusjon som er kraftig overrepresentert av menn er et hinder for tilbakeføringsprosessen for de kvinnelige innsatte, da de mangler deler av tilbudet menn har til tross for at de blir sett på som en av de mest sårbare gruppene i fengsel (Ibid).

2.4. Livet etter fengsel

Torbjørn Skardhamar og Kjetil Telle (2009) undersøker i artikkelen «Life After Prison» forholdet mellom sysselsetting og tilbakefall til kriminalitet og fengsel. De påpeker at det er

viktig å være klar over at innsatte generelt har en svak tilknytning til arbeidsmarkedet, både før og etter soning, samt generelle utfordringer på flere områder enn arbeidsmarkedet (Skardhamar og Telle, 2009: 5). De viser videre til eksisterende forskning på feltet, hvor forskere har sett klare sammenhenger mellom stabile arbeidsplasser og desistance for straffedømte (Ibid: 6). Desistance er et begrep som overordnet benyttes for å beskrive det å avstå fra kriminalitet, men som har blitt utvidet de siste årene til å beskrive det som en gradvis prosess mot å bryte det kriminelle handlingsmønsteret og opprettholde den lovlige tilværelsen (Weaver, 2019: 642). Artikkelen inneholder mange ulike teoretiske tilnærminger og konseptualiseringer av begrepet, men jeg har valgt å ta utgangspunkt i Soltveit (2019), som referer til Aase og Skardhamar (2014: 5) sin definisjon som passer godt i en norsk kontekst: «en gradvis prosess mot en lovlige tilværelse som innebærer at en person ikke utfører kriminelle handlinger igjen».

I min studie undersøker jeg ikke prosessene som sådan, men jeg vil undersøke hvordan de som jobber i ulike faser av tilbakeføringsprosessen tenker og jobber med å oppnå desistance for den domfelte. Kvalitativ forskning viser at sysselsetting er en viktig faktor for å hindre tilbakefall ut i fra de innsattes perspektiv, hvor de innsatte vurderer lønnet arbeid som viktig for både økonomi og struktur i hverdagen (Skardhamar og Telle, 2009: 6). Likevel skriver Skardhamar og Telle at det ikke eksisterer tilstrekkelig med forskning på innsattes arbeidsforhold ved løslatelse og etter løslatelse, samtidig som de fleste studier på feltet er tilknyttet USA, og representerer dermed en annen samfunnsstruktur enn Norge har (Ibid: 7).

Funnene i studien er basert på kvantitative data for innsattes arbeidsforhold under og etter løslatelse fra norske fengsel i 2003, hvor de løslatte ble fulgt opp gjennom registerdata til og med 2006 for å kartlegge tilknytningen til det norske arbeidsmarkedet. Studien viser at det er 42% lavere sannsynlighet for tilbakefall til kriminalitet om man har en jobb å gå til ved løslatelse, sammenlignet med de som ikke har jobb ved løslatelse (Skardhamar og Telle, 2009: 20). Selv om det er en tydelig sammenheng i Skardhamar og Telle sin studie, ønsker de å understreke at prosessen med desistance er en gradvis prosess, og at de ikke har kunnet måle motivasjonen hos de innsatte (Ibid: 21). Dette er en faktor som kan ha en innvirkning på det å skaffe seg jobb for de innsatte, og dermed en underliggende årsak til redusert tilbakefall (Ibid: 20-21). Konklusjonen er at sysselsetting kan ha en viktig rolle for desistance, selv om de som mest sannsynlig får en jobb er de med minst sannsynlighet for tilbakefall, og at det trengs flere studier og mer forskning på området for å få et bedre grunnlag for konklusjoner om sammenhengen.

2.5. Røde Kors – Nettverk etter Soning

Forskningen som jeg har tatt for meg så langt har i stor grad fokusert på det statlige arbeidet som gjøres i norske fengsel, og tiltak som tilbys av det offentlige. I min studie er jeg imidlertid også opptatt av den innsatsen frivillige organisasjoner bidrar med på feltet. En frivillig organisasjon som gjør en innsats for domfelte er Røde Kors. Røde Kors er en kjent frivillig organisasjon som bidrar på flere områder, og i flere land. Røde Kors har noen ansatte for å organisere aktiviteter og roller de frivillige skal ha, slik at tilbudene kan tilbys på en så god måte som mulig. Husbyn (2015) ser på Nettverk etter Soning i sin masteroppgave, da med fokus på mannlige deltakere og deres tilbakeføring til samfunnet etter løslatelse. Studien har som formål å belyse hvordan det jobbes i Nettverk etter Soning, og hvilke utfordringer de løslatte står ovenfor på veien tilbake til samfunnet (Husbyn, 2015: VI). Det overordnede formålet er å belyse tilbakeføringsprosessen for domfelte, med hovedfokus på tiden etter løslatelse.

Husbyn (2015: 61) fokuserer på aktiviteter og nettverk når hun reflekterer rundt funnene i studien av medlemmene av Nettverk etter Soning. Livet utenfor murene gir mye fritid som må fylles i løpet av et døgn, noe tiltaket hos Røde Kors kan være med på å fylle med positive aktiviteter og relasjoner. Samtidig problematiserer hun overgangen fra soning til frihet, da presset de løslatte både føler fra andre og legger på seg selv, fører til at de føler seg utilstrekkelige og mange beskriver overgangen som en sjokkopplevelse (Ibid: 62-63). Husbyn konkluderer derfor med at Nettverk etter Soning er et fint tiltak som fungerer som en del av rehabiliteringen og tilbakeføringen av domfelte, men at det er også alt det er; en del av et rehabiliteringsopplegg (Ibid: 107). Det trengs et mer omfattende tilbud for å sikre den domfelte fra tilbakefall til kriminelle handlingsmønstre, og Kriminalomsorgen, NAV og andre aktører på feltet er alle viktige for den helhetlige rehabiliteringsprosessen den domfelte/løslatte er avhengig av for å komme tilbake til samfunnet som et fullverdig medlem.

2.6. Wayback – Stiftelsen Livet etter Soning

En annen frivillig organisasjon er Wayback, som fokuserer på å hjelpe løslatte i tiden etter soning. Wayback har økonomisk støtte fra flere hold, mange frivillige faddere, og i likhet med Røde Kors kun noen få ansatte til å administrere økonomi, samt tiltakene de tilbyr gjennom sin organisasjon. Jeg har her valgt å ta utgangspunkt i to masteroppgaver som har gjennomført

kvalitative intervju i henholdsvis Wayback Oslo og Wayback Trondheim; Bjerved med sin avhandling «Likemannsarbeid blant tidligere straffedømte» (2009) og Eide med sin avhandling «Veien Tilbake» (2013). Disse to studiene bidrar til en forforståelse av Wayback sitt arbeid og funksjonen de har.

Bjerved (2009: 5-6) fokuserer på tre hovedpunkt i sin studie av Wayback; hvordan kan Wayback hjelpe løslatte med å etablere nye sosiale nettverk, hvilken rolle spiller selvhjelps- og likemannsperspektivet i Wayback, og hvilken betydning har det for medlemmene at fadderne selv er tidligere domfelte. Bjerved skriver at en av de viktigste oppgavene fadderne i Wayback har, er å få medlemmene til å engasjere seg i aktiviteter utenfor stiftelsen, noe som har vist seg vanskelig i tiden rett etter løslatelse da det er mye usikkerhet som preger den løslatte (Ibid: 62). Hun fokuserer særlig på løslattes nettverk, hvor endring av nettverk er blant de mest kritiske aspektene for en vellykket tilbakeføring. Å bryte med miljøet man var en del av før soning er for mange vanskelig, og derfor er fadderordningen og aktivitetene Wayback tilbyr så viktige, da dette kan føre til en fornyelse og utvidelse av det sosiale nettverket den løslatte innehar fra før. I konklusjonen viser også Bjerved til at fadderne bidrar gjennom et frivillig arbeid, noe som kan påvirke relasjonen mellom medlem og fadder i positiv forstand (Ibid: 133).

Eide (2013) gjennomførte i sin masteroppgave en kvalitativ studie av Wayback Trondheim. I sin konklusjon presenterer han ulike funn som har kommet som et resultat av de kvalitative intervjuene han gjennomførte. Her viser han til den kriminalitetsforebyggende effekten det å være fadder har, i tillegg til at faddervirksomheten baseres på at fadderens erfaringer som kan hjelpe medlemmet mot et kriminalitets- og rusfritt liv (Eide, 2013: 98). Samtidig kan faddervirksomheten virke mot sin hensikt ved å samle mennesker med subkulturelle personlighetstrekk og atferd (Ibid: 99). Særlig er rus et tilbakevendende problem for medlemmene hos Wayback, til tross for organisasjonens klare krav for å bli medlem, som er at man har tatt et klart valg om å bryte med det kriminelle handlingsmønsteret og med rusen.

2.7. Oppsummering

Formålet med kapittelet har vært å aktualisere studien ved hjelp av faglitteratur og eksisterende forskning på feltet. Oppbyggingen av kapittelet baseres på et trakt-prinsipp, hvor jeg startet med Foucault (1977) sitt overordnede syn på fengselets utvikling de siste århundrene, før jeg så nærmere på Pratt (2007a, 2007b) sine artikler om den nordiske eksepsjonalismen. Litteraturen

de presenterer i sin teoretisering og forskning er mer generelle diskusjoner, som videre vil være relevante som bakgrunnstepper for de kommende analysekapitlene. Formålet med studien er ikke å teste eller etterprøve diskusjonene som disse teoretikerne tar opp, men heller å se datamaterialet i lys av de aktuelle diskusjonene. Den særskilte nordiske konteksten som preger det norske fengselsvesenet er således noe en må ta med seg i analysene for å forstå empirien.

Det nevnte traktprinsippet gjelder også videre i kapittelet ved at jeg har snevret inn Pratts nordiske eksepsjonalisme til forskning som er gjort i norske fengsel og i frivillige organisasjoner som er inkludert i min studie. Forskningen jeg har inkludert handler om utviklingen av strafferammer i Norge (Shammas, 2016), soningsforhold i norske fengsel (Karlsen, 2018; Lundeberg, 2018; Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018), og hvilken påvirkning sysselsetting og sosiale nettverk har for livet etter soning (Bjerved, 2009; Eide, 2013; Husbyn, 2005; Skardhamar & Telle, 2009). Overordnet er det viktig ta med seg videre at forskningen viser at det er de svakest stilte i samfunnet som danner gruppen med gjengangskriminelle, ofte med sammensatte utfordringer som blant annet svak tilknytning til arbeidsmarkedet og rusproblematikk.

For å få en dypere forståelse av fenomenene som tas opp under intervjuene, har jeg valgt å gå tilbake til faglitteraturen for å få større innsikt i foreliggende fengselsforskning og relevante sosiologiske begrep. Noen av begrepene jeg benytter vil bli presentert i analysekapittelet der det er relevant å inkludere, noe jeg har gjort av to årsaker; **1**) det bidrar til en bedre forståelse av hva jeg ønsker å få frem i datamaterialet, og **2**) begrepene kan enkelt forklares, og trenger derfor ikke egne underkapittel.

Jeg legger med dette ikke opp til en «grounded» teori eller fenomenologisk tradisjon hvor begrepene skal springe ut av den innsamlede empirien og være minst mulig farget av teorier. I det påfølgende kapittelet skal jeg gjøre rede for det metodiske opplegget for studien min, hvor flere aspekter tilknyttet forberedelsen til, gjennomføringen av og arbeidet med datamaterialet går nærmere inn på.

Kapittel 3 - Studiens forskningsdesign og metode

3.1. Innledning

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for og drøfte de valgene jeg har gjort under utarbeidelsen og gjennomførelsen av forskningsprosjektet. Jeg vil gå gjennom de forskjellige delene av forskningsprosjektets metodiske opplegg separat. Arbeidet som er tilknyttet det metodologiske, altså prosessene rundt valg man tar om hva som skal forskes på, hvem som skal utgjøre utvalget, og hvordan datamaterialet skal innhentes, er ikke et rettlinjet, men et dynamisk arbeid. Jeg vil også diskutere noen av utfordringene underveis i forskningsprosessen.

Den kvalitative studien jeg har gjennomført i forbindelse med min oppgave er basert på syv intervjuer, hvor det ene intervjuet var med to informanter, med ansatte som har tilknytning til straffedømte og/eller tidligere straffedømte. Formålet med intervjuene har vært å få kunnskap og innsikt om tilbakeføringsprosessen for den domfelte, samt hvilke tanker informantene har for hvilke aspekter ved prosessen som fungerer og hva som kan forbedres. I dette metodekapittelet skal jeg gjøre rede for studiens forskningsdesign og de metodiske valgene som ble gjort underveis i arbeidet.

3.2. Inspirasjon til studien

Livet etter soning er for mange ekvivalent med livet før soning. Mange av de innsatte som har sonet mer enn én gang kommer ut til det samme livet de hadde før fengsling. Dette gjelder som nevnt i forordet også bekjente av meg, som utgjør den største inspirasjonskilden for mitt prosjekt. I mange tilfeller er menneskene som sliter med tilbakefall til kriminalitet ressurssvake samfunnsmedlemmer, som i mangel av viktige elementer for å ha en meningsfylt hverdag finner tilbake til det gamle sosiale nettverket, som igjen øker sannsynligheten for å havne i samme atferdsmønster som de hadde før soning. I mitt prosjekt har formålet vært å få økt kunnskap rundt dagens soning og tilbakeføring av domfelte, med utgangspunkt i innsikt fra ansatte som har tilknytning til domfelte i det norske fengselssystemet. Disse ansatte ble bedt om å reflektere rundt soningsforholdene for- og tilbakeføringen av domfelte, basert på erfaringene og innsikten de har tilegnet seg gjennom flere år i relevant arbeid.

3.3. Kvalitativ metode og metodologiske refleksjoner

Jeg vurderte at en kvalitativ metode, nærmere bestemt semistrukturerte intervjuer, ville være den mest hensiktsmessige metoden i mitt forskningsprosjekt. Jeg ønsket at intervjufortellingene fra informantene mine skulle styre hvilke aspekter ved soning og tilbakeføring som skilte seg ut, både i positiv og negativ forstand. Dette er i motsetning til et deduktivt forskningsopplegg som tester hypoteser. Opplegget mitt har til en viss grad vært i tråd med hva det induktive forskningsopplegget «Grounded Theory» (Glaser og Strauss, 1967) representerer, som redegjøres for i underkapittel 3.5.1., men jeg benytter mer spesifikt en *abduktiv* tilnærming (Blaikie, 2010) som jeg redegjør nærmere for i underkapittel 3.4..

3.3.1. Utvalg

Jeg vurderte å intervju personer som soner eller har sonet fengselsstraffer for å belyse soningsforholdene og tilbakeføringsarbeidet som gjøres i norske fengsel, men valgte til slutt å intervju personer som jobber med individer som tilhører målgruppen min. Dette valget gjorde jeg med en antagelse om at de kunne bidra med mye kunnskap og innsikt om temaene jeg er opptatt av, og i tillegg ha større innsikt og bedre oversikt over de ulike tilbudene som eksisterer for innsatte og løslatte. Jeg valgte å inkludere informanter med ulike arbeidsoppgaver og som er involvert i ulike stadier av soningsforløpet, for å få en så helhetlig forståelse av prosessene rundt soning og løslatelse som mulig. Det kunne også vært interessant å intervju innsatte og/eller løslatte, men ansatte som jobber med personer i målgruppen min utgjør et utvalg som er enklere å komme i kontakt med sammenlignet med straffedømte som soner eller som er løslatte fra fengsel.

I tillegg finnes det flere studier som er gjort hvor innsatte enten utgjør hele utvalget eller deler av utvalget (Blaalid, 2016; Husbyn, 2015; Kittilsen, 2019; Lund, 2016; Mjåland, 2015; Nonseid, 2018). Derfor ville jeg i min studie undersøke nærmere hva ansatte i tilknytning til ulike organisatoriske bakgrunner mener om soning og tilbakeføring som det er i dag. Formålet med utvalget var å se om det eksisterer likheter og ulikheter i synspunkt på tvers av statlig/frivillig tilhørighet. Innsikten informantene mine har tilegnet seg gjennom mange års arbeid med innsatte og løslatte gir også et grunnlag for tanker om eventuelle endringer på arbeidsplassene sine siden de begynte.

Det kunne også vært interessant å sett på den foreliggende problemstillingen i et kvantitativt lys, slik at man kunne kartlagt tilbakefallsratene med utgangspunkt i ulike årsakssammenhenger. Slike kvantitative datainnsamlinger og analyser gjennomføres med jevne mellomrom, og ser på innsattes levekår både før, under og etter soning (for en oversikt over aktuell forskning, se Mjåland, 2015: 15-21). For meg ble det naturlig å legge vekt på å høre fra ansatte om hvilke erfaringer de har, samt hvilke deler av arbeidet som gjøres på feltet som fungerer og hva som ikke fungerer. Som jeg skal komme tilbake til senere, kan dette omtales som et abduktivt forskningsopplegg. Et utforskende forskningsdesign ble viktig for at informantene kunne få rom til å reflektere rundt temaene intervjuguiden tar opp. Med utgangspunkt i refleksjonene genereres kategorier som kan belyse det aktuelle fenomenet.

3.3.2. Rekrutteringsprosessen

I dette prosjektet har jeg med utgangspunkt i en abduktiv tilnærming valgt å hovedsakelig benytte snøballutvelging. Snøballutvelging, også kjent som nettverksutvelging, baserer seg på å opprette kontakt med en person som er aktuell for studien, for så å be aktøren om å foreslå andre som kan inkluderes i utvalget (Grønmo, 2016: 117). Aktørene som utgjør utvalget ble bedt om å foreslå personer de mente kunne bidra som informanter i prosjektet. Et problem ved denne metoden kan være at en får et selektivt bilde av feltet en forsker på ved at de man snakker med siler ut hvem man anbefaler til forskeren for videre intervjuer. Dette ser ikke ut til å gjelde for meg og mitt prosjekt, da samtlige informanter anbefalte flere av de andre aktørene på feltet.

Jeg vil også nevne at jeg forsøkte å kontakte Wayback i forbindelse med min bacheloroppgave, da jeg skrev om Wayback ut i fra et velferdsperspektiv for den innsatte/løslatte i 2018. Den gangen fikk jeg ikke noe svar, verken på e-post eller telefon. Derfor startet jeg med å kontakte de, da jeg ville inkludere de også i masterprosjektet mitt, og på spørsmål om deltagelse i masterprosjektet stilte de med to informanter uten å nøle.

Jeg valgte som nevnt å hovedsakelig benytte snøballmetoden, hvor jeg brukte mine kontakter på NAV til å komme i kontakt med en ansatt i NAV som jobber opp mot straffedømte. Den jeg kom i kontakt med var veldig engasjert i feltet, og vedkommende tipset umiddelbart om en person i Kriminalomsorgen som ville være et godt tilskudd med tanke på temaet for prosjektet. Vedkommende sa umiddelbart ja til å være med, og tipset videre om en ansatt i Friomsorgen med mange år i jobben som ville være en god informant for prosjektet, og som mest sannsynlig

ville bidra i studien. I kontakt med personen fra Friomsorgen følte jeg en enorm positivitet til prosjektet, noe som gjenspeiler kontakten med samtlige informanter i studien. Entusiasmen og engasjementet for å snakke om hva som fungerer i dagens soning og ettervern var stor, noe som ga motivasjon i det videre arbeidet med prosjektet. Vedkommende anbefalte også å ta kontakt med Røde Kors, hvor jeg også ble tatt veldig godt imot. Det virket som en selvfølge at de ville være med og bidra til prosjektet.

To av tilskuddene til forskningsprosjektets utvalg kom som følge av anbefalinger fra nettverket mitt, gjennom samtaler om hva masteroppgaven min fokuserer på, samt hvilket perspektiv jeg ønsker å formidle kunnskap ut ifra. Den ene er megler i konfliktrådet, samt tidligere besøksvenn gjennom Røde Kors, som besøker innsatte i fengsel med jevne mellomrom. Den andre er en sosialfaglig ansatt i et fengsel, og som har jobbet opp mot straffedømte i mange år. Begge informantene er underlagt en taushetsplikt med tanke på hva som blir sagt av innsatte i fortrolighet, men jeg oppfattet ikke dette som et problem for min studie, da jeg ønsket å få generell informasjon og ikke informasjon om konkrete enkeltpersoner. Gjennom fortrolige samtaler med mange forskjellige typer domfelte og i møte med andre ansatte på feltet, har de et godt grunnlag for å gi sine refleksjoner rundt tilbakeføringsprosessen. Disse refleksjonene gjenspeiler egne tanker de har gjort rundt hvilke aspekter ved tilbakeføringen av domfelte som skiller seg ut som sentrale, i både positiv og negativ forstand.

Variasjonen i utvalgets organisatoriske tilhørighet gir muligheter for sammenligning og kontrastering av refleksjoner fra de ulike informantene, selv om utvalget er relativt lite. Jeg skulle gjerne inkludert flere informanter, men med tanke på at dette prosjektet var et masterprosjekt med en tidsfrist for fullføring, har begrensningene kommet av seg selv med tanke på mengden data fra intervjufortellingene. Det skal tilføyes at det vesentlige for meg ikke er å høre om hvordan enkeltpersoner som jobber i feltet tenker, men å få kunnskap om hvordan representanter for ulike organisasjoner jobber og tenker omkring problemstillingen jeg er opptatt av. Ideelt sett skulle jeg hatt med flere personer fra hver organisasjon for å kunne validere resultatene, og som jeg skal komme tilbake til senere i oppgaven, kunne det vært spesielt interessant å inkludert informanter fra den kommunale sektoren i NAV, da disse har ansvar for bosted og økonomisk hjelp. Men med rammene som er gitt for mitt prosjekt fant jeg det viktigere å få med informanter fra ulike organisasjoner fremfor mange fra noen få organisasjoner.

De fem offentlig ansatte som er blitt intervjuet, er som nevnt tilknyttet Konfliktrådet (KR), Kriminalomsorgen (KO), NAV (NAV), det offentlige støtteapparatet (OS), og Friomsorgen (FO). Forkortelsen som står i parentes er hvordan informantenes tilhørighet vil bli referert til i forbindelse med deres tanker de neste kapitlene. Når jeg refererer til informantene i analysekapitlene, har jeg vurdert det som oversiktlig å skrive «informanten fra KR», «informanten i KO», også videre, da pseudonym fort kan bli rotete med tanke på hyppige vekslinger mellom hvilken informanter som sier hva. Unntaket er informantene fra Wayback, da jeg har intervjuet to ansatte fra deres organisasjon. De vil i de kommende kapitlene bli referert til som WB1 (informant 1) og WB2 (informant 2). Informanten fra Røde Kors sine tanker vil bli referert til som informanten fra RK. Selv om jeg tenker på informantene mine som representanter for organisasjonene som de tilhører, viser forkortelsene i teksten min til informantene og ikke til organisasjonene som de tilhører. Etatene og organisasjonene vil ellers omtales som vanlig.

3.4. Abduktiv tilnærming

Det metodiske opplegget i min oppgave avviker litt fra et rent induktivt forskningsdesign, da spørsmålene i intervjuguiden var åpne, men samtidig basert på eksisterende forskning og antagelser om viktige aspekter ved oppgavens tema. Dette omtaler Kvale og Brinkmann (2017: 46) som det semistrukturerte kvalitative forskningsintervju, en form for intervju jeg vil gjøre rede for i neste underkapittel.

Norman Blaikie refererer til en abduktiv tilnærming, som inneholder elementer fra både induktiv og deduktiv forskningsmetode (2010: 89). Gjennom sitt begrep kritiserer Blaikie den induktive og deduktive tilnærmingen for ikke å inkludere «...the meanings and interpretations, the motives and intentions, that people use in their everyday lives, and which directs their behavior – and elevates them to the central place in social theory» (Ibid). Han fokuserer på hvordan mennesker opplever den sosiale verden, og forskerens oppgave i denne sammenhengen er å beskrive insider-synet mennesker har, heller enn tillegge meningene en outsider-mening (Ibid). Denne tilnærmingen passet godt for mitt forskningsprosjekt, da jeg ønsket å høre fra personer som har lang fartstid i arbeidet med straffedømte, altså hvordan de opplever styrker og utfordringer som eksisterer i soningsanstalter, tilbakeføringsprosessen og ettervern.

3.4.1. Gjennomføring av intervju

Jeg valgte å benytte *semistrukturerte intervjuer* i mitt prosjekt. Semistrukturerte intervjuer baseres på flere aspekter, men det viktigste er at det verken er en hverdagslig samtale eller et intervju basert på et spørreskjema (Kvale og Brinkmann, 2017: 46). Denne intervjuformen innebærer en intervjuguide med fastsatte tema, men oppfølgingsspørsmålene er flytende, altså de baseres på hva som dukker opp under intervjuet heller enn å følge forhåndsskrevne spørsmål. Det å ha fastsatte tema i intervjuguiden bidro til å gi et godt sammenligningsgrunnlag for intervjufortellingene. Samtidig åpnet den valgte intervjumetoden opp for at informantene kunne komme med interessante refleksjoner som jeg kunne følge opp på en bedre måte enn ved for eksempel strukturert utspørring.⁵ Intervjuguiden ble utformet med utgangspunkt i åpne spørsmål som jeg hadde formulert etter å ha jobbet med temaet mitt, både gjennom aktuell teori og eksisterende forskning på feltet.

Samtlige av intervjuene med aktørene ble gjennomført på arbeidsplassene hos informantene, med unntak av informanten fra Konfliktrådet. Derfor foregikk det intervjuet over telefon, noe som ikke er heldig for intervjuet som helhet, men det var også den informanten som hadde minst direkte erfaring på feltet. Av de øvrige informantene ble jeg invitert til de respektive etatene og organisasjonene, noe jeg var positiv til av to grunner; **1)** informantenes komfort i intervjusituasjonen, og **2)** muligheten min til å se hvordan arbeidsplassene er utformet og hvilke sikkerhetstiltak de har.

Informantene fikk et informasjonsskriv tilsendt sammen med forespørselen om de ville delta i prosjektet. Informasjon om samtykkeerklæring, anonymisering, og at de når som helst kan trekke seg fra prosjektet ble også delt, slik at de skulle være trygge på at de kunne snakke fritt under intervjuet uten å tenke på at de sier noe som enten kan kobles til de eller som de ikke kan trekke tilbake. Jeg var også bevisst i mine møter med informantene på at jeg skulle være lyttende i intervjusituasjonen, slik at de følte seg hørt og respektert. Også egne meninger ble holdt borte fra intervjuene, slik at jeg ikke skulle påvirke hva som ble sagt og hva de følte de kunne dele med meg.

Alle intervjuene ble tatt opp på en båndopptaker, som jeg lånte av studieveilederen på sosiologisk institutt for å sikre at dataene ikke ville bli spredt. Båndopptaker ble benyttet slik at

⁵ Strukturert utspørring innebærer et intervju med fastsatte spørsmål i en bestemt rekkefølge, og ofte med faste svaralternativ for de fleste av spørsmålene (Grønmo, 2016: 191).

jeg kunne transkribere intervjuene i etterkant. Ingen hadde noen innvendinger mot at intervjuet ble tatt opp, og alle ga samtykke både muntlig og skriftlig.

3.4.2. Transkribering av intervjuene

Transkripsjon er prosessen med å overføre muntlige fremstillinger som for eksempel et intervju, til et skriftlig språk i form av dokumenter med tekst. Man kan transkribere med utgangspunkt i ulike grader av nøysomhet, og jeg valgte å inkludere mesteparten av ikke-verbale lyder i min transkribering av intervjuene, slik at jeg har god oversikt over hva som ble sagt med hvilket stemningsleie. Ikke-verbale uttrykk tilhørende sitatene er likevel fjernet i oppgaveteksten for å sikre informantenes anonymitet. Intervjuene ble også transkribert ordrett på bokmål, noe som også bidrar til anonymisering av informantene. Jeg vil nevne at noen av informantene uoppfordret ba meg om å inkludere stillingstittel og tilhørighet, da de mente at dette ville gi ytterligere tyngde for prosjektet mitt. Dette ble også begrunnet med at de ikke hadde sagt noe de angret på eller som ikke egner seg for trykk. Likevel valgte jeg å følge retningslinjene fra Norsk Senter for Forskningsdata (NSD) om anonymisering i denne studien.

De syv intervjuene, hvor det ene inkluderte to informanter, utgjorde til sammen rundt 150 sider med ferdig tekst med skrifttype Times New Roman, skriftstørrelse 12 og 1,5 i linjeavstand. Dette inkluderer mine egne spørsmål og eventuelle oppfølgingsspørsmål til informantene.

3.4.3. Utfordringer

Jeg hadde noe erfaring fra intervju når jeg begynte på masterprosjektet, men jeg var likevel spent på intervjurollen i møte med etablerte aktører på feltet. De første intervjuene bar preg av manglende oppfølgingsspørsmål på noen av svarene fra informantene, noe jeg merket godt i arbeidet med transkriberingen av intervjufortellingene. Dette var noe som heldigvis bedret seg for hvert intervju, da jeg ble tryggere i rollen som intervjuer og det å stille oppfølgingsspørsmål falt seg mer naturlig enn i de første intervjuene. Under et par av intervjuene var det noe uklare spørsmålsformuleringer fra min side som førte til at informantene spurte hva jeg mente, men dette var noe som ble rettet opp, både under intervjuet ved å understreke hva jeg mente, og ved å være mer tydelig i neste intervju. En informant slet også litt med dialekten min, men dette ble et humoristisk innslag hvor jeg og informanten lo litt av det før jeg ble tydeligere i uttalen resten av intervjuet.

Under intervjuet med informanten med NAV ble også utdanning tatt opp som en sentral del av en vellykket tilbakeføring av straffedømte. Informanten fremhevet utdanningstilbudet under soning ved det fengselet, og at samarbeidet med en nærliggende videregående skole gjorde at den domfelte kunne fortsette utdanningen etter løslatelse, og dermed slippe å vente på neste opptak. De fremste fokusområdene hos de fleste av informantene i utvalget var andre sentrale punkter i tilbakeføringsprosessen, og utdanning var kun noe informanten fra NAV tok opp direkte. I etterpåklokskap så skulle jeg gjerne inkludert spørsmål om utdanning i intervjuguiden min, da dette er et område som kan bidra på flere nivå for den straffedømte. Utdanningen har en klar sammenheng med sysselsetting (Revold, 2015), og i tillegg viser informanten fra NAV til at utdanning fungerer som en arena for nye relasjoner med mennesker som drar i samme retning.

Temaet og de tilhørende spørsmålene for prosjektet var ikke spesielt sensitivt. Informasjon som jeg oppfattet at kunne være personlig eller sensitiv som jeg hadde fått under intervjuene har jeg utelatt fra oppgaven min. Den til dels identifiserende informasjonen kom også som svar på spørsmål jeg ikke trodde skulle vinkles dit, men dette kan selvfølgelig dukke opp når det benyttes åpne spørsmål som gjør at informanten til en viss grad kan vinkle svaret dit man selv ønsker.

Informantene fra henholdsvis NAV og Kriminalomsorgen ønsket å gjennomføre intervjuet sammen. Jeg vurderte det som at det ikke ville utgjøre store forskjeller, da begge virket svært engasjerte i prosjektets tema. I tillegg mente jeg at et intervju med to informanter som visste av hverandre ville bidra til en bedre samtale med større mulighet for utdypende og komplimenterende svar på spørsmålene jeg hadde. Jeg har ikke et fasitsvar på om det ble holdt igjen meninger på grunn av intervjusettingen eller ikke, men inntrykket jeg fikk var at de ofte kom med supplerende kommentarer til hverandre sine synspunkt.

Kvale og Brinkmann (2017) drøfter i sin bok hvordan intervjupersonene konstrueres med utgangspunkt i intervjukonteksten, altså hvilken intervjumetode som benyttes og hva formålet med intervjuet er. De refererer her til Foley (2012), som presenterer ulike modeller for den ovennevnte konstruksjonen, hvor modellen for intervjupersonen som informant er relevant å se på her. Dette innebærer at intervjupersonene velges på grunnlag av at de har særegne kunnskaper om en utvalgt sosial praksis, i dette prosjektet soning, tilbakeføring og ettervern

(Kvale og Brinkmann, 2017: 123). Dette kan medføre at det kommer mer fakta enn opplevelser fra informantene. Selv om jeg stilte åpne spørsmål om hvilke synpunkt de har, og hvordan de opplever det, var det til tider merkbart at de forsøkte å fylle rollen som ekspert på feltet. Med det sagt vil jeg også påpeke at det også kom gode refleksjoner med utgangspunkt i personlig opplevelser av tingenes tilstand og utvikling.

3.5. Analyse

Under arbeidet med transkriberingen var det mange idéer til kategorisering som dukket opp, noe jeg noterte meg underveis. Jeg skrev også et refleksjonsnotat etter hvert intervju, hvor jeg både skrev hvordan jeg opplevde intervjuet og omgivelsene rundt intervjuet. Dette hjalp meg med å holde oversikten over de mange inntrykkene jeg satt igjen med etter intervjuene.

3.5.1. Kategorisk inndeling

Å generere teori krever ut i fra et Grounded Theory-perspektiv en konstant sammenligning av det innhentede datamaterialet. Min ambisjon er ikke å følge opp forskningsstrategien Glaser og Strauss (1967) legger opp til med å utvikle teorier, men i tråd med formålet til Grounded Theory, ønsker jeg å finne likheter og ulikheter i de aktuelle dataene som foreligger (Kvale & Brinkmann, 2017: 226-227). Jeg fjernet deler av intervjufortellingene i krystalliseringen av datamaterialet, noe Glaser og Strauss (1967: 110) mener står sentralt for generering av teori, da det bidrar til å skille mellom viktige egenskaper som skal inkluderes i mer omfattende kategorier, samtidig som uviktige egenskaper ekskluderes. Tilnærmingen min skiller seg også fra Glaser og Strauss sitt perspektiv. Derek Layder (1998) skriver i sin bok: «We never enter research with a mind clear of theoretical ideas and assumptions» (Layder, 1998: 51). Dette gjelder også min forskning. Jeg har etter at jeg begynte med mine empiriske analyser gått tilbake til faglitteraturen for å få en mer inngående forståelse av fenomener som for eksempel de innsattes sosiale nettverk.

Kategoriene ble etablert kun ut i fra tema som gjennomgående ble tatt opp av flere av informantene under intervjuene, selv om jeg hadde ulike kategorier i intervjuguiden min. Dette gjorde jeg gjennom å lese gjennom datamaterialet fra intervjuene mange ganger, samtidig som jeg markerte den teksten som jeg så gikk igjen i de ulike intervjufortellingene, noe som til slutt ga kategoriene som er tilhørende analysen. Det materialet som samsvarte på tvers av intervjuene

ble så kopiert og limt inn i egne dokumenter bestående av utsagn som passet inn i den aktuelle kategorien. Ved å separere det relevante fra det irrelevante datamaterialet fikk jeg en bedre oversikt for det videre arbeidet med kategoriene, samt at det ble lettere å skrive en helhetlig tekst rundt sitatene som inkluderes.

3.6. Prosjektets troverdighet

Troverdigheten og kvaliteten til et forskningsprosjekt avhenger av ulike faktorer, og to av de mest sentrale i forbindelse med å dømme dette er *validitet* og *reliabilitet*. Disse to begrepene ses videre opp mot hvorvidt forskningsprosjektet er generaliserbart. Sammen sier disse tre begrepene noe om overførbarheten til funnene i studien.

3.6.1. Validitet

Grønmo (2016: 241) skriver at validiteten dreier seg om datamaterialets gyldighet, altså at undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir relevante data for problemstillingen. I tråd med dette sier Kvale og Brinkmann (2017: 276) at i samfunnsvitenskapene er validitet det å vurdere om metoden som benyttes i forskningen er hensiktsmessig å benytte for å undersøke det man skal undersøke. Valide argument er fornuftige, sterke og overbevisende argument, og baseres ikke bare på metoden som benyttes for innsamling av data, men også hvordan forskeren er som person, samt forskerens moralske integritet i datainnsamling og bearbeidelse av dataene (Ibid: 276-277). «Forskeren spiller rollen som djevelens advokat overfor sine egne funn» skriver Kvale og Brinkmann, og viser med det til at forskeren konstant må vurdere og kontrollere prosessene med datainnsamling og analyse av det innsamlede datamaterialet for å sikre at funnene i studien innehar kravet om validitet (Ibid: 279).

Det er min vurdering og oppfatning at informantene som er intervjuet i dette prosjektet hadde mye kunnskap, kompetanse og erfaring som var relevant for temaene jeg ønsket å belyse.

3.6.2. Reliabilitet

Reliabilitet har med forskningsresultatene konsistens og troverdighet å gjøre, og handler ofte om hvorvidt resultatet kan reproduseres av andre forskere på andre tidspunkt (Kvale og

Brinkmann, 2017: 276). Andre kan samle inn egne data og i prinsippet komme frem til samme resultater som jeg har gjort, men de vil likevel ikke ha tilgang til rådataene mine. Reliabiliteten i et kvalitativt forskningsprosjekt går både på intervjusituasjonen, transkriberingen og analysen, og Kvale og Brinkmann problematiserer særlig intervjusituasjonen som en mulig fallgrube gjennom ledende spørsmål fra forskeren (Ibid). Ledende spørsmål kan komme som følge av ordvalg og formuleringer, for eksempel dersom et spørsmål fra forskeren er ladet på en måte som søker et spesifikt svar. Derfor er det oppløftende å se at de samme problemstillingene tas opp, selv om informantene får relativt åpne spørsmål som for eksempel: «*Har dere noen tanker om tilbakeføringsprosessen for løslatte?*». Dette mener jeg er en styrke ved prosjektet, da det ikke er snevre svaralternativer på et felt som er svært omfattende, men likevel er det mange aspekter som tas opp på tvers av etater og organisasjoner. Også tidsperspektivet informantene har på endringer som har skjedd samsvarer, noe som kan ses på som et tegn på *stabilitet*, som refererer til graden av samsvar mellom data om samme fenomen på ulike tidspunkt (Grønmo, 2016: 242). Generelt sett åpnet informantene seg mer opp enn jeg trodde på forhånd. Jeg fikk ikke følelsen av at det ble holdt igjen i det hele tatt, med unntak av i et av intervjuene hvor informanten var på vei til å fortelle en historie som i stor grad ville vært utleverende, både om organisatorisk tilhørighet, sted og stillingstittel.

3.6.3. Generalisering

Statistisk generalisering kan bidra til å si noe generelt om populasjonen, men også gi mindre innsikt i sosiale prosesser sammenlignet med hva semistrukturerte intervju kan gi. Et statistisk tilfeldig trukket utvalg ville ikke vært relevant for min studie, da jeg fokuserer på et lite antall aktører på feltet, og er opptatt av informantenes tanker rundt prosesser på det konkrete feltet. Generalisering handler i mitt prosjekt om to litt ulike forhold. Det første er at jeg har tatt for meg informanter fra et bestemt geografisk område hvor de fleste har tilknytning til det samme fengselet. Det andre gjelder det forhold at jeg innenfor dette feltet ikke har hatt muligheter til å intervju alle som er ansatte eller engasjerte i de organisasjonene som omfattes av min studie. Likevel inngår organisasjonene i min studie, da det vil være likhetstrekk uavhengig av lokasjon som følge av at ansatte jobber med utgangspunkt i samme retningslinjer og lovverk siden de er organiserte på et nasjonalt nivå. Funnene når det gjelder feltet vil således kunne forventes å være av mer generell gyldighet, selv om det finnes lokale særtrekk. Disse prosessene involverer fengselet som institusjon, som videre er påvirket av samfunnet rundt, både kriminalitetsbildet og endringer i straffereaksjoner.

Kvale og Brinkmann (2017: 200) skriver at målet om universell generalisering har blitt erstattet av muligheten for å overføre kunnskap fra én situasjon til en til en annen, noe som er blitt fremtredende i postmoderne forståelser av samfunnsvitenskap.

3.7. Etiske refleksjoner

Etiske spørsmål dukker typisk opp i kvalitativ forskning, som for eksempel ved semistrukturert intervju som jeg benytter i mitt prosjekt, på grunn av det asymmetriske maktforholdet en intervjusituasjon ofte bærer preg av med forsker som den sterkeste parten (Kvale og Brinkmann, 2017: 110). Silverman (2014: 148) viser til fire punkter som forskeren bør tenke på i gjennomførelsen av kvalitativ forskning; **1)** forsikre at personer i studien deltar frivillig, **2)** behandle kommentarer og oppførsel konfidensielt, **3)** beskytte personene mot fare, og **4)** å etablere en gjensidig tillit mellom forskeren og informantene. Disse fire etiske retningslinjene er med å forhindre at det oppstår etiske fallgruver både før, under og etter datainnsamlingen er gjennomført. Silverman nevner flere mulige forskningsetiske fallgruver, hvor hovedpunktene består av utnyttelse, bedrag, forskning på sårbare grupper/personer, avsløring av identitet, forske på grupper man misliker, og å delta i tvilsomme avtaler (Ibid: 141-148).

Silverman (2014: 141-142) fokuserer først og fremst på åpenhet fra forskerens side, noe som informert samtykke er med på å sikre. Gjennom informert samtykke får informantene god informasjon om studiens innhold og formål, samt informasjon om muligheten til å trekke seg til enhver tid (Ryen, 2004, referert i; Silverman, 2014: 149). Hovedoppgaven med tanke på de mulige fallgruvene, er for meg og min studie å sikre anonymiteten til informantene. For å sikre konfidensiell behandling av informantene og datamaterialet, har jeg latt være å oppgi informantenes geografiske tilhørighet, kjønn, alder og stillingsbeskrivelse, samt at intervjuene er transkribert på bokmål. Prosjektet ble meldt inn til NSD for godkjenning, for å forsikre meg om at forskningsprosjektet oppfylte de etiske retningslinjene for forskning. Når godkjenningen kom, ble informasjonsskrivet med tilhørende samtykkeerklæring formidlet til informantene, enten i dagene før intervjuet eller samme dag som intervjuet fant sted. Informasjonsskrivet inneholdt prosjektets overordnede tema og formål, samt hvilken metode jeg ønsket å benytte. Dette gjorde jeg for å forhindre den forskningsetiske fallgraven «bedrag» som Silverman nevner. Alle informantene deltok frivillig i studien, da de ikke befinner seg i en «tvangssituasjon» slik tilfellet kan være med andre grupper mennesker.

Kriminalomsorgen var de eneste som ville ha alt av materiell tilknyttet forskningsprosjektet for å gi tillatelse til å gjennomføre intervju, da de har retningslinjer for forskning innad i Kriminalomsorgen. Dette gjelder både for intervju av innsatte og ansatte, men det å intervju ansatte krevde en mindre omfattende prosess enn hvis jeg skulle inkludert innsatte. Siden tre av intervjuene ble avtalt å gjennomføres i et norsk fengsel, var det viktig å få på plass godkjenning av prosjektet fra NSD og politiattest, for at prosjektet skulle bli godkjent av Kriminalomsorgen. Friomsorgen spurte om jeg hadde godkjenning fra Kriminalomsorgen til å intervju ansatte, og siden jeg hadde dette var alt i orden.

Fengsel er en lukket institusjon, noe som i mange land gjør det vanskelig å få godkjenning til å gjennomføre forskning. I Norge oppfordres det derimot til å gjennomføre forskning, så lenge kriteriene for å forske er oppfylt, noe Kriminalomsorgen viser til i informasjonsskrivet de sendte som svar til forespørselen min om å intervju ansatte: «Regionene anmodes om å legge til rette for økt forskning med sikte på å gi etaten og samfunnet forøvrig informasjon og ny kunnskap. Kriminalomsorgen skal tilstrebe åpenhet og innsyn med hensyn til forskning» (Kriminalomsorgen, 2007).

Sitatet viser at Kriminalomsorgen ønsker å spre informasjon og kunnskap til omgivelsene. I tillegg poengteres det at forskningsinstitusjoner, doktorgrads- og masterstudenter skal prioriteres når det gjelder tilgang til forskning i fengselet, i den nevnte rekkefølgen. Andre studenter vurderes fortløpende ut i fra søknadene. Fengselet jeg skulle til for å intervju informantene fra KO og NAV er et høysikkerhetsfengsel, noe jeg var klar over i arbeidet med prosjektbeskrivelsen for masteroppgaven min med tanke på søknader og godkjenninger. Likevel var det mer omfattende enn jeg trodde, da Kriminalomsorgen skulle ha samtlige av følgende vedlegg;

1) Prosjektbeskrivelse som informerer om formålet med studien, problemstilling, hvem som intervjuer, hvilken metode som skal benyttes og hvilke informanter som er ønskelige i studien. Også intervjuguiden skulle legges ved, slik at de fikk en viss oversikt over hva intervjuene ville omhandle.

2) Informasjonsbrev til informantene som gir et så utfyllende bilde som mulig av studien som skal gjennomføres, både formålet med studien og metoden som skal benyttes.

3) Samtykkeerklæring som beskriver prosjektet og som informerer om at intervjuer skal anonymisere datamaterialet som kommer frem av intervjufortellingene. I tillegg viser det også til at intervjuene tas opp, transkriberes, og slettes ved prosjektets sluttdato. Informantene kan også trekke seg fra studien når som helst før innlevering.

4) Uttalelse fra NSD om prosjektet med både godkjenning av studiens innhold og den planlagte gjennomføringen. Her ble det litt frem og tilbake med NSD og Kriminalomsorgen, fordi NSD kunne ikke godkjenne uten Kriminalomsorgen og vice versa. Til slutt godkjente NSD prosjektet, gitt at jeg fikk godkjennelse fra Kriminalomsorgen.

5) Det var også ønskelig med uttalelse fra veileder, noe de fikk indirekte ved at jeg sendte veiledningsavtalen med rettigheter og plikter for både meg og min veileder.

6) I tillegg til alle de ovennevnte punktene måtte jeg også søke hos Politiet om å få tilsendt politiattest. Dette fikk jeg ikke vite fra kontaktpersonen i Kriminalomsorgen før etter alle andre dokumenter var innsendt og godkjent av Kriminalomsorgen, så det forskyvde prosessen noe.

Sammen utgjorde dette grunnlaget for å få innvilget søknaden om å forske i Kriminalomsorgen, og informanten min i Kriminalomsorgen kunne omsider sette tid og sted for gjennomføring av intervju. Vedkommende kontaktet også informanten fra NAV når tid og sted var fastsatt. Før jeg kunne dukke opp i fengselet måtte jeg kontakte de for å informere om at jeg skulle komme, hvem jeg skulle møte, og formålet med besøket. Dette gjorde jeg noen dager før jeg dro ut dit, men når jeg kom dit hadde personen jeg snakket med et par dager i forveien glemt å legge meg inn i besøkslisten. Dette ordnet de veldig greit, siden jeg hadde navnet på informanten min og hvilket tidspunkt det ene møterommet var booket til.

3.8. Hvilket perspektiv er i fokus?

Howard Becker (1967: 239) skriver i sin artikkel «Whose side are we on?» at: «The question is not whether we should take sides, since we inevitably will, but rather whose side we are on». Han mener altså at alle forskere tar en side i forskningen, men Alison Liebling ser i sin artikkel med samme tittel som Becker på sympatiens påvirkning i forskning, samt problemet samfunnsvitenskapelig forskning har med tanke på å «velge side». Liebling referer til Becker's

artikkel, hvor det argumenteres for at forskning som inkluderer overordnede og underordnede maktposisjoner ikke kan gjennomføres på en nøytral måte, siden forskeren vil velge en av sidene (Liebling, 2001: 472). Liebling mener på sin side at forskeren ikke trenger å være helt nøytral eller å velge en side: «In my experience it is possible to take more than one side seriously, to find merit in more than one perspective, and to do this without causing outrage on the side of officials or prisoners» (Ibid: 473). Det er dette utgangspunktet jeg hadde til prosjektet, da jeg ønsket å vite mer om hvordan domfelte har det under og etter soning. Grunnlaget for dette kom i form av opplevelser, meninger og erfaringer hos ansatte i ulike etater og organisasjoner. På denne måten fikk jeg ulike synspunkt på hvilke utfordringer de straffedømte har som gjør at de havner tilbake i fengsel, samtidig som informantene får vurdert egen og andre aktørers innsats på feltet. Deres synspunkt er også viktig, særlig da informantene har jobbet lenge i forbindelse med feltet. Liebling sier følgende: «Why is sympathy reserved for the offender and denied to those who (sometimes in good faith) work in criminal justice, with their own lives, stories, pains, motives and understandings» (Ibid: 476). Gjennom samtaler med ulike aktører på feltet får man de sin forståelse av straffedømtes rehabilitering og tilbakeføring med utgangspunkt i egne erfaringer og historier fra jobben de har.

3.9. Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet gjort rede for metodiske vurderinger i forbindelse med forberedelsene til datainnsamling, gjennomføring av intervjuer, og analyse av det innsamlede datamaterialet. Under forberedelsene var jeg tidlig klar på at jeg ønsket å inkludere aktører som jobber med domfelte, enten det er under eller etter soning. Videre har jeg vurdert det som hensiktsmessig å benytte semistrukturerte intervjuer, da jeg ønsket at informantene skulle få rom til å reflektere rundt temaet. Jeg har også sett på prosjektets troverdighet med utgangspunkt i tre sentrale begrep; validitet, reliabilitet og generaliserbarhet. I tillegg har jeg reflektert rundt utfordringer jeg har støtt på i arbeidet med studien, samt etiske refleksjoner tilknyttet mitt prosjekt. Avslutningsvis har jeg presentert hvilken side som er i fokus, og jeg vil trekke frem at mitt utgangspunkt for gjennomføring av studien er å få større innsikt om hvordan domfelte har det under og etter soning. For å belyse dette ønsket jeg å få innsikt i opplevelser, meninger og erfaringer fra lønnede personer i ulike etater og organisasjoner. På denne måten får jeg synspunkt på hvilke utfordringer domfelte har som gjør at de havner tilbake i fengsel fra de som jobber med det, og derfor mener jeg at jeg i denne studien har flere perspektiv enn ett på tilbakeføringen for domfelte.

Kapittel 4 - Aktører som jobber med domfelte

4.1. Innledning

Jeg vil i dette kapittelet presentere hvilke organisasjoner jeg har inkludert i prosjektet, noe jeg vil gjøre gjennom informantenes egne beskrivelser av organisasjonene og sine arbeidsoppgaver tilhørende organisasjonene. Dette gjør jeg for at det skal bli fremstilt på en så presis og nøyaktig måte som mulig. Intervjuene mine fant sted sent på høsten i 2019, rett etter Statsbudsjettet for 2020 kom. Informantene var bekymret for forslagene i Statsbudsjettet som viser til økte midler til Politiet i 2020, samtidig som at det er bevilget mindre ressurser til driften av Kriminalomsorgen. Informantene så på dette som en fortsettelse av trenden med kutt i etaten de siste årene, og det virker ikke som om de var overrasket over forslaget om ytterligere kutt i Kriminalomsorgen. Informanten i KO svarer følgende på et oppfølgingsspørsmål om når de begynte å merke ressurskuttene: «Spesielt de siste 5-6 årene vil jeg si». Dette, sammen med nedleggelsen av flere åpne soningsanstalter og avdelinger i Norge de siste årene, har gjort det aktuelt å se nærmere på vilkårene aktører på feltet har i rehabilitering- og tilbakeføringsarbeidet som gjøres.

Videre vil jeg se på de eksisterende ettervernstilbudene, da med hovedvekt på aktører jeg har inkludert i min studie. Der vil også de frivillige organisasjonenes økonomiske situasjon trekkes inn, da en trygg økonomi er en forutsetning for arbeidet som gjøres. Som påpekt i kapittel 3, jobber fem av mine informanter i offentlig sektor, og tre er lønnede ansatte i frivillige organisasjoner. Felles for informantene er en sterk lidenskap for feltet og et ønske om å belyse studiens foreliggende problemstilling og formål. Samtlige av informantene kom med oppfordringer om å kontakte andre organisasjoner og tiltak som jobber på feltet, noe som vitnet om at informantene anerkjente andre aktørers viktige rolle for å gi et så helhetlig og godt tilbud som mulig for de innsatte og løslatte.

Før jeg går videre ønsker jeg å minne om forkortelsene jeg vil benytte i de kommende kapitlene. Konfliktrådet (KR), Kriminalomsorgen (KO), NAV (NAV), det offentlige støtteapparatet (OS), Friomsorgen (FO) og Røde Kors (RK). Forkortelsen som står i parentes er hvordan informantenes tilhørighet vil bli referert til i forbindelse med deres tanker de neste kapitlene.

Unntaket er informantene fra Wayback, da jeg har intervjuet to ansatte fra deres organisasjon. De vil i de kommende kapitlene bli referert til som WB1 (informant 1) og WB2 (informant 2). Etatene og organisasjonene vil ellers omtales som vanlig.

4.2. Offentlige etater

Informanten i KO sier følgende om sine arbeidsoppgaver i fengselet:

Rutiner, samarbeid i forhold til løslatelse. Og det går jo på samarbeid internt i Kriminalomsorgen, mellom enheter i fylket, men og internt i de enkelte fengslene. Fokus på ansvarsgrupper og fokus på samarbeid med etater utenfor fengselet, forberedelser ved løslatelse og mye samarbeid med NAV, både stat og kommune. Men og med andre etater i de enkelte kommunene, men og samarbeid med diverse veldedige organisasjoner, sånn som Wayback, Røde Kors, Frelsesarmeen.

Som vi ser av informanten fra KO sin beskrivelse av arbeidsoppgavene sine, så er samarbeid et sentralt fokuspunkt. Samarbeid mellom enheter innad i Kriminalomsorgen, men vedkommende nevner også NAV, Wayback og Røde Kors som samarbeidsparter Kriminalomsorgen har, som alle er inkludert i denne studien. Samarbeidsrelasjonene vil jeg gå nærmere inn på i kapittel 5 og 6.

Informanten fra NAV jobber i tilknytning fengselet og domfelte, og har lang erfaring fra arbeid på feltet. Vedkommende sier følgende om jobben sin:

Jeg jobber med innsatte ute i arbeid, avklarer om de skal få tiltak fra NAV, de som da er ferdig avklart, da går jeg ut og finner en arbeidsgiver som vil gi de en mulighet. Starter de som regel opp i fengsel under soning, og hvis ikke så starter de ved løslatelse. Når de da er løslatt så stopper mitt oppfølgingsarbeid, for da går de over til sitt lokale NAV-kontor da. Så jeg følger de på en måte under soning. Så jeg følger med de litt, ser at det går greit under løslatelse. Så jeg kan holde de i noen uker, så jeg kan se litt før jeg overfører de.

Informanten fra NAV sier ingenting om hvor lett eller vanskelig det er å finne arbeidsgivere som er villige til å gi de domfelte en sjanse, men vedkommende poengterer at antall domfelte som følges opp til enhver tid, mellom ti og tjuéfem domfelte, muliggjør en tettere oppfølging av de domfelte enn et lokalkontor med ansvar for mange flere. Når informanten fra NAV skal beskrive sine arbeidsoppgaver, understreker informanten at det er et viktig skille mellom den

statlige og den kommunale inndelingen av NAV. Som statlig ansatt dreier vedkommende sine arbeidsoppgaver seg kun om arbeid og aktivitet. Vedkommende har ikke noe med sosialtjenester og bolig å gjøre, da dette tilhører den kommunale sektoren i NAV. Informanten er tydelig på at søknader relatert til eksempelvis bolig og stønader er utenfor vedkommende sitt arbeidsområde. Sitatet viser også til at informanten ikke har mer å gjøre med den domfelte når vedkommende blir overført til det lokale NAV-kontoret, og lokalkontoret har dårligere forutsetninger til en tett oppfølging, noe som blir tatt opp senere i teksten.

Informanten fra OS er en sosialfaglig tjenesteperson i tilknytning til fengslet, og jeg sitter igjen med et inntrykk av at vedkommende har god innsikt i både ansatte og innsatte sin hverdag. Vedkommende fungerer som en støtteperson i fengselet, og en av hovedoppgavene er samtaler med innsatte. I tillegg til dette er det andre arbeidsområder som er avhengig av kommunikasjon med innsatte og ansatte i fengselet, og som støtter opp inntrykket jeg har av innsikten informanten har: «Vi har også litt undervisning, både for ansatte og innsatte, vi deltar i det tverretatlige, altså vi deltar på møter og samlinger her i fengselet». Informanten viser i sitatet til sin posisjon inne i fengselet som sentral både i kontakt med ansatte og innsatte, og hvor vedkommende har relativt stor frihet i arbeidsoppgavene. Informanten fra OS har et stort fokus på respekt mellom ansatte og innsatte, og viser til at det er små detaljer som skal til for å bedre hverdagen for de innsatte.

Denne underkategoriens nest siste informant jobber i Friomsorgen. Friomsorgen sin hovedoppgave er straff i frihet, både gjennom samfunnsstraff og fotlenkesoning, samt å følge opp møteplikten som noen bli pålagt å gjennomføre etter løslatelse. Informanten beskriver jobben sin slik:

Det har gått mye ut på å administrere arbeidsoppgaver, følge opp de ansatte, men også å følge opp domfelte. Det er da domfelte som gjennomfører straff i frihet, og da vanlige straffereaksjoner som samfunnsstraff og de som er løslatt på prøve med møteplikt, pluss en del andre reaksjoner.

Det er forskjellig varighet på hvor lenge møteplikten er gjeldende, og informanten utdyper:

Også må det være, altså minstestørrelse er 3 måneder, du kan ikke få 1 måned, det er 3 måneder, et halvt år eller 1 år. Og er det 1 år er det ganske alvorlig det du har gjort og sittet lenge i fengsel. Og møteplikt det følger et regelverk, du skal møte upåvirket,

innledningsvis skal man møte en gang i uken på vårt kontor. Du skal melde deg og besvare spørsmål, også kan du si når du har egen behandler, hva er dine problemer, er det noe vi kan bistå deg med. Også kan vi gjøre det, også kan det kanskje ikke være nok, men man kan henvise til Røde Kors, få deg en fritidskontakt.

Her beskriver informanten hvordan møteplikten foregår, og at det er et strengt regelverk man ikke kan bryte når de som er løslatt på prøve møter opp på kontoret til Friomsorgen. Når jeg ankom Friomsorgen sine kontorer, var det et kamera ved inngangsdøren som man måtte se inn i og si hvem man er før man slippes inn. Det ble ikke tatt med på intervjuet, men jeg spurte informanten om det alltid har vært slik sikkerhet på kontoret. Da svarte vedkommende at det ikke alltid har vært slik. Tidligere kunne man gå rett inn til resepsjonen, men en hendelse for noen år tilbake med en som var løslatt på prøve gjorde at de måtte øke sikkerheten på kontoret.

Informanten fra FO nevnte uoppfordret Røde Kors som en ressurs de benytter ved at de henviser løslatte til tiltaket «Nettverk etter Soning», hvor de får tildelt en fritidskontakt. Dette tiltaket baserer seg på frivillige som møter løslatte for sosiale sammenkomster, enten bare de to eller i større samlinger med andre løslatte og frivillige. Informanten som er inkludert i studien fra Røde Kors er tilknyttet dette tiltaket, og det viser igjen at de aktørene som er inkludert i studien har god kjennskap til hverandre og hva de kan tilby.

Informanten fra KR beskriver hva arbeidsoppgavene vervet som megler innebærer slik: «Megler har ansvar for å ta kontakt med partene i saken, gi informasjon via forsamtaler, lede meklingsmøtet, megle mellom partene og godkjenne avtalen partene kommer fram til». Disse arbeidsoppgavene er med å lette på ulike konflikter den domfelte har utenfor murene, og kan bidra til å lette løslatelsen ved å ha færre uavklarte konflikter når man kommer ut. Informanten fra KR sier videre: «Jeg har vært megler nå i snart 13 år og utvikler meg hele tiden, både gjennom behandling av saker, men også ikke minst gjennom stadige evalueringsprosesser ved hjelp av kurs og megler samlinger». I tillegg til vervet som megler i Konfliktrådet, har vedkommende vært besøksvenn i fengselet for de som ønsker kontakt med noen utenfor. Informanten påpeker at alle er mennesker, og i vervet som megler står målet om enighet mellom partene i sentrum. Informanten sier videre at målsettingen er at alle skal tilbake til samfunnet igjen, og alle fortjener en ny sjanse til å komme på rett spor. Derfor kan Konfliktrådet bidra positivt gjennom å forene den straffedømte med familie eller andre mennesker den innsatte har noe uoppgjort med, slik at løslatelsen kan skje med så lite ballast som mulig.

4.2.1. Fengselets nedskjæringer og endringer i ressursfordeling

Temaet som omhandler nedskjæringer i Kriminalomsorgen, og endringene i ressursfordelingen når det gjelder bevilgning av midler, er et tema som samtlige informanter så på som svært sentralt i diskusjonen av soning og tilbakeføring i norske fengsel. Den som var aller mest opptatt av dette temaet var rimeligvis informanten i KO, som har merket at det har vært betydelige nedskjæringer i Kriminalomsorgen de siste 5-6 årene:

Når de ansatte tilbakeføringskoordinatorene i Kriminalomsorgen så var det jo veldig fokus på tilbakeføring og alt det, men jeg ser jo det at det som nå har skjedd de siste 5 årene, det opplever jo jeg som en direkte reversering av hele tilbakeføringsarbeidet. Men det der har jo tydeligvis kommet for å bli, så det må vi bare forholde oss til, men klart vi kunne gjort mer, for det er enormt mye kompetanse i Kriminalomsorgen, og det er enormt mange dyktige betjenter som gjør en kjempejobb, men som har veldig lyst til å gjøre en bedre jobb i forhold til å ikke bare ha fokus på disse sikkerhetsgreiene og urinprøver og det der mekaniske, men har enormt behov for og lyst til å jobbe mer på det sosialfaglige, men det er jo fratatt de. Og det er veldig negativt.

Informanten er kritisk til kuttene Kriminalomsorgen har opplevd de siste årene, og mener fengselsbetjentene sine arbeidsoppgaver er redusert til rutineoppgaver. At informanten ser på de siste 5-6 årenes hendelser innenfor Kriminalomsorgen som en direkte reversering av tilbakeføringsarbeidet, er en kraftig uttalelse fra en som har jobbet i etaten i mange år. Informanten utdyper:

Ser du de siste årene så har det vært mye nedskjæringer. På ... og på ... så gikk ansatte i sivil og var mye tettere på innsatte og hadde jo jobbet mye med miljøterapeutisk, men de ble lagt ned for et snaut år siden. Og det opplevde iallfall vi som en veldig negativ utvikling. Også er det veldig mye fokus på større enheter og innsparinger i forhold til ansatte og betjenter. Mer fokus på å gjøre, kan kanskje si de sikkerhetsmessige arbeidsoppgavene, også blir det mindre tid til å sette seg ned med innsatte og snakke med de. Og det er en negativ utvikling. Men den, sånn som det ser ut nå, vil bare fortsette.

Nedleggelsen av de to avdelingene som ikke er navngitt i sitatet grunnet anonymisering, avdelinger som var soningsanstalter eller avdelinger med lavere sikkerhetsnivå, har ført til et manglende tilbud for de innsatte som nærmer seg løslatelse. Dette var steder som var et steg på veien mot frihet, hvor de innsatte kunne gå på frigang og sone «lettere». En studie publisert i 2018 viser en generell oppfatning hvor innsatte er mer fornøyde med åpne soningsanstalter enn

med høysikkerhetsfengsel (Lundeberg, Mjåland & Rye, 2018: 231). Nå er flere av de lagt ned, og det har ført til at noe mangler som informanten fra NAV sier: «Ja, for det mangler på en måte et ledd i tilbakeføringen inne i fengselet. Ja, det gjør egentlig det». Informanten fortsetter med å forklare at mange av tingene som vedkommende så på som noe av det viktigste i tilbakeføringsarbeidet ble nedprioritert, siden Kriminalomsorgen kuttet ned til beinet og ikke har noe valg. Informanten fra OS jobber også i tilknytning til fengsel, og vedkommende har følgende å si om situasjonsbildet i Kriminalomsorgen:

Vi har jo sett at det har blitt strammet inn, altså Kriminalomsorgen får jo mindre penger, og det er jo politisk styrt. Det er jo helt fra toppen, og hele denne pakken med at man skal effektivisere og alt kuttet jevnt. Og det det fører til er jo at de som har mest bruk for det, de mister tilbud. Det er de svakeste som rammes, og det er de som sitter inne i fengsel. Og det er noe med at samfunnet, om det er Mandela eller om det er Churchill eller hvem det er, kanskje begge to; et samfunn må ikke bedømmes ut ifra hvordan vi behandler de best stilte, men hvordan man behandler de svakest stilte i samfunnet. Det er det vi skal bedømmes ut ifra.

Informanten ser her på de innsattes soningsforhold, og at det er de innsatte det går ut over på slutten av dagen. Ansatte i fengselet blir også påvirket i form av en travlere arbeidshverdag og økt press fra alle kanter. Ledelsen må kutte, og delegerer dermed flere oppgaver til betjentene, som igjen får det travlere på jobb og blir tvunget til å nedprioritere de innsatte, som til slutt vil medføre større misnøye blant domfelte. Vedkommende sier også at de som sitter i fengsel er de svakeste i samfunnet, og i denne sammenhengen mener både informanten fra OS og andre som jeg har intervjuet, at det går et vesentlig skille mellom innsatte med og uten rusproblemer. Rusens påvirkning og endring i innsatt-gruppen i norske fengsel er to utfordringer som jeg skal komme tilbake til senere.

Informanten fra OS er klar på at prosessene med kutt og nedskjæringer styres fra toppen, altså fra politisk hold. Dette kommer også frem fra andre informanter jeg har intervjuet. Informanten fra FO sier følgende: «Frp fikk justisdepartementet, så vær så god, her har du resultatet. Det er helt katastrofe. Altså Kriminalomsorgen, jeg har vært her så lenge at jeg har sett alle disse bølgene opp og ned, ikke sant, så ille som det er nå har det jo ikke vært før». Oppfatningen til informanten fra FO er som hos andre, at nedskjæringene i Kriminalomsorgen går direkte ut over det rehabiliterende arbeidet som gjøres for de innsatte. Men det er ikke bare de statlige ansatte som retter fokuset på Kriminalomsorgen sine utfordringer. Også informantene fra Wayback er skeptiske til kuttene og hvilke konsekvenser det kan ha for de involverte, noe som

ble tatt opp når jeg stilte et relativt åpent spørsmål om hvilke generelle tanker de har om soningen i dag. WB2 sier følgende om soningsforholdene i dag:

Ressursmangelen i Kriminalomsorgen er nå på et slikt nivå da, at det går direkte utover både sikkerheten til de innsatte og de ansatte. Dette resulterer jo i mye mer innlåsing og isolasjon, som er veldig uheldig da. Når ressursene i Kriminalomsorgen nå er på et bunnpunkt, så er det veldig klar parallell til dette med politiet. Politiet opplever jo, i bølgedaler da gjennom årene, at de får mindre og mindre utstyr, penger til drift, mindre ressurser. Også til slutt så får vi en økning i kriminalitet da. Sånn som at gjengmiljøet i Oslo begynner å skyte midt på åpen gate, for mye av det, så får de ressurser for å få bukt med dette. Nå i Kriminalomsorgen så venter vi egentlig bare på at gjerne en sånn ung fengselsbetjent skal bli drept på jobb, at de er så underbemannet at det blir en eller annen voldsepisode som ender med døden for en eller annen stakkar. At det er det som må til før de forstår at de må slutte å skjære ned. Sånn har det alltid vært med politi, til dels også forsvar, ikke sant. Krisen må bli så stor at det bevilges penger til det igjen. Jeg håper at vi skal slippe å se det igjen da.

WB2 frykter som vist i sitatet at nedskjæringene fører til en økt sannsynlighet for at noe skjer med enten en innsatt eller en ansatt. Det ble ikke nevnt spesifikt av WB2 om dette gjaldt spesifikke soningsanstalter eller norske fengsel mer generelt, men med tanke på at det henvises til statlige bevilgninger er det nærliggende å tro at det gjelder Kriminalomsorgen som en helhet. Også WB1 er kritisk til utviklingen man er vitne til i Kriminalomsorgen:

Kriminalomsorgen får mindre og mindre ressurser, folk sitter på strengere sikkerhetsnivå enn de trenger. Noe som er uheldig, da de ikke får den progresjonen som de skal ha og at.. Hvis målet er å rehabilitere og hindre at folk skal komme tilbake i fengsel, så er det en veldig dårlig måte å gjøre det på ved å låse de inne over lang tid og ikke tilby noe utdanning eller aktiviteter eller i det hele tatt.

Ressursmangelen i Kriminalomsorgen er altså noe informantene i studien er sterkt kritiske til, og de som jobber i Kriminalomsorgen får sympati fra alle hold. Travle arbeidsdager, stramme tidsskjema, samt mindre tid til å snakke med og bli litt kjent med de innsatte, er nok faktorer som sammen kan føre til at det oppstår flere situasjoner i fengselet. Å sone på strengere sikkerhetsnivå enn nødvendig bidrar til den farliggjøringen av domfelte som informanten fra FO snakker om. Isolasjon og lite kontakt med mennesker er også faktorer som har negativ påvirkning på de innsatte, og summen kan være fatal for en eller annen i forbindelse med fengsel, enten en innsatt eller en ansatt. Intervjufortellingene viser til at kuttene medfører at domfelte kan utgjøre en større trussel for samfunnet etter løslatelse.

Situasjonen for dagens Kriminalomsorg går ikke bare på ressurskuttene og nedskjæringene i fengslet, men også at det bevilges flere økonomiske midler til andre etater som også påvirker arbeidsforholdene Kriminalomsorgen har. Informanten fra KO sier følgende: «Så det er jo et paradoks at Politietaten får hele tiden ekstra bevilgninger, og de skal på en måte få de inn. Mens vi som skal jobbe med de inne her, vi får bare nedskjæring. Så det er litt diskusjoner om hva er det de vil få inn og hva er det de vil få ut?». Innsatt-ratene i Norge er lave sammenlignet med de fleste land i verden, men Statistikkbanken på SSB sine hjemmesider viser at i 2017 raten var ≈ 72 , mot 62 i 2006 (Pratt, 2007a: 119). Dette viser en tydelig økning, og kan ses i sammenheng med informanten sine erfaringer fra jobben sin i KO.

4.3. Frivillige organisasjoner

De som representerer de frivillige organisasjonene i denne studien er tilknyttet Røde Kors og Wayback. Begge organisasjonene bygger på frivillighet som grunnlag for de tiltakene og aktivitetene de tilbyr, men alle tre informantene er i lønnete posisjoner. Både Røde Kors og Wayback mottar økonomiske ressurser fra staten, men organisatorisk er de ikke en del av offentlig sektor, og derfor kategoriseres de som frivillige organisasjoner. Som vist er kuttene i Kriminalomsorgen det som bekymrer mest, på tvers av informantenes organisatoriske tilhørighet. Informantene i de frivillige organisasjonene viser til en god økonomisk situasjon, med et budsjett som går i balanse for informanten i RK, og en solid økonomi i Wayback etter en skranglete økonomi i de første årene etter de ble stiftet (formelt stiftet i 2002).

Røde Kors bidrar gjennom flere tiltak, men de som er aktuelle her er visitortjenesten de tilbyr i norske fengsel og «Nettverk etter Soning», hvor frivillige blir fritidskontakter for innsatte som nærmer seg løslatelse og i tiden etter løslatelse. Wayback hjelper den løslatte i overgangsfasen med blant annet fadderordningen, hvor tidligere straffedømte som har brutt med rus og kriminalitet fungerer som faddere, og som hjelper løslatte i overgangsfasen. Det er også frivillig for den domfelte om vedkommende ønsker å bli med i tiltakene som tilbys av de ovennevnte aktørene, noe som gir frivilligheten enda en dimensjon.

Informanten fra RK har i likhet med de andre som jeg har intervjuet et tydelig og sterkt engasjement for de svakere stilte i samfunnet vårt som enten har lange soninger bak seg, eller mange korte soninger, og som faller inn og ut av fengsel. Vedkommende ser på endring av

nettverk som en av de viktigste faktorene for å ikke havne tilbake i fengsel, og «Nettverk etter Soning» er et tiltak som fokuserer på nettopp dette. Informanten fra RK sier:

Min jobb går ut på å knytte kontakt med domfelte og koble de til frivillige. Jeg har jo også ansvaret for å rekruttere frivillige, ... vi har vel 40 aktiviteter de kan bidra inn mot, og jeg ser etter frivillige over 25 år med plettfri vandel. I praksis så mellom 30 og 70. Så jobben min er både å rekruttere frivillige fordi jeg ser etter en spesiell, på en måte type trygge voksne. Også er jeg ute i 4 fengsel.

Informanten fra RK viser til «trygge voksne», og snakker om at de over 60 er de som kan kobles med domfelte om og om igjen. Vedkommende vurderer disse frivillige som en særlig ønsket gruppe på grunn av at de ofte er trygge på seg selv, og de har sett og hørt mye gjennom et langt liv. Sett opp mot informanten fra NAV som understreker at arbeidet med den domfelte opphører for vedkommende sin del ved løslatelse eller i den nærmeste tiden etter løslatelse, tyder informanten fra RK sin beskrivelse på at de er mer opptatt av å følge målgruppen under hele prosessen. Dette viser informanten ved å si: «Jeg kobler jo domfelt og frivillig under soning, for vi vet av erfaring at den mest sårbare fasen er rett etter løslatelse». Altså nye, sosiale relasjoner for de domfelte som nærmer seg løslatelse eller er løslatte. Både gjennom møter en-til-en mellom den domfelte og den frivillige, men også gjennom felles aktiviteter. Begge deler er et ledd i tilbakeføringsprosessen til samfunnet, og å etablere nye relasjoner uten kriminalitet og rus som en del av pakken i den aktuelle sosiale relasjonen.

Informanten fra RK har et tydelig definert ansvar i sin jobb, mens WB1 og WB2 i kontrast beskriver organisasjonens generelle formål heller enn spesifikke oppgaver som følger med stillingen de har i Wayback. Det var mye likt som kom frem i de to intervjuene jeg hadde med informantene tilhørende Wayback. WB2 sier følgende om jobben de gjør: «Wayback er en stiftelse som arbeider for et enkelt formål, og det er at straffedømte skal finne tilbake til samfunn og arbeidsliv ved endt soning». Det var en kort og tydelig beskrivelse av formålet til Wayback, og som WB1 utdyper i større grad i sin beskrivelse:

Etterverntilbud kan du si på mange måter. Vi hjelper straffedømte i overgangen fra fengsel tilbake til samfunn og arbeidsliv. Så vi hjelper folk med å skaffe jobb, med å skaffe bolig, å endre det sosiale nettverket og gi de sunne alternativ i fritidsaktiviteter. Også er det jo å hjelpe folk med rusmestring. Og hjelpe de med forskjellige juridiske problemstillinger.

Som sitatet viser er det mange områder Wayback søker å bidra på for at løslatte skal komme tilbake til samfunnet på en god måte. Det er viktig å påpeke at de som ønsker å bli en del av medlemsmassen til Wayback må ha tatt et klart valg om et rus- og kriminalfritt liv. Det er det viktigste opptakskravet, noe som bunner i at både medlemmer og faddere har en bakgrunn fra soning, og ofte også med en rushistorikk.

4.4. Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet presentert de ulike aktørene som er inkludert i studien med utgangspunkt i deres egne beskrivelser av jobben de gjør, hvor både informantenes arbeidsoppgaver og den aktuelle organisasjonens formål er blitt vist. Samtlige aktører har en klar fellesnevner for arbeidet de gjør, og det er tilbakeføring av domfelte. Ønsket om å bedre mulighetene domfelte har etter soning og hindre tilbakefall gjelder alle informantene. Nedskjæringene og ressurskuttene i Kriminalomsorgen har blitt fremhevet som en stor utfordring i tilbakeføringsarbeidet som gjøres i norske fengsel i dag. Kuttene blir av informanten i KO sett på som en direkte reversering av tilbakeføringsarbeidet, et synspunkt de andre informantene deler med vedkommende. Soningsforholdene for domfelte er i følge informanten fra OS blitt dårligere de siste årene, grunnet et dårligere tilbud i fengsel som videre går direkte ut over mulighetene domfelte har for å endre det kriminelle handlingsmønsteret.

Kapittel 5 - Soning og straff

5.1. Innledning

Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold. Det skal gis tilbud om gjenopprettende prosess under straffegjennomføringen. Ved varetektsfengsling skal kriminalomsorgen legge forholdene til rette for å avhjelpe negative virkninger av isolasjon (Straffegjennomføringsloven, 2014: § 2).

Sitatet ovenfor viser til Straffegjennomføringslovens § 2, hvor formålet med gjennomføring av straff i Norge beskrives. Det er tatt med da mange av punktene i § 2 ble tatt opp i intervjuene. Særlig de to punktene som viser til at straffen skal motvirke nye straffbare handlinger, og at straffen innenfor de gitte rammene skal sikre de innsatte tilfredsstillende forhold, er tema som informantene var opptatt av og drøftet under intervjuene.

I dette kapitlet skal jeg drøfte synet informantene har på soning og straff. Dette var en kategori som krystalliserte seg gjennom analyseprosessen av datamaterialet. Her reflekteres det rundt hvordan soningen er i dag, og hvordan utviklingen har vært det siste tiåret. Som drøftet tidligere, viser Foucaults analyse av fengselets utvikling til overgangen fra offentlig og fysisk avstraffelse på 1700-tallet, til det moderne fengselets fokus på overvåkning og psykisk avstraffelse (Foucault, 1977: 2-3). Dette er i stor grad aktuelt i dagens norske fengsel, men teknologiske fremskritt har ført til at overvåkning er av større omfang enn tidligere gjennom bruken av EK. Dette vil bli inkludert grunnet dets påvirkning på gruppen som soner i fengsel og forholdene forøvrig.

Fengselsbetjentene i norske fengsel har en lovpålagt rett som gir muligheten til å utøve fysisk makt ovenfor innsatte, noe som gir dem makt og myndighet i forholdet til de innsatte. Derfor er det viktig å se på forholdet mellom straff og rehabilitering under soning, siden alle med unntak av noen skal tilbake til samfunnet. Også samarbeidsrelasjonene mellom aktører som jobber med tilbakeføring av domfelte er inkludert i dette kapitlet, da med fokus på samarbeidsrelasjoner under soning.

5.2. Balansegangen mellom straff og rehabilitering

Forholdet mellom straff og rehabilitering var et tema jeg tok opp under intervjuene. Den aktuelle balansegangen mellom at innsatte skal straffes for det kriminelle de har gjort, men også rehabiliteres på best mulig måte, er noe som står sentralt i Norden og i Norge. Som John Pratt (2007a: 119) viser til, er den nordiske eksepsjonalismen preget av en oppfatning om at frihetsberøvelse er straffen, og soningsforholdene for domfelte skal gjennomføres på en så god måte som sikkerhetsmessig mulig. Informantene ga utdypende refleksjoner om balansegangen mellom straff og rehabilitering, og en av de som var klarest i sine synspunkt på forholdet mellom straff og rehabilitering var WB2:

Jeg synes vi skal se på det som det grunnleggende ved fengselsstraff i Norge da, straffen er frihetsberøvelse. Det er det som skal være straffen, ikke noe mer og ikke noe mindre. Det skal ikke ligge i det at man skal sone under dårlige forhold, så lenge man er frihetsberøvet og soner sin straff i en egnet anstalt, så er det ingenting som sier at derunder skal man sone under dårlige forhold. Så jeg mener jo det at ja, selvsagt skal man ha sin straff, mange har jo gjort ting som er både bestialske og forferdelige, og de skal ha en straff for det. Samtidig så skal vi jo se litt på at alle skal ut igjen, alle som en skal tilbake igjen til samfunnet, og da må vi jo bygge de opp slik at de er rustet for å klare seg når de kommer ut igjen. Straffen er jo at de skal holdes borte fra samfunnet en gitt tid, men i den perioden så kan vi vel så godt jobbe med at de skal bli bedre. Altså en forbedringsanstalt.

Informanten markerer i det ovennevnte sitatet en enighet med Pratt sin nordiske eksepsjonalisme og den rådende politikken på området om at tilnærmet alle skal tilbake til samfunnet igjen. Norge er sett på et av landene i verden som har mest humane soningsforhold for de innsatte, og det i seg selv må jo være ensbetydende med god rehabilitering for de innsatte? Likevel viser Shammass (2016) til Norges økende fokus på straff, vist til med økte innsatt-rater, folkets økte fokus på statens trygghetsgivende rolle, og den strenge narkotikapolitikken i landet. I tillegg har flere av strafferammene blitt utvidet som vist i kapittel 2.

Informanten fra OS jobber også i fengsel, og er av samme oppfatning som WB2 når det gjelder at straffen er frihetsberøvelse, og deretter bør fokuset ligge på at de innsattes soningsforhold skal være best mulig. Vedkommende har følgende å si om forholdet mellom straff og rehabilitering i norske fengsel:

Vi ser når vi har vært her i mange år, at den tiden man skulle brukt som et rehabiliterende arbeid for å si det sånn, og i fengsel kalles det også et dynamisk sikkerhetsarbeid, altså som går på å bygge relasjoner, dette med å bli kjent, dette med å skape muligheter for samtaler. Det blir det mindre og mindre tid til. Vi er ikke satt her til å dømme, for det er det instansene ute som gjør. Vi er satt her for at de som er i fengsel skal ha det best mulig når de er her, og vi skal være tilretteleggere for det, innenfor de rammene som de her lever med. Og respekt. Innsatte snakker veldig mye om respekt. Uansett hva man har gjort, så skal en få oppleve respekt. Du kan vise respekt selv om du låser inn, selv om det er et annet maktforhold, så kan man vise respekt og verdighet.

Informanten sier: «Vi er ikke satt her til å dømme, for det er det instansene ute som gjør», noe som viser rolleoppfatningen vedkommende har av de som jobber med domfelte i fengsel. De ansatte i fengsel skal tilrettelegge for at soningen gjennomføres på en så god måte som mulig, og respekt trekkes derfor frem av informanten som et viktig aspekt ved rehabiliteringsprosessen for de som soner. Respekt er noe som ifølge informanten burde gjennomsyre arbeidet som gjøres i fengselet. Hvordan man møter de innsatte, hvordan man sier god dag, og hvordan man åpner og lukker celledøren er noen av de små tingene informanten fokuserer på i sitt daglige arbeid. Dette kan for mange være bagateller, men som for mange innsatte kan gi en god start på dagen, samt det kan være en god måte å ta til seg gode vaner i møte med andre mennesker utenfor murene.

Informanten fra NAV ble intervjuet sammen med informanten fra KO, og når spørsmålet om forholdet mellom straff og rehabilitering i norske fengsel ble stilt, inntok informanten fra NAV en tydelig posisjon som en person som vektlegger rehabilitering, og ikke straff:

Jeg for min del vil jo påstå at vi rehabiliterte bedre før. Personlig syns jeg det, for det er ikke tid til å rehabilitere på den måten som man gjorde før. Det er mye bra som gjøres, absolutt, men nå tenker jeg på sånn betjenter og de som er der hver dag sammen med de. Når det kuttes i det, så kuttes det i noe ekstremt viktig.

Kvaliteten på det rehabiliterende arbeidet som gjøres i fengsel har altså i følge informanten fra NAV blitt dårligere med tiden. Vedkommende, som over lang tid har brukt store deler av arbeidshverdagen sin i fengsel, sier at årsaken til dette er kuttene i Kriminalomsorgen som vist i kapittel 4. Endringen omhandler altså ikke strafferettslige endringer, men heller rehabiliteringstilbudet for domfelte. Informanten fra KO har jobbet i etaten i mange år, og har vært vitne til endringene fengselet har gjennomgått de siste 5-6 årene. Informanten i KO følger opp informanten fra NAV sitt syn på rehabiliteringen i norske fengsel slik:

Det er klart det er, fengselet nå har jo en del programmer. Altså det er rusmestringsprogram, voldsprogram og sinneprogram og alt det der, så det er jo et fokus på rehabilitering. Men tilbake til betjentene, de har for lite tid til å være sammen med de innsatte. Og det her med progresjon som og er et viktig ledd i rehabiliteringen. De skulle gå fra høy sikkerhet, til lav sikkerhet, til åpen soning. Nå er det en slags periode der man ikke har noe. Også må man bare slippe folk ut.

Utviklingen med en travlere hverdag for fengselsbetjenter gir mindre tid til den mellommenneskelige kontakten mellom ansatte og innsatte i fengsel. Dette medfører i følge informanten en lavere kvalitet på det rehabiliterende arbeidet som gjøres under soning. Det er dermed ikke en total stopp i rehabiliteringsarbeidet, men de aktuelle kuttene kan være drastisk nok for både innsatte og ansatte. Informanten i KO understreker ønsket de har for å hjelpe de domfelte, slik at risikoen for gjeninnsettelse i fengsel er lavere enn før soning: «Vi vil jo helst få ut igjen innsatte som har gått gjennom en prosess med rehabilitering og mestring og sanning, men det er det større og større begrensninger for». Informanten fra FO trekker på sin side frem et problem som vedkommende mener har vært økende de siste årene når det gjelder domfelte. Informanten sier at:

Det som jeg synes er verst, er denne stigende farliggjøringen av mennesker, og altså, jeg har jobbet mye med sikring av fanger og, og den farliggjøringen av disse fangene den er ikke god altså. Resultatet er at du gjør folk farligere, det er det denne utestengingen og stigmatiseringen gjør.

Dette hemmer rehabiliteringsprosessen ved å skape en større avstand mellom den straffedømte og samfunnet forøvrig, og det er også dette informanten sikter til når det sies at det foregår en farliggjøring av innsatte som har vært økende de siste årene. Vedkommende viser til mindre rehabiliterende arbeid i norske fengsel, samt økt bruk av isolasjon som to hovedaspekter ved den stigende farliggjøringen. Informanten sier at domfelte må pleies bedre for å følge opp mottoet til Halden fengsel som informanten viser til: «Vi skaper gode naboer». Utviklingen informanten fra FO viser til er en negativ tendens i rehabiliteringsarbeidet i norske fengsel, og noe det bør tas tak i før tilbakefallsratene stiger i den kommende tiden, selv om det er andre punkter i rehabiliteringsarbeidet det fokuseres mer på i dag enn tidligere.

5.3. Endringer i innsatt-gruppen i norske fengsel

Innsatte er ikke det det en gang var, mye på grunn av for eksempel EK. ... fengsel, som er en åpen avdeling, der var det velfungerende folk og fengselet gikk av seg selv, men de mest velfungerende innsatte går nå på hjemmesoning. Det vil si at du får en gruppe som da ikke var tiltenkt åpen soning, for alt forflytter seg, sant. Så det er en helt annen innsatt-gruppe. Det er et helt annet fengsel.

Informanten fra NAV viser her til påvirkningen EK, eksemplifisert i sitatet med fotlenkesoning, har hatt på hva slags straffedømte som til enhver tid soner i et gitt norsk fengsel. Norge begynte å benytte EK som et alternativ til soning i fengsel i 2008 (Øster & Rokkan, 2018: 75). Fotlenkesoning vil være mest relevant for de som har begått mindre alvorlige forseelser. Denne utviklingen kan ses i sammenheng med Foucault (1977: 200) sin analyse av fengselets utvikling mot disiplinering gjennom overvåkning. En uintendert effekt av økt satsing på fotlenkesoning vil være at de som soner i fengselet i økende grad vil bestå av «tyngre» kriminelle. Over halvparten av straffedømte i Norge soner i dag med fotlenkesoning. Det sier noe om hvor mange av de som tidligere ville havnet i fengsel som nå soner med fotlenke. Mens informanten fra NAV ser med bekymring på denne utviklingen, er WB2 mer opptatt av de positive effektene av denne utviklingen:

Det er bra. Du vet at alle som kan kjøres på alternativ straff, alle som en faktisk, vil være godt for oss andre. Både for skattebetalerne, og de som skal ta regningen for fengsel og drift, men også fordi at hvis vi kan holde folk ute av fengsel da, så er det jo mye større sjanse for at de vil lykkes i samfunnet forøvrig. Det er negativt å sitte i fengsel, og man sitter med mange andre dårlige folk, man blir jo påvirket av de også. Så fotlenke er bra for de som er oppegående nok.

Soning i frihet, altså med fotlenke eller andre straffereaksjoner, vil i følge WB2 være svært positivt for de fleste straffedømte. Det gjør at de med lettere dommer får fortsette i et eventuelt arbeid eller beholdt bostedet sitt. I tillegg hindrer fotlenkesoning negativ påvirkning fra andre straffedømte, noe som for mange er en utfordring med det å sone. Derfor kan fotlenkesoning gi ytterligere en dimensjon av Deleuze sitt kontrollsamfunn, ved at de som ikke innbefatter seg de lover og regler som gjelder i samfunnet, blir nærmere overvåket gjennom fotlenkesoning. Det kan ses på som en siste sjanse før man låses i fengsel, noe Oppegaard mener kun er et preventivt tiltak for å vise overvåkningens styrke (Oppegaard, 2018: 25). Dette kan videre bidra til å hindre at fengsel blir en kriminalitetsskapende institusjon, et synspunkt flere samfunnsvitenskapelige forskere og teoretikere har (Lundeberg, 2018: 127). En bekymring som både informanten

tilknyttet Kriminalomsorgen og Friomsorgen hadde, var at kriminaliteten i samfunnet har endret seg. Informanten fra FO sier følgende:

Altså i gamle dager hadde vi de gutta boys som stjal biler, det er det jo helt slutt på. Og skapsprengere og var mange, artige folk. Det er en voksende tendens, også blant de unge, å sitte på nett og være med på overgrep mot barn. Det er helt skremmende. Det er sånn samfunn som råtner i roten på en måte.

Her viser informanten fra FO til lovbrudd som var typiske før, og vedkommende ser på den voksende tendensen med besittelse, produksjon eller distribusjon av overgrepsbilder mot barn som skremmende. Utviklingen kan ses i sammenheng med det sosiologiske begrepet *anomi*. Anomi er et begrep Emile Durkheim benytter, hvor han sikter til manglende moralske retningslinjer i det moderne samfunn, hvor de sosiale normene ikke står sterkt nok til å regulere folks atferd (Appelrouth & Edles, 2012: 101). Dette er også en tendens informanten i KO merker i fengselet, og sier følgende på oppfordring om å reflektere om synet på straffedømte har endret seg noe i løpet av årene vedkommende har jobbet i fengsel:

Om det har endret seg.. Jeg synes det er litt sånn der, altså du har de sedelighetsdømte som vi også jobber med, det må jeg si at noen ganger når vi må sitte med de, og du har de fra media og du har egne barn, og du leser da disse dommene som vedkommende er dømt for, og fått kanskje 8-10 år for fryktelige saker, så kjenner jeg jo det at det, og det har det jo blitt mer og mer av de siste 8-10 årene. ... fengsel har jo fått mer og mer av disse sedelighetsdømte. Det er en annen type kriminalitet som kommer inn mer og mer av. Og da kjenner jeg på meg selv av og til at dette her det er vanskelig, og det er trist å lese seg opp om alt det der.

Sitatet viser at også informanten fra KO har merket den økende tendensen med sedelighetskriminalitet, og som vedkommende selv sier så er det ikke lett å lese hva den enkelte sitter inne for når det er sedelighet det sones for. På samme måte som informanten fra FO, viser informanten i KO til at det er en annen type kriminalitet man må forholde seg til, og det blir avdekket flere og flere av disse nettverkene. «Operasjon Dark Room» på Vestlandet for noen år tilbake er et eksempel på fokuset informantene retter mot de som driver med overgrep mot barn på nett. Mange av disse sitter nå i fengsel, og informanten i KO sier at man skal møte alle med respekt inne i fengsel, men vedkommende måtte være såpass ærlig å si at respekten var litt mindre for de som kommer fra et ressurssterkt hjem og et høyt ansett yrke og som driver med overgrep mot barn på nett.

5.4. Rusens påvirkning

Også må vi skille litt mellom de som er rusmisbrukere og de andre, for de som er rusmisbrukere har nok mistet veldig mye av verdigrunnlaget man bør ha som medmenneske. Blitt ganske farlige. Blitt veldig usympatiske. Mange folk som sliter der.

Informanten fra FO sier altså at det må skilles mellom rusmisbrukere og andre innsatte i norske fengsel. Kristian Mjåland (2015: 36-37) viser i sin doktorgradsavhandling til at sammenhengen mellom rus og andre kriminelle handlinger er sterk, og at siktede i narkotikarelaterte saker har høyere tilbakefallsprosent enn i andre lovbruddsgrupper. De siste drøye ti årene har det vært en nordisk og europeisk trend med økt fokus og tiltak for domfelte med rusutfordringer, noe som har skjedd parallelt med et økt fokus på sikkerhet og narkotikakontroll i nordisk sammenheng (Ibid: 39-40).

Påvirkningen rus har hatt på innsatte i livet, er også noe som mange av informantene uoppfordret tok opp under intervjuene. Rus var ikke inkludert i intervjuguiden, men likevel var dette et tema som ble sett på som en sentral utfordring i tilbakeføringsarbeidet. WB2 trekker frem rusen som en av mange årsaker til at man blir en gjenganger i norske fengsel:

Jeg ser jo hvem som sitter i fengsel gang, på gang, på gang, og det er de mest ressurssvake vi har, lav sosial status, de mangler bolig, de har dårlig økonomi, de har sosiale utfordringer, de har komplekse problemer på det personlige plan, de har store problemer med rus.

Selv om informanten trekker frem mange utfordringer for gjengangerne, er det en klar sammenheng mellom de ulike punktene WB2 trekker frem i det ovennevnte sitatet. Petter Nyquist er for tiden aktuell med en tv-serie på TV2 som heter «Petter i fengsel». Der skal han sitte inne i Halden fengsel i en måned for å kjenne på det å være bak murene, samt å snakke med innsatte om ulike utfordringer de har som har ført de inn i fengsel. En av de han snakker med er en 40 år gammel mann som har hatt store utfordringer med rusavhengighet. Utover i relasjonen kommer det frem at vedkommende ble tatt av barnevernet i en alder av 12 år, og ble plassert på institusjon. Der ble han og to andre seksuelt misbrukt over mange år. Rusen ble derfor en utvei for vedkommende, for å glemme den forferdelige tiden fra institusjonen med fysisk og psykisk misbruk. Dette er nok en av mange samspill WB2 sikter til når det ovennevnte

sitatet avsluttes med å si at mange av gjengangerne har komplekse problemer på det personlige plan og store problemer med rus. Informanten fra NAV sier følgende om rusens påvirkning:

Jeg opplever og at de som er mye i rus, de legger mange planer under soning, og er veldig optimistisk, også går det ikke. Men så opplever jeg vel og hvis jeg spør innsatte; «Har du en tanke om å kanskje ruse deg?», så er de ganske ærlige da. At jo, jeg har kanskje det. Men man har lyst til å legge planer sant, så har man lyst til å gjøre det når man er rusfri her, fordi da er det så lett å være rusfri. Også kommer man ut, også er det ikke lett å være rusfri, fordi det er noe helt annet.

Når man er rusfri i fengsel så er det altså lett å bli revet med når man skal planlegge for livet etter soning, selv om mange er ærlige på at de savner rusen og tenker at de kommer til å ruse seg igjen når de slipper ut. Utenfor murene er rusen lettere tilgjengelig, og da er det ikke lett å være rusfri som informanten viser til. Men studier har også vist at bruk av rusmidler forekommer i norske fengsel. En av de mest omfattende studiene på rus i norske fengsel, viser at en av tre innsatte hadde benyttet rusmidler under soningen de gjennomførte ved undersøkelsestidspunktet (Mjåland, 2015: 38). Rusmestring er også noe det satses på i Kriminalomsorgen, og informantene fra KO og NAV trekker frem et tiltak som tilbys av et av fengslene i området når de snakker om rusmestring. Informanten fra KO sier følgende i beskrivelsen av tilbudet:

De jobber jo også med tilbakeføring, de jobber da med rusavhengige som frivillig ønsker å gå på dette tiltaket, også jobber de med forberedelse til løslatelse og til videre behandling. De er jo et team på 10 stykk med forskjellig bakgrunn. Det er vel 50/50 med fengselsfaglige og sosialkonsulent, lege, psykolog, fysioterapeut som jobber der. Det er mye fokus på fysisk aktivitet, med mestringsopplevelser, samtaler, planlegging av diverse områder som skal tilrettelegges. Samtidig finnes det et krav om å ikke ruse seg hvis du er på dette tiltaket. Ruser du deg er du tilbake i ... fengsel.

Det er altså et frivillig program med et tydelig krav om at man må være klar til å kutte ut rusen mens man er en del av dette tiltaket, både for å få mest mulig ut av alt tilbudet innebærer i form av aktiviteter og mestringsfølelse, men også for at man ikke skal påvirke andre domfelte som er en del av programmet på en negativ måte. Det å bryte med rusen er for mange en ekstrem påkjennelse på mange nivå, og informanten fra OS sier følgende om rus:

Sorgprosessen for de i fengsel er også veldig underkommunisert. Det blir lite snakket om dette. Skal jeg slutte å ruse meg, så kjenner jeg på rare følelser som kanskje også er

sorg. Det er noe med det, og alt man skal endre på eller gi slipp på vil være en sorg. Jeg snakket med folk i 30-årene som kanskje hadde rust seg i 10-15 år, hva skulle jeg sagt til deg når du var 16-17 år og var på vei inn i rusen, også sier de det at; ingenting, jeg hadde ikke lyttet.

Rusen har for mange vært en stor del av livet i mange år, og derfor også noe som er vanskelig å gi slipp på, selv om all rasjonalitet tilsier at det ville vært det beste for både kropp og psyke. Men for mange er rusen en vei ut av det å kjenne på vonde følelser fra opplevelser i barndommen eller fra ungdomsårene. Informanten fra OS etterlyser videre flere høytterskeltilbud i rusarbeidet:

Man har jo mange lavterskeltilbud, men kanskje skulle man hatt noen flere høytterskeltilbud, at her er for de som ikke ruser seg, og ikke de som ønsker å ikke ruse seg. Wayback er noe sånt, CRUX er noe sånt, altså det må være noe som man har rollemodeller og venner som ikke ruser seg. Oppleve ting sammen med de som ikke ruser seg, det tror jeg er veldig viktig.

Wayback, som er inkludert i studiens utvalg, er klare på at man ikke kan bli med i organisasjonen og bli fadder uten å ha vist over tid at man faktisk er ferdig med rusen, slik at det oppfordres til rusfrie relasjoner mellom fadder og medlem. Man må også ha brutt med rusen om man skal bli en del av medlemsmassen deres. Informanten fra OS nevner som vist i sitatet CRUX, men de besvarte ikke henvendelsen om å være med i studien. Men informanten fra OS skrøt mye av arbeidet som gjøres hos de med tanke på rusmestring.

5.5. Forskjeller mellom kvinner og menn

Andelen kvinner i fengsel har ligget stabilt på 5-6% de siste 15 årene, så menn er, og har lenge vært, ekstremt overrepresentert i statistikken for kjønnsdelingen i norske fengsel (Hamre mfl., 2018: 24). Men selv om det cirka er 95% menn som sitter inne i norske fengsel til enhver tid, rettes det et fokus på kvinner som soner i norske fengsel fra flere av informantene. Den lave andelen kvinner i fengsel virker å ha en negativ effekt på tilretteleggingen for kvinnelige innsatte, noe WB1 viser til når vedkommende sier:

Kvinnene har jo vanskelige soningsforhold, de har det jo dårligere enn menn. Det finnes ingen egne kvinnefengsel her i nærheten, så de må opp på høyere sikkerhetsnivå enn

mange menn når de soner i ... fengsel. Dette på grunn av at ... fengsel med lavere sikkerhetsnivå ikke er et alternativ for kvinner, så de blir sittende i ... fengsel.

Selv om en stor andel kvinner soner ved hjelp av EK, problematiserer WB1 at kvinner over hele landet har verre soningsforhold i fengsel på grunn av et jevnt over høyere sikkerhetsnivå. Informanten er i tilknytning til Wayback, og de fokuserer på kvinner i tiden etter løslatelse på grunn av at de har dårligere soningskår. På Østlandet har de egne kvinnefengsel, men i tillegg til enmannsceller har de også celler for to eller fire kvinner. WB1 har erfaring med kvinner som har sonet gjennom organisasjonen, og vet at dette er faktiske forhold da vedkommende har vært i fengsel for å opprette kontakt under soning. I videre intervju med de som faktisk jobber i fengsel vises det til at kvinner har begrensede muligheter som situasjonen er i dag. Informanten i KO sier følgende om kvinners soning, uoppfordret av intervjuer:

For kvinnemandatet i ... fengsel så er det enormt få muligheter. Altså en kvinne som sitter på en lang dom, da er det kun overgangsboligen som er en åpen lavsikkerhetssoning for en kvinne i. Og det er klart det er begrenset med kvinneplasser. Så det er en fallitterklæring.

Det at en ansatt i Kriminalomsorgen fremhever kvinners mangel på muligheter kan tolkes som et tegn på at den enorme overrepresentasjonen av menn har ført til at kvinner kommer i andre rekke. Det spørres om de manglende mulighetene er en bevisst handling, eller om det kun er en konsekvens av de ovennevnte nedskjæringene i Kriminalomsorgen og nedleggelsen av ulike åpne soningsanstalter. Informanten fra FO ble spurt om vedkommende har hatt mest med menn eller kvinner å gjøre i jobben sin, og svaret var:

Altså det ligger jo i kortene ikke sant, det er primært menn selvfølgelig. Og kvinner finnes, men i fåtall. Og veldig mye triste kvinneskjebner altså, vokst opp og blitt misbrukt og mishandlet, og rusmisbrukere er de og hyler og skriker, og veldig mye angst og veldig mye fæle greier.

Det ovennevnte sitatet fra informanten fra FO viser til mange triste kvinneskjebner, noe statistikk fra SSB underbygger. I 2016 ble det registrert 10 000 ofre for seksuallovbrudd og mishandling i nære relasjoner, hvorav cirka 75% (7350) av disse var kvinner (Hamre mfl., 2018: 25). Også Karlsen (2018: 105-106) trekker frem narkotika og mishandling i barndommen som typiske kjennetegn ved de kvinnelige innsatte. Dette er en tydelig indikator på at utsagnet fra

informanten er relevant å inkludere når det snakkes om kvinner i fengsel, uten at det foreligger tall fra kvinnelige innsatte som har en bakgrunn fra mishandlende miljø.

Wayback har valgt å legge stor vekt på kvinnelige medlemmer i organisasjonen, noe de i følge informantene i stor grad har lyktes med. WB2 viser til en uvanlig høy andel kvinner i medlemsmassen til den aktuelle Wayback-avdelingen:

Hvis du ser på vår medlemsmasse i år, så har vi [nevner et konkret tall] nyregistrerte i 2019, og ut av de så er det vel [nevner et konkret tall] kvinner. Og det er jo mer enn 5% ikke sant, det er jo rundt 20%. Og da ser du at vi har 4 ganger høyere kvinneandel sett i forhold til andelen kvinner i målgruppen.

Her snakker vedkommende om 5% som er andelen kvinner som soner i norske fengsel, og det er referansepunktet når informanten sier de har fire ganger høyere kvinneandel sett opp mot målgruppen som er kvinner med soningshistorikk. WB1 sier at Wayback konsekvent gir kvinner som kontakter organisasjonen kvinnelige faddere. Dette er også kommet frem av en tidligere studie av Wayback Trondheim (Eide, 2013). I studien vises det til kvinners ønske om en kvinnelig fadder, ofte på grunn av en historikk med mishandlende menn i nære relasjoner (Ibid: 48).

Kvinner med en voldsoffer-historikk er også noe det tas hensyn til hos andre aktører på feltet, som for eksempel hos Røde Kors. Et av områdene Røde Kors bidrar på for straffedømte er Nettverk etter Soning. Her skal løslatte bli satt sammen med en frivillig for å få andre relasjoner enn til det kriminelle/rusbelastede miljøet den straffedømte har tilhørt tidligere. Informanten fra RK sier følgende: «Vanskelig å koble damer ofte, for hvis det er familievold eller sedelighet, så synes jeg det er vanskelig å koble til damer. Men det er mange som vil bli koblet til damer, for de føler de kanskje prater lettere med kvinner».

Her trekkes også problemet med familievold eller en historie med seksuallovbrudd i nære relasjoner frem, som gjør at Røde Kors forsøker å pare menn med menn og kvinner med kvinner. Men det kan også tolkes som at det ikke er ønskelig at en straffedømt mann med bakgrunn som voldelig mot damer pares med en dame på grunn av tryggheten til den frivillige damen. Denne skjermingen er ikke bare aktuelt i Røde Kors sitt arbeid, og Karlsen (2018: 116) viser til at skjermingen av kvinner i fengsel er et resultat av to underliggende forhold; **1)** kvinner

må holdes atskilte fra menn fordi de må beskyttes mot menn, og 2) kvinner må holdes atskilte fra menn fordi de må beskyttes mot seg selv.

Kan dette fokuset fra informantene som er i kontakt med feltet, sammen med statistikk fra SSB om den høye prosentandelen kvinner som er utsatt for seksuallovbrudd og vold i nære relasjoner, begrunne det faktum at kvinner soner på høyere sikkerhetsnivå enn nødvendig? Er det et bevisst tiltak for å trygge omgivelsene for kvinner i mannsdominerte norske fengsel? Det er på ingen måte en rettferdiggjøring av at de har dårligere soningsforhold enn menn, men er det med tanke på kvinners sikkerhet, og selvfølgelig grunnet nedleggelse av åpne avdelinger, at det er sånn det har blitt de senere år?

5.6. Fengselet som en trygghet

En innsatt sa noe interessant til meg en gang, og det tenker jeg litt på, for jeg sa til han at når han faller inn og ut, inn og ut, hvorfor fungerer du ikke ute? Så sa han at jeg føler meg ikke som meg selv, for jeg er meg når jeg er i fengsel, for der hører jeg hjemme, der har jeg status, der vet jeg hvordan jeg skal snakke og gå og hvordan jeg skal være, hva som er forventet av meg. Også kommer jeg ut som et utskudd, og alle ser på meg, også får man angst fordi man vet man er annerledes, sant.

Den innsatte som informanten fra NAV her snakker om, viser til fengselets trygghetsfølelse gjennom etablerte rammeverk for hvordan man snakker og oppfører seg. Dette kan ses i sammenheng med Gilman og hennes metafor om korsettet. Der bruker Gilman et klesplagg til å belyse at noe som er unaturlig og ukomfortabelt, i hennes metafor korsettet, etter hvert blir noe bæreren av korsettet ikke merker på samme måte som i starten, og til og med noe som blir unaturlig å ta av (Gilman, [1898] 1998, referert i; Appelrouth & Edles, 2012: 192-194). Det ovennevnte sitatet viser at noe unaturlig, fengselet, blir så vanlig for den domfelte at det er samfunnet utenfor murene som blir det unaturlige. Forventningene fra omgivelsene i fengsel er tydelige, både fra innsatte og ansatte. For mange er dette noe som har blitt internalisert gjennom mange soninger bak seg, gjerne fra ung alder. Informanten fra OS beskriver det slik:

Kommer man inn i fengsel så er det unormalt, sant. Alt er unormalt. Etter en stund er det unormale blitt normalt. Livet her inne blir normalt. Når man skal ut igjen i samfunnet, da er samfunnet det unormale. Også skal man tilpasse seg det unormale igjen, som egentlig er det normale.

Dette sitatet gjenspeiler kapittelets første sitat, samt Gilmans metafor. Det er ikke bare innsatte som føler på utrygghet når omgivelser rundt og forventninger til en endrer seg drastisk over en kort tidsperiode, og både overgangen fra frihet til soning og fra soning til frihet er to overganger som er belastende for domfelte. Som vist tidligere beskrev informanten fra OS at det ofte er to kriser i fengsel; når man kommer inn, og når man kommer ut. Alle vet at det for mange er en krise å komme inn i fengsel, men overgangen til frihet er det ikke like stort fokus på. Informanten fra OS fortsetter med å fortelle hva en innsatt sa til vedkommende en gang:

Jeg får en viss selvtillit her inne, men i det jeg går ut porten, så renner den selvtilliten av. Da er jeg ute i en annen verden igjen. Der er jeg på utsiden. Jeg kjenner ikke kodene, og jeg tør ikke.. Jeg blir fylt med angst. Selvtilliten og selvfølelsen renner av, og angsten kommer.

Den innsatte ser på seg selv som en på utsiden av samfunnet utenfor murene, mens innenfor murene får den innsatte selvtillit siden man føler seg mer innenfor normalen sammen med andre straffedømte. Dette kan tolkes som å være en gjenganger ut fra hvordan den innsatte ser på livet bak og utenfor murene. Dette er også noe informanten fra FO nevner i intervjuet: «Så har du gjengangerne som nesten har vokst opp i fengsel, og det er jo folk som fungerer veldig godt og liker seg i fengsel, og som går i grøfta med en gang de kommer ut av porten». Dette gjenspeiler i stor grad hva informantene fra NAV og OS legger frem i sine intervjufortellinger, hvor innsatte foretrekker fengselet på grunn av de gitte rammene soning tilbyr.

5.7. Samarbeidsrelasjoner mellom aktørene under soning

Noe som i stor grad skilte seg ut under arbeidet med datamaterialet var forskjellene i hvordan informantene så på samarbeidsrelasjonene under soning. Jeg vil understreke at dette er individer med lang erfaring på feltet, og som har god innsikt i prosessene når det gjelder soning. Samtidig er det også subjektive holdninger til andre aktører på feltet som kommer frem gjennom intervjufortellingene. Som informanten fra FO sier på spørsmål om hvordan samarbeidet mellom aktører på feltet er: «Det er veldig personavhengig».

Informanten fra KO har som jobb å etablere samarbeidsavtaler med både kommuner og veldedige organisasjoner. Vedkommende beskriver viktigheten av gode samarbeidsrelasjoner for KO på følgende måte:

Fengselet er jo avhengig av et godt samarbeid med blant annet NAV, og andre der vi planlegger en løslatelse, helt avhengige av andre etater og et godt samarbeid, fordi at da når vedkommende er løslatt, enten på prøve eller ved endt tid, så forsvinner jo Kriminalomsorgen. Da er vi jo avhengige av at det er andre etater som fortsetter det arbeidet som vi har planlagt under forberedelse til løslatelse. Vi er helt avhengige av samarbeidsparter.

Som vist ovenfor kan ikke viktigheten av samarbeidsparter understrekes nok fra informanten i KO sin side, for som informanten sier forsvinner Kriminalomsorgen ved prøveløslatelse eller løslatelse. Derfor ser informanten det som ekstremt viktig å planlegge en løslatelse så godt som mulig, slik at det er noe eller noen som fanger opp domfelte ved løslatelse. Informanten fra KO sier at forholdet mellom NAV og Kriminalomsorgen har blitt styrket de siste årene, da NAV har fått faste NAV-ansatte som kun jobber opp mot fengsel og domfelte som soner. Hvis den innsatte ikke ønsker at Kriminalomsorgen skal samarbeide med NAV for eksempel, er det ikke noe de kan gjøre. Dette sier informantene fra NAV og KO at er noe som hører til sjeldenhetene. Informanten fra KO sier følgende om at NAV har fått faste ansatte som jobber opp mot fengselet og domfelte:

For oss er dette en fantastisk ressurs. Nå kan vi bruke den kompetansen der umiddelbart, og det er jo fantastisk. Så jeg vil si at vi har et kjempegodt samarbeid, og det er jo bare opp til oss selv å bruke hverandre på best mulig måte. Det jo på en måte lett for innsatte som har en del spørsmål om NAV som vi ikke kan svare på eller ønsker å svare på fordi vi er redd vi sier noe feil, noe vi har gjort mye før i tiden. Og da er det jo og veldig enkelt å gi beskjed om at vedkommende innsatte ønsker samtale med deg, kan du ta en prat med han neste gang du er ute her? Også får jo innsatte og svar, der og da, i stedet for å ringe og ikke få tak i NAV, og alle vet jo hvordan det er å ringe NAV hvis du ikke har nummeret til saksbehandleren, da sliter du. Da kan det gå tid før du får tak i de.

Informanten i KO ser som vist ovenfor utelukkende positivt på at NAV har kommet mer på banen i form av dedikerte ansatte med arbeidsoppgaver knyttet til å hjelpe straffedømte, både med sysselsetting og å besvare spørsmål de kan ha om ulike muligheter NAV kan tilby. Sysselsetting er hovedoppgaven informanten fra NAV har i fengselet. At informanten i KO sier at de tidligere unnlot å svare på spørsmål den innsatte måtte ha som er knyttet til NAV på grunn av at de ikke ville si noe misledende, viser også til at NAV stat sin inntreden i fengselet er positivt for alle parter som er involvert. Informanten fra NAV følger opp det informanten i KO sier med å si: «Jeg er helt enig. Og det er jo veldig tilrettelagt for meg og, i fengselet, sånn at hvis du har behov for noe så er man på en måte behjelpelig, så jeg føler på en måte at mange er

takknemlige for at NAV er her». Dette gjelder nok både ansatte som slipper å si noe feil eller å ikke kunne svare på spørsmål de innsatte har, og de innsatte som slipper å vente i telefonen på at man skal bli satt over til riktig del av NAV, og heller får svar med en gang fra en person som er inne i fengsel og snakker med de.

Samarbeidsrelasjoner under soning eksisterer ikke bare mellom ulike etater, men også mellom de offentlige etatene på feltet og de frivillige organisasjonene. Dette er et samarbeid WB1 mener er godt, og har følgende å si om relasjonene til andre aktører:

Kriminalomsorgen arbeider vi jo tett sammen med, altså i politiet og kriminalomsorg og friomsorg også videre, og får folk inn her som soner samfunnsstraff gjennom oss. Spesielt ungdom da. Så vi har jo godt samarbeid med de, og de som går på strafferettspleie, politi, konfliktråd, kriminalomsorg, barnevern.

I tillegg til at Wayback er inne i fengsel med et tilbud om å bli med som medlem og å få en fadder som følger en under soning, løslatelsesfase og i tiden etter løslatelse, er altså Wayback aktivt med som et sted man kan gjennomføre en straffereaksjon. Samfunnsstraff for ungdom kan som vist ovenfor gjennomføres gjennom organisasjonen, og informanten trekker frem at de har et godt samarbeid med tre av de andre aktørene som er inkludert i studien; Konfliktrådet, Kriminalomsorgen og Friomsorgen. Dette er også samarbeidsrelasjoner WB2 sier fungerer: «Nei, det er jo veldig godt! Ser jo for eksempel, ja, til dels betjentene som arbeider i Kriminalomsorgen i fengslene da, Friomsorg, Ute og alternative straffereaksjoner som for eksempel konfliktråd og dette. Vi ser jo det som en slags kollega da».

Informanten fra OS er full av lovord om Røde Kors og jobben de gjør gjennom blant annet visitørtjenesten. Det at det kommer frivillige mennesker og tilbyr nøytrale og gode samtaler med de innsatte på cellen eller på et besøksrom er et fint tilbud Røde Kors har, og som informanten fra OS mener følgende om:

Jeg har ofte sagt til Røde Kors som har visitørtjeneste, de kommer inn her, de får komme helt inn på cellen og snakke med folk her, dere gjør et viktig rehabiliterende arbeid. Dere er med på det som er Kriminalomsorgens visjon, aktiv Kriminalomsorg, tryggere samfunn. For det er jo det som vi på en måte ha i bakhodet, hva er det vi driver på med, jo vi skal skape et tryggere samfunn. Og hvordan er da vår aktive Kriminalomsorg, da må jo det være rehabiliterende.

Vedkommende ser altså på Røde Kors sitt tilbud som en viktig del av det rehabiliterende arbeidet som gjøres i fengsel, og menneskelig kontakt er også blitt viktigere som følge av kuttene i KO som har gitt mindre tid til det mellommenneskelige arbeidet som fengselsbetjenter hadde mer tid til før. Men selv om informanten ser viktigheten av arbeidet Røde Kors gjør, er ikke opplevelsen informanten fra RK har helt i samsvar med hva informanten fra OS sier. Informanten fra RK sier:

Som ansatt så tenker jeg at du må være ganske så uredd og gå med krummet nakke inn i Kriminalomsorgen. Det er ikke sånn at noen kommer og, du kommer aldri til duk og dekket bord hos Kriminalomsorgen, de er hardt presset. Vi har jo en samarbeidsavtale med regionen i bunnen for det vi gjør. Men likevel så er ikke det sånn at du automatisk får innpass. Det er jo ikke sånn at, selv om vi selv synes vi gjør et viktig arbeid, og jeg tror at enkelte betjenter synes det og, så er det ikke sånn at de nødvendigvis er veldig hyggelige når du kommer der. Jeg har jo kollegaer i andre deler av landet hvor de ikke kommer inn i fengselet, og de holder på i lang tid, spesielt ett sted da.

Kritikken fra informanten er direkte rettet mot fengselet og enkelte fengselsbetjenter, mens WB1 vurderte samarbeidet med Kriminalomsorgen, Friomsorgen og betjentene som godt. Det kan ha noe å gjøre med at Wayback bidrar med gjennomføringen av visse straffereaksjoner for domfelte. Det kan også tenkes at Røde Kors er mer involvert i prosessen under soning gjennom visitortjenesten og relasjonsbygging gjennom Nettverk etter Soning. Sitatet ovenfor viser også at informanten fra Røde Kors har en ganske annerledes oppfatning av hvordan de blir møtt i fengsel, sammenlignet med det informanten fra OS antyder når vedkommende sier at organisasjonen gjør en viktig jobb i fengselet. Røde Kors i andre deler av landet har større problemer enn i det geografiske området min informant hører til, men man må likevel være standhaftig i møte med Kriminalomsorgen for å få innpass. Dette kan skyldes flere faktorer, men hovedpoenget i sitatet er at Kriminalomsorgen er hardt presset, noe som gjør at de ansatte ikke har tid til å følge opp de som kommer inn fra Røde Kors.

Det er mye enighet mellom informantene om hvilke utfordringer man kan møte, men det er visse punkter i noen av intervjufortellingene som virker motstridende. WB2 forteller blant annet følgende om sin oppfatning av NAV sin rolle:

NAV kommer ikke inn i bildet med mindre den innsatte selv tar tak. Og dette her er jo en stor svakhet i systemet da, når man ser at, kanskje over 90% mangler enten bolig, eller jobb eller begge deler når man kommer ut, så skulle kanskje systemet vært sånn at

det var systemet som fanget opp hver og en. At ikke den innsatte selv måtte ta kontakt og gjøre grep for å få ting i orden når det da er helt selvsagt at de kommer til å trenge sosial hjelp ved løslatelse. Da burde jo heller systemet fange opp de da.

Siden informantene fra Wayback var de første jeg intervjuet så ble jeg overrasket over å høre fra WB2 at det ikke er noen tiltak fra NAV sin side, med mindre de innsatte selv tar kontakt med de. Her nevner jo WB2 både bolig og jobb, og informanten fra NAV som er med i studien jobber som vist tidligere kun med sysselsetting og aktiviteter som tilhører den statlige delen av NAV, og ikke bolig- og sosialtjenester som tilhører den kommunale delen av NAV. Informanten i KO er klar på at det er Kriminalomsorgen som har hovedansvaret for å etablere kontakten mellom etatene: «Det er jo noe som står nedskrevet i en samarbeidsavtale mellom Kriminalomsorgen og den enkelte kommune, det er at det er Kriminalomsorgen som skal ta initiativ til den kontakten med NAV. Enten i form av et skriv eller et samarbeidsmøte».

Der hvor WB2 kritiserer NAV sin manglende tilstedeværelse og at det er den innsatte selv som må ta kontakt med NAV for å få hjelp til å skaffe bolig eller jobb, sier informanten i KO at det er deres ansvar å ta initiativ til opprettelse av kontakt med NAV. Det kan hende at det er hjelp til bolig og sosialtjenester WB2 sikter til, for både informanten fra NAV og informanten fra KO er av den oppfatningen av at å ringe NAV generelt for å få hjelpen man trenger kan være en tålmodighetsprøve.

5.8. Oppsummering

Dette analysekapittelet omhandler informantenes refleksjoner rundt norske soningsanstalter og norsk straffegjennomføring. Her har jeg drøftet datamaterialet med seks fokusområder. Det første området omfatter informantenes vurderinger av forholdet mellom straff og rehabilitering i norske fengsel, hvor et gjennomgående synspunkt er at straffen er frihetsberøvelse, og at soningsforholdene bør være så gode som mulige for å sikre det rehabiliterende arbeidet. Det påpekes også fra informantene fra NAV og FO at det ble rehabilitert på en bedre måte før, og at det har foregått en økende farliggjøring av domfelte de siste årene.

Det andre området omhandler endringer i innsatt-gruppen i norske fengsel, som følge av teknologiske fremskritt. Både ved en økning av domfelte som soner med fotlenkesoning, og den voksende gruppen som har begått sedelighetskriminalitet på internett. Videre har jeg sett

på rusens påvirkning på domfelte, som av informantene vurderes som en av de største utfordringene for å hindre tilbakefall til kriminalitet. Også soningsforholdene for kvinner i norske fengsel er inkludert, da kvinner ble sett på som en nedprioritert innsatt-gruppe av flere av informantene jeg intervjuet. Kvinner representerer en høyere prosentandel som er utsatte for seksualkriminalitet eller vold i nære relasjoner enn menn, og informanten fra FO viser til at mange kvinner sliter med rus. Cirka 5% av den totale innsatt-befolkningen i norske fengsel er kvinner, men likevel er det de som i følge informantene er den tapende part når det gjelder soningsforhold.

Avslutningsvis har jeg drøftet informantenes erfaringer med domfeltes trygghetsfølelse i norske fengsel, samt samarbeidsrelasjonene mellom aktører på feltet i tiden under soning. Trygghetsfølelsen som trekkes frem er et resultat av informantenes erfaringer med domfelte, og at de domfelte opplever at de har bedre kontroll på de sosiale kodene og rammene i fengsel sammenlignet med samfunnet utenfor murene. Samarbeidsrelasjonene under soning er hovedsakelig preget av anerkjennelse av andre organisasjoners arbeid med domfelte, og de ser på samarbeid som noe av det viktigste for å gi et så helhetlig tilbud som mulig, både under og etter soning. Det finnes likevel erfaringer blant informantene som tilsier at det er litt å gå på når det gjelder samarbeid og planlegging for domfelte.

Kapittel 6 - Tilbakeføring

6.1. Innledning

Informantene som er intervjuet har ulike relasjoner til innsatte og løslatte, men fellesnevneren er at de er ansatte i etater og organisasjoner, og at de jobber med tilbakeføring. De følger opp innsatte i ulike faser av soningen, både under og etter soning. Informantene har mange tanker om de ulike fasene som straffedømte går gjennom, fra soning, via prosessen rundt løslatelse, og livet etter løslatelsen. Meningene til informantene er ikke kun tilknyttet den fasen de selv er mest involvert i sine jobber; alle har oppfatninger av hvordan de andre fasene og andre organisasjonene jobber og løser sine arbeidsoppgaver i forbindelse med fasene straffedømte går gjennom. Er tilbakeføringen for domfelte av god nok kvalitet som den gjennomføres i dag?

Å være i fengsel er som å være i en båt. Å bli løslatt det er når båten legger til kai. Men vi blir løslatt 100 meter før båten legger til kai, og de siste 100 meterne må vi svømme selv.

Dette sitatet er også inkludert i kapittel 1, og ble sagt av informanten fra OS om en innsatt som kjennetegnes som en gjenganger, en som faller tilbake i kriminelle handlingsmønstre etter soning, og dermed havner tilbake i fengsel om og om igjen. Den domfelte mente det manglet noe i tilbakeføringsprosessen, noe vedkommende hadde merket selv flere ganger. Den ovennevnte refleksjonen er treffende med utgangspunkt i hva informantene sier. Informanten fra NAV sier for eksempel: «Ja, for det mangler på en måte et ledd i tilbakeføringen inne i fengselet. Ja, det gjør egentlig det». Direkte tale fra en som er ansatt i NAV, og som bruker store deler av arbeidsuken i fengsel og i kontakt med straffedømte. Informanten fra OS sier følgende: «Og det er jo her jeg tenker forbedringspotensialet ligger, det er i denne overgangsfasen, men ikke akkurat de dagene ved løslatelse, men prosessen før og etter med tanke på oppfølging. Vi må tenke løslatelse mye før enn det man kanskje gjør».

Hva er det så som gjøres i de ulike etatene og organisasjonene for å bedre tilbakeføringsarbeidet, og hvilke kategorier skiller seg ut som de mest sentrale for en vellykket tilbakeføring? WB2 sier følgende om fokusområdene Wayback har i sitt arbeid med løslatte: «Det er fire like viktige ting; der arbeid og bolig er de to første, også er det nettverk og meningsfull fritid som er de to siste. Vi mener at alle fire har like stor verdi da». Og disse kategoriene er også noe som går

igjen i de andre intervjuene som hovedelementene for en vellykket tilbakeføring. Samarbeidsrelasjonene mellom aktører på feltet med tanke på løslatelse og ettervern vil også bli inkludert i dette kapittelet, da dette var noe informantene så på som en viktig faktor for å gi domfelte et så godt utgangspunkt som mulig for livet etter soning.

6.2. Bosted

Intervjuene med informantene viser at boligproblemene som mange av de innsatte står ovenfor ved løslatelse skyldes to ting; **1)** at de mister bostedene sine ved langvarig soning, og **2)** at de har særskilte vansker med å finne tak i ny boplass ved løslatelse. Dette kommer blant annet frem av intervjufortellingen til WB2, som sier følgende om bosituasjonen for mange domfelte:

Det er jo slik at alle som har sonet noe særlig mer enn tre måneder, er jo i hovedsak bostedsløs når de slipper ut igjen. Det er jo rett og slett fordi at man klarer ikke å holde på et leieforhold eller et eieforhold hvis man skal være i fengsel i noe særlig mer enn 3 måneder. Så de aller fleste mangler bolig, de mangler jobb, de mangler nettverk og de mangler meningsfull fritid når de kommer ut.

Her viser WB2 til vanskeligheten med å holde på et bosted over tre måneder, noe informanten mener skyldes at mange leieavtaler som har tre måneders depositumsinnskudd, som dekker tre månedsleier for den innsatte. Utover denne tremånedersperioden er det vanskelig for en innsatt å holde på bostedet. Revold (2015: 21) viser i levekårsundersøkelsen for innsatte i norske fengsel at kun 16% av innsatte med tidligere dom eide bolig. Dette er et av punktene gjengangere skårer dårlig på når det gjelder økonomisk kapital, som viser til de materielle ressursene man besitter, som for eksempel penger, aksjer eller eiendommer (Bourdieu, 1986: 16). Når det nærmer seg løslatelse kan det være vanskelig å få tak i et ikke-kommunalt bosted, særlig om man soner i høysikkerhetsfengsel. Informanten fra NAV som jobber i NAV stat, sier følgende når det snakkes om det overordnede formålet med samarbeid mellom etater:

Forutsigbarhet, sant, inn mot løslatelse. Sånn at man ikke kommer to uker før og sier at, men da skjer jo det og, hvis man har en med veldig kort dom. Men at man har en forutsigbarhet i forhold til å.. Nå jobber den personen med det, også får jeg bolig, og da roer man seg litt når ting er litt mer på stell og man føler at man får hjelp.

Det at innsatte vet at de får hjelp inn mot løslatelse, og at de som arbeider med straffegjennomføring, tilbakeføring og ettervern gjør jobben sin, virker i følge informanten

betryggende for den innsatte og vil videre minske sannsynligheten for tilbakefall til kriminelle handlingsmønstre. Ifølge informanten fra NAV så bidrar det å ha en bolig når man kommer ut fra fengsel til at man får roet seg litt ned. Informanten i KO sier følgende om bostedsmulighetene for de innsatte i tiden etter soning:

Det var jo og litt lettere med de som sonet på lavere sikkerhet, sånn som ..., altså da kan du ringe på en leilighet som du ønsker å komme og se på, også kunne du gjennom de avdelingene der da ha en fremstilling eller få en kortidspermisjon til å se på leiligheten. Fra et høysikkerhetsfengsel som ... fengsel er, så er det umulig. Det er klart hvis du ringer til en husvert og sier du skulle sett på den leiligheten, så spør han når du kan komme, også svarer du 4 uker, så spørres det om hvor man er når man ringer, også sier man at man sitter i fengsel.. «Beklager, men den leiligheten er ikke for deg».

Når da soningsanstalter med lavere sikkerhetsnivå, som for eksempel de to avdelingene informanten fra KO referer til tidligere i oppgaven, legges ned, vanskeliggjør dette prosessen med å skaffe et bosted for de innsatte som ikke får sonet siste del av straffen sin på lavere sikkerhet. Som informanten i KO viser til så er ikke domfelte utleiers foretrukne leietakere, selv om det for mange ville vært veldig positivt og noe som kunne gitt ytterligere motivasjon til arbeidet med sentrale områder for en vellykket tilbakeføring. En av informantene var opptatt av hva konsekvensene kan bli om den domfelte ikke har bolig på plass når vedkommende blir løslatt, noe informanten fra RK ønsker å belyse med en av sine erfaringer i jobben sin:

Jeg husker spesielt en innsatt som var koblet til en frivillig, han var 24 år men ikke fra ..., men hadde bestemt seg for å bosette seg her. Han ville ikke dra tilbake til hjemkommunen sin, fordi han var redd det ville resultere i ny kriminalitet. Han hadde ikke et langt rulleblad, men han hadde jo gjort noe. Alt i alt ikke så lang dom. Men skjørt. Og han husker jeg veldig godt, for han ringte den gangen han ble løslatt, og da hadde han en stor flatskjerm. Sto utenfor fengselet, et fengsel her i Så sa han; «jeg har fått beskjed om å dra til ..., vet du hvor det er?» ... sa jeg, tenkte jo med en gang, han hadde jo vært frivillig i sin hjemkommune. En veldig ressurssterk person på mange måter, men hadde en skjør oppvekst, og en del ting i bagasjen der som ikke var helt bearbeidet. Så da spurte han om jeg hadde mulighet til å kjøre han og flatskjermen der hans skulle, så hadde jeg ikke det, så jeg hørte med Bymisjonen men det var ikke mulig. Så han endte med å ta taxi ut til ..., og jeg tenkte herregud det er jo i gokk. Han og flatskjermen til en bolig hvor det hadde bodd afrikanere i årevis, det luktet mugg, det var skittent. Han kunne bare ikke overnatte der, ikke en natt en gang. Så han kom her på kontoret en fredag, jeg ringte NAV og foreslo akuttovernatting hos Bymisjonen. Og han sa han ikke maktet å bo der. Så jeg snakket med NAV og spurte om dette kostet 8000kr, det var det han hadde. Lang historie kort, så endte det med at han ble flyttet

tirsdag fra dette stedet på ... og opp til en campingplass på Det var det NAV kunne tilby han. Så det var jo egentlig en veldig skjønn gutt, kom opp med en stor bukett med røde og hvite roser til meg, nei tulipaner, og takket for mye hjelp, det var før han ble løslatt, jeg følte ikke jeg hadde hjulpet han så mye da men. Men han var veldig takknemlig for at noen så han og prøvde å hjelpe. Det endte med at han prøvde å ta livet sitt, ikke mindre enn to ganger. For denne veien han.. Nei, det gikk veldig inn på meg, fordi han.. Jeg snakket også med sosionomen i fengselet i forkant av løslatelsen, for jeg følte ting var helt, det var ikke på plass i det hele tatt. Men han skulle jo bo i ..., det var jo tydelig fra dag 1, ellers hadde vi ikke etablert kontakt med han. Det ønsket hans ble ikke hørt. Så det var liksom «ja, men du kommer jo ikke fra ..., du skal tilbake til din hjemkommune». Men han skulle jo ikke det. Så det er noen triste historier der tilbakeføringen på en måte ikke fungerer i det hele tatt.

Historien ovenfor viser at kommunikasjonen mellom etater som er inne med tiltak for de innsatte som nærmer seg løslatelse, ikke alltid er av den kvaliteten det burde være. Det at den innsatte skal vite hva som skjer, og at det faktisk skjer, når vedkommende løslates er en viktig del av tilbakeføringen. Alle aktørene som er intervjuet i denne studien er bevisste på å forsøke å tilrettelegge på best mulig måte, og da særlig med utgangspunkt i de fire hovedområdene som WB2 påpekte; *arbeid, bolig, nettverk* og *meningsfull fritid*. Samtidig er de også klare over hvor glippsonene oppstår, og overgangen fra soning til frihet er en slik glippson, både med tanke på bosted for den domfelte og andre viktige faktorer som blir tatt opp videre i kapitlet.

6.3. Meningsfull aktivitet

Informantene fra Wayback viser som nevnt til arbeid og meningsfull fritid som to av fire like viktige fokusområder for en vellykket tilbakeføring. Andre informanter har også pekt på utdanning som en viktig aktivitet under og etter soning. Derfor er det funnet hensiktsmessig å samle arbeid, meningsfull fritid og utdanning i et samlet område som betegnes som meningsfull aktivitet, med mer spesifikke underkategorier.

6.3.1. Arbeid

På spørsmål om de innsatte har mulighet til å søke jobb under soning, svarer WB2 at det kommer an på sikkerhetsnivået i det aktuelle fengselet, siden det vil være lite hensiktsmessig å søke jobb om man ikke har mulighet til å verken møte på intervju eller å starte i jobben på grunn

av tiden man har igjen å sone. I tillegg får man ikke bruke telefon og internett på samme måte som ved soningsanstalter med lavere sikkerhetsnivå.

Informanten fra NAV ser også utfordringer med å søke og skaffe seg jobb fra fengsel: «Bare det å søke jobb fra fengsel, det er absolutt ikke lett på egenhånd, så da må du nesten ha hjelp». Dette bunner i samme årsak som vanskeligheten med å skaffe bosted; soning på høy sikkerhet. Soning på høyt sikkerhetsnivå gjør det vanskelig for innsatte å både søke og møte på eventuelle intervju, og mange av de innsatte er derfor avhengige av hjelp til å skaffe arbeid. Sysselsetting for innsatte som er i overgangsfasen fra soning til løslatelse er hovedarbeidsområdet informanten fra NAV har. Sysselsettingen kan starte under soning, eller den kan starte ved løslatelse. Informanten utdyper dette ved å si at den innsatte må ha sonet minimum fire måneder, og du må ha sonet minst en tredjedel av straffen for å kunne sysselsettes, noe som kalles frigangstid.⁶ Informanten fortsetter med å fremheve viktigheten av å komme i gang med arbeid før man løslates: «Hvis man da kan tilrettelegge det meste før man løslatelse, hvis man starter i arbeid og blir kjent med arbeidsplassen og føler seg trygg, så kan det kanskje være det eneste trygge når du kommer ut, for det er skummelt for mange å bli løslatt».

En arbeidsplass kan i tillegg til å øke domfelte sin økonomiske kapital, bidra ved å gi trygge og gitte rammer for domfelte. Dette viser også forskning gjennomført av Skardhamar og Telle (2009: 5), som viser at sysselsetting er viktig for å hindre tilbakefall. Men lønnet arbeid er også viktig av økonomiske årsaker, og for å få en struktur i hverdagen (Ibid). Rutinene som etableres under soning gir etterhvert en trygghet i hverdagen, når man vet hva man skal gjøre til hvilke tidspunkt på døgnet. Derfor er det for mange kritisk å fortsette i et lignende hverdagsmønster for å minske risikoen for å falle tilbake til kriminalitet og rus og alt det vil medføre. Samtidig kan det å ha faste rutiner i hverdagen også bidra til tilbakefall, noe informanten fra OS belyser:

Jeg tror de som har fått seg en jobb er enormt motivert i begynnelsen, enormt hvor mye en skal gjøre. Også begynner ting å bli kjedelig på en eller annen måte. Kanskje er det det samme, kanskje har de måttet gi avkall på en del ting, kanskje på venner. Også kjenner de litt på trøtthet, de er litt lei. Og hva er det da man tyr til, da tyr man til det som har løst disse tingene tidligere.

⁶ Straffegjennomføringsloven (2007, § 20) – Frigang - Kriminalomsorgen kan gi innsatte tillatelse til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak utenfor fengsel dersom sikkerhetsmessige grunner ikke taler mot det, og det ikke er grunn til å anta at innsatte vil unndra seg gjennomføringen av straffen.

På den ene siden er det altså en trygghet med en arbeidsplass å gå til etter løslatelse, men informanten fra OS ser med utgangspunkt i et lengre tidsperspektiv på et liv etter soning med rutiner som en mulig fallgrube. Samtidig er den tiden rundt løslatelse av mange, inkludert informanten fra OS, sett på som den mest sårbare fasen. Så hvis en jobb på en trygg arbeidsplass kan være en trygghet i denne sårbare fasen etter løslatelse, kan det i det minste bidra til å forlenge tiden det tar før man havner tilbake i gamle handlingsmønstre.

6.3.2. Meningsfull fritid

Den tiden fra 16 til neste morgen, å knekke den tiden der, det er for mange kanskje det verste. For da har alle fri, og da sitter du kanskje i en leilighet for deg selv og er ensom og litt angstproblemer, og noe som begynner å kravle oppi hodet på deg. Og da er det fryktelig viktig å forsøke å knekke de timene der på en fornuftig og positiv måte. Derfor så har jo vi et kjempegodt samarbeid med Wayback, Røde Kors og andre tiltak som kan være ålreit å benytte seg av og som kan være okay.

Informanten fra KO viser her til den typiske arbeidsdagen fra 8-16 som en tid hvor tiden går og man har noe meningsfullt å gjøre, men at det ikke er den tiden der som er problemet for mange. Problemet er at det er dobbelt så mange timer igjen av døgnet som den tiden man har brukt på betalt arbeid, og det er derfor viktig å kunne fylle den tiden med sunne og fornuftige aktiviteter. Dette med fritidsaktiviteter og gode sosiale relasjoner er fokuspunktene til de frivillige organisasjonene som er inkludert i studien, Wayback og Røde Kors. WB1 sier følgende om samarbeidet med andre aktører når det gjelder fritidsaktiviteter: «Vi har jo et samarbeid med mange. Noen har vi felles aktiviteter sammen med, der det for eksempel er noen idrettslag vi samarbeider med i forbindelse med ulike fritidsaktiviteter». Fysisk aktivitet er altså noe Wayback satser på, og de har kontakt med flere idrettslag som medlemsmassen kan benytte seg av. Informanten fra RK fokuserer derimot ikke på fysisk aktivitet når det snakkes om hvilke aktiviteter som tilbys fra Røde Kors, men trekker frem ulike fritidsaktiviteter som det er mulig å bli med på for de som er medlemmer av tiltaket «Nettverk etter Soning»:

De får tilbud om gratis fotballkampbilletter, de får gå på stadion, de får museumsbilletter. Konserter, kinobilletter, gjøre ting med andre som de ellers ikke hadde hatt muligheten til å gjøre. Og få opplevelser som gjengir en mestringsfølelse, de gjør ting som de kanskje ikke ellers hadde gjort, og gir de en følelse av tilhørighet.

I følge informanten gir disse tilbudene en følelse av tilhørighet. Og tilhørighet er ikke noe som skal undervurderes, for alle mennesker ønsker tilhørighet med utgangspunkt i psykologiske grunnbehov. Disse aktivitetene kan også bidra på flere nivå. Å være med på arrangementer og opplevelser gir også en økning av domfeltes kulturelle og sosiale kapital. Kulturell kapital gjennom den kroppsliggjorte formen av kulturell kapital som innebærer livsstil og tankesett man har, og den sosiale kapitalen som omhandler hvilke sosiale relasjoner og nettverk en har (Bourdieu, 1986: 16-17). Informanten nevnte ikke noe om alle de ovennevnte mulighetene er økonomisk ordnet av Røde Kors eller om det er billetter som er stilt disponibelt av ulike arrangører i området.

6.3.3. Utdanning

Det sies ikke veldig mye om utdanning som en del av tilbakeføringsarbeidet som gjøres av de aktørene som er inkludert i studien, men det er likevel noen som uoppfordret nevner utdanning som en ressurs for de som soner. WB1 sier at: «Utdanning tilbys jo under soning. Og utdanning øker jo ofte sjansene for å få seg jobb etter endt soning». Her viser informanten til at utdanning er noe som tilbys under soning for de straffedømte, og at det med utgangspunkt i samfunnsutviklingen med flere og flere som tar utdanning vil være en fordel for de innsatte når de løslates og skal søke arbeid. Synet på utdanning som noe sentralt for domfelte kan ses opp mot begrepet kulturell kapital, som Bourdieu overordnet baserer på utdanning eller andre ressurser som kan konverteres til økonomisk kapital (Bourdieu, 1984: 17). Utdanning er også et tema informanten fra FO tar opp i sine refleksjoner rundt rehabilitering, og vedkommende kommer inn på sammenhengen mellom utdanning og arbeid i dagens samfunn. Det er tydelige paralleller til WB1 sitt syn på utdanning, og informanten fra FO ser også på påvirkningen skolegang og kurs har for den straffedømte på et personlig plan:

For eksempel i dag så må du jo ha skolegang skal man få seg arbeid, dra på kurs og litt sånn forskjellig, og da er vi inne på rehabiliteringen. Så det er viktig. Og da får du og tilbakemeldinger på det du gjør, som gjør at du kan begynne å jobbe på forholdet med deg selv og at du er en person som betyr noe.

Informanten ser ikke bare på utdanning og kursing som viktige ressurser for å få jobb, men ser det også som en prosess hvor den straffedømte kan få tilbakemeldinger på arbeidet som gjøres på de ulike områdene. Sitatet tolkes som at det ikke kun er arbeidet som gjøres som er viktig, men også måten arbeidet blir gjort på. Det gis derfor tilbakemeldinger på arbeidet som gjøres,

da informanten nevner at det å jobbe med seg selv, og bygge selvtillit i arbeidet som gjøres, er viktig for den personlige utviklingen hos domfelte.

Informanten fra NAV er mer utdypende i sin refleksjon rundt utdanningstilbudet som finnes i området rundt et av fengslene vedkommende har tilknytning til. Vedkommende svarer følgende på det avsluttende spørsmålet fra intervjuer om det er noe de kunne tenkt seg å ta opp som ikke har blitt nevnt i intervjuet:

De har en arm ut til ... videregående som er avdeling ..., som er for innsatte eller tidligere innsatte. Helt fantastisk tilbud, der de kan starte utdanningen her, også kan det bli sett på som et tiltak, også kan de fortsette utdannelsen ute. Uten at de må vente til nytt opptak, siden alle går opp som privatister. Så om det er som lastebilsjåfør, eller om det er som kokk, eller studiespesialiserende, så kan de få fortsette det de har påbegynt. Så det og er en fantastisk samarbeidspartner, og du ser at det fungerer veldig bra som tilbakeføring. Du kan løslates på torsdag, også kan du gå på skolen og fortsette på mandag.

Utdanningstilbudet som informanten fra NAV viser til er et godt samarbeid, hvor innsatte kan føle på trykkggheten med å ha noe å gå til ved løslatelse. Samtidig har de muligheten til å etablere gode relasjoner til andre som ønsker utdanning på de samme områdene. Og utdanningen og relasjonene man får er der selv om man løslates, som gjør at de ikke er nødt til å vente på å fortsette utdanningen til neste opptak eller oppstart til høsten igjen. Utdanning er således en viktig ressurs for innsatte på flere måter.

6.4. Nettverk

Et av spørsmålene i intervjuguiden som er utformet i forbindelse med denne studien omfatter sosialt nettverk, og hvordan informantene ser på endring av sosialt nettverk som en del av tilbakeføringsprosessen. Her var responsen fra informantene ikke til å ta feil av. Det var en unison enighet om hvor viktig det er at de som sliter med tilbakefall til kriminalitet og rus skifter miljø. Informanten fra KR omtaler det å endre det sosiale nettverket for de straffedømte slik: «Etter min mening er dette Alfa og Omega». Jeg har videre vurdert det som hensiktsmessig å skille mellom betydningen sosiale nettverk har for domfelte i form av muligheter i forbindelse med arbeidsmarkedet, og betydningen sosiale nettverk har for sosiale relasjoner utenom utenfor arbeidsplassen.

Selv om sosiale nettverk utenom arbeidsplassen er en godt kjent problemstilling i dag, og et fokuspunkt både i forskning på feltet og blant aktører som jobber med det daglig, har det i følge informanten fra KO ikke alltid vært like sentralt i arbeidet med straffedømte og tilbakeføring: «Det er nok sikkert noe som er blitt viktigere og viktigere de siste årene. Tidligere så var vi vel ubevisst mest opptatt av bolig, økonomi, arbeid, sysselsetting og det der, mens vi tenkte vel kanskje ikke så mye på nettverk». Nettverk har i følge informanten fra KO blitt et mer sentralt område å fokusere på i Kriminalomsorgen sitt arbeid med straffedømte de siste årene. Informanten viser at synet på endring av sosialt nettverk ikke bare foreligger hos frivillige organisasjoner, men også hos statlige etater som jobber i forbindelse med soning og tilbakeføring.

6.4.1. Sosiale nettverk i jobbsammenheng

En viktig diskusjon i denne sammenhengen er Mark Granovetter sin drøfting av betydningen av sterke og svake bånd, som ble presentert i 1973 i artikkelen «The Strength of Weak Ties». Granovetter problematiserer datidens manglende fokus på at sosiale prosesser på mikro- og makronivå har en sammenheng (Granovetter, 1973: 1360). Granovetter ser som nevnt på *sterke* og *svake bånd* mellom mennesker, hvor graden av styrke avgjøres av tiden som brukes på hverandre, emosjonell intensitet, grad av intimitet og i hvilken grad relasjonen er gjensidig (Ibid: 1361). Sterke bånd er bra å ha, men Granovetter ser på svake bånd som mest sentrale for nettverk på makronivå. Eksempelvis vil et sterkt bånd være preget av mange like interesser, samt mange felles sosiale relasjoner. Et svakt bånd vil derimot utvide horisonten hos individet, og kan bidra til nye svake bånd med bekjentskaper i den sitt nettverk. Derav synet på svake bånd sin styrke, både for anskaffelse av jobb og endring av tilhørighet til ulike subkulturer (Ibid: 1369-1374).

Informanten fra NAV reflekterer rundt straffedømte som er fra andre deler av landet sine muligheter til å etablere nye sosiale relasjoner. I tillegg nevner informanten noen av utfordringene det å sone og løslates på et ukjent sted kan føre med seg:

Vi ser jo at en del som søker seg hit, er fra ..., og vil etablere seg her. Og i forhold til jobb så tenker jo jeg litt nettverk og, hvis de kommer fra ... og ikke har noe nettverk her, så bare tenker jeg en arbeidsplass er en mulighet for et nettverk utenfor jobb. Også er

det jo en utfordring når man begynner (å jobbe) under soning, for man kan ikke være med på fredagspils og man vil kanskje ikke fortelle hvor man er.

Dette kan ses i sammenheng med historien informanten fra RK fortalte, om den unge mannen som ville komme seg bort fra Oslo og miljøet han var i der. Mannen opplevde det veldig utrygt å bli løslatt på et sted hvor han ikke kjenner noen, og uten en jobb å gå til. Den eneste vedkommende kunne ringe til når han ble løslatt var informanten fra RK, og når informanten ikke kunne kjøre mannen dit han skulle bo, og Bymisjonen ikke kunne hjelpe, ble det taxi. Hele situasjonen, sammen med det faktum at den løslatte ikke hadde noen til å møte seg utenfor porten eller noen kjente å støtte seg på i tiden etter løslatelse, viser hvor skjørt det er å føle at man står alene ved løslatelse. Situasjonen endte med selvmordsforsøk. Informanten fra NAV påpeker at det er viktig for de som kommer fra andre steder å opprette nye nettverk, og da særlig sunne nettverk som etableres på arbeidsplassen. Samtidig bidrar soningen til at det ikke er like lett å etablere nettverk som går ut over de gitte rammene på arbeidsplassen. Informanten i KO kommenterer at det er kjempevanskelig å bryte med miljøet man har med utgangspunkt i venner man har, og ikke minst familie som bor i området og som kanskje er den eneste tryggheten noen med soningsbakgrunn har.

Problemet for mange av de som soner eller har sonet, er at de har begrensede muligheter gjennom miljøet de er en del av og kontaktene de har. Mangelen på svake bånd vanskeliggjør dermed tilbakeføringsarbeidet ved at domfelte har færre muligheter på flere av punktene som Granovetter fremhever som positive i forbindelse med svake bånd. Eksempelvis anskaffelse av jobb og bolig, og det å komme seg ut av subkulturen man tilhørte før soning.

6.4.2. Sosiale nettverk i fritiden

Uavhengig egne ønsker om relasjoner med andre, er og vil sosiale relasjoner være en stor del av livsløpet. Settersten Jr. ønsker i sin artikkel «Nine Ways That Social Relationships Matter for the Life Course» å belyse ni områder hvor sosiale relasjoner er viktige (2018: 27). Det ene området jeg ønsker å trekke frem, er synet på sosiale relasjoner som både noe stabiliserende, men og som noe som kan være ødeleggende for en eller flere parter (Ibid: 31-32). Settersten Jr. ser på sosiale relasjoner som noe todelt; **1)** muligheten sosiale relasjoner gir til å etablere og opprettholde sosiale nettverk man kan benytte for å tilegne seg nye ressurser, og **2)** fallgruven ved at sosiale relasjoner kan blokkere mulighetene man kunne tilegnet seg ved å bryte den

sosiale relasjonen (Ibid: 32). Informanten i KO trekker frem at det å søke seg til andre deler av landet kan være positivt, samtidig som vedkommende har stor forståelse for at det ikke er en enkel avgjørelse på grunn av venner og familie man kanskje har i nærheten. Informanten har likevel en klar anbefaling til de som sliter med kriminalitet og rus:

Jeg sier at det beste du kan gjøre er å komme deg vekk fra byen. Dra vekk fra byen for å bryte med miljøet der, selv om jeg vet at det er kjempevanskelig, du har kanskje familie og sånt i området her og, men all erfaring tilsier det at den beste rusbehandlingen du kan gå inn i er hvis man bryter med det miljøet der og kommer deg langt vekk for en periode, før du tenker på å komme tilbake. Det er ganske lett å bli nykter, men å fortsette å være nykter, det er det som er utfordringen.

Informanten i KO har lang erfaring på feltet, og erfaringen vedkommende har tilsier at å bryte med miljøet er den beste rusbehandlingen man kan få. Dette kan ses i sammenheng med synspunktet til Settersten Jr. (2018: 32) på sosiale relasjoner som en blokkering av muligheter, da informanten i KO sier at relasjonene man har i et rusbelastet miljø kan trekke løslatte tilbake til rusen hvis man ikke bryter med miljøet og reiser vekk i en periode.

Det å ha en trygghet, enten det er en person som kan møte en ved porten når man løslates eller at man vet det står transport utenfor murene som frakter en til der man skal bo, virker å være viktig når informantene reflekterer rundt tilbakeføringen. Informanten fra OS er av samme oppfatning når det gjelder hvor viktig endring av sosialt nettverk er for den straffedømte, og i likhet med informanten i KO, inkluderer vedkommende rus når vedkommende snakker om tilbakeføringsprosessen. Men informanten fra OS ser også på et annet aspekt ved å være i det samme miljøet enn bare det at man blir fristet til å gjenoppleve rusens virkestoffer:

Skal man starte på et liv uten rus, må man også være i et miljø uten rus. Det kan godt være man klarer en liten stund uten å ruse seg sammen med venner, men på sikt så tror jeg at erfaringen er veldig dårlig. Det som mange kjenner på er at de kan kanskje holde seg borte en stund, men hvis de treffer noen fra miljøet, så er de veldig redd for at de andre skal tro at de tror at de er bedre enn de.

Informanten inkluderer også frykten de som har sonet og har en rushistorikk kan kjenne på i tiden etter løslatelse. Tidligere er det blitt fokusert på rus med tanke på avhengigheten den skaper og hvordan rusen kan lindre følelser som man kan kjenne på, som for eksempel angst og andre følelser som en kan kjenne på etter løslatelse. Informanten fra FO sier følgende når

vedkommende blir bedt om å vurdere endring av sosialt nettverk sin rolle i tilbakeføringsprosessen:

En av de største utfordringene. En av de desidert største utfordringene. De kommer ut, jeg må ikke ha med de og de å gjøre, så står de pinadø hele gjengen på døra di. For å ta litt hardt i. Og da er det så vanskelig hvis man ikke har noe annet og faller utpå igjen. Det å ha et nettverk som du kanskje har etablert på forhånd gjennom Røde Kors og sånt, en fritidskontakt eller noe sånt, en som kan ta deg med på noe annet. Det er viktig.

Dette er klar tale fra en som har jobbet i Friomsorgen siden det var kjent som Vernelaget. Informanten fra FO viser i likhet med informanten i KO til den negative påvirkningen eksisterende sosiale relasjoner har for gjengangskriminelle, og Settersten Jr. sitt syn på sosiale relasjoner som en mulig tilbakeholdende kraft er igjen tydelig. Videre nevner informanten Røde Kors og muligheten straffedømte har til å få en fritidskontakt gjennom tiltaket «Nettverk etter Soning», noe som igjen viser at mange av aktørene innen feltet er klare over andre aktørers tilbud og hvilke muligheter de som soner eller har sonet har. Og det er også et viktig aspekt at Wayback og Røde Kors tilbyr disse tiltakene med nye sosiale relasjoner under soning, slik at det er et etablert bekjentskap som kan være en trygghet i løslatelsesfasen. Informanten fra RK sier følgende om endring av sosialt nettverk:

Behovet for nye sosiale nettverk tenker jeg er sentralt. Få nye impulser. Mange av de vi snakker med er nervøse før løslatelse fordi de frykter å gå i samme mønster. Så da er Røde Kors sine frivillige støttespillere og samtalepartnere der på veien ut, og vi gjør ting sammen, turer, julefest, sommerfest. Jeg kobler jo domfelt og frivillig under soning, for vi vet av erfaring at den mest sårbare fasen er rett etter løslatelse. Så de treffes i fengsel, eller de får innvilget kortidspermisjon til å treffes, og relasjonen innledes under soning.

Sitatet viser at Røde Kors er inne i fengsel før den innsatte løslates, og frykten for å havne i gamle handlingsmønstre er tydelig tilstede hos de innsatte. Samtidig kan en fritidskontakt, hvor et av kravene for å bli fritidskontakt er å ha et rent rulleblad, bidra til å lette overgangen fra soning til frihet. I tillegg er det mange aktiviteter som tilbys gjennom Røde Kors, men det er hovedsakelig kveldstilbud de har, siden mange av de frivillige er mennesker som arbeider dagtid. Også her understreker informanten viktigheten av å koble domfelt og frivillig under soning, da de ser på tiden rett etter løslatelse som den mest sårbare fasen.

Når intervjuet fant sted helt i starten av desember 2019, fortalte informanten fra RK at de tidligere straffedømte og fritidskontaktene deres i forbindelse med «Nettverk etter Soning» hadde blitt invitert på en treretters julemiddag med drikke hos et av de lokale Scandic-hotellene. Det at det finnes store konsern som gir de svakere stilte i samfunnet slike muligheter er fantastisk, og det vitner også om et bredt engasjement for å bidra til positive opplevelser som kan gi økt motivasjon til å holde seg unna kriminalitet og rus.

6.5. Samarbeidsrelasjoner ved løslatelse

Mye av det som har blitt presentert foreløpig er inne på dette med overgangen fra soning til frihet. Wayback er inne og etablerer relasjoner mellom de som soner og faddere de har i organisasjonen. Konfliktrådet er inne i fengsel og megler konflikter den enkelte innsatte har utenfor murene, slik at løslatelsen blir enklest mulig med minst mulig konflikter som kan skape utrygghet og stress. Røde Kors er inne både med visitortjeneste og «Nettverk etter Soning», to tiltak som gir mulighet til å etablere nye relasjoner som bygger på andre elementer enn det mange har i sine tidligere eller eksisterende miljø og nettverk. NAV sysselsetter de innsatte under soning, slik at både sosiale relasjoner er etablerte og arbeidsplassen er noe kjent og trygt når man løslates. Dette er alle gode tiltak, men hvordan er samarbeidsrelasjonene mellom aktørene under løslatelsesfasen? Informanten fra OS har følgende å si:

Oppfølgingen akkurat i den der løslatelsesfasen, for det er den som er kritisk. Hvordan kan en klare å følge opp eller knytte kontakter, kvalitetssikre de avtalene som blir gjort, sant? Hvem har ansvaret for når en avtale ikke blir noe av. Kvalitetssikring på den sårbare tiden når man går ut av fengsel. Du skal møte til samtale, altså Friomsorgen, bruk mer av de i stedet for at det nesten ikke er oppfølging når man kommer ut. Hvis de løslates på prøve så har Kriminalomsorgen et ansvar til å følge de tettere opp. Ikke bare møte opp så de kan se at du er der, men kanskje med mer oppfølging, samtaler, aktiviteter, kanskje skulle vi satt mer ressurser der. Nå hviler man seg litt på de frivillige organisasjonene, at de gjør det. Men de har og begrensede ressurser og muligheter. Kriminalomsorgen skulle fokusert mye mer på denne løslatelsesfasen og brukt disse frivillige organisasjonene som ressurser.

Sitatet viser to hovedproblemer; **1)** Kriminalomsorgen benytter seg i for liten grad av Friomsorgen sin mulighet til å følge opp de som er prøveløslatt, og **2)** de frivillige organisasjonene har begrensede ressurser til tross for en solid økonomi og frivillige mennesker,

og er en hvilepute for Kriminalomsorgen da de vet at det er organisasjoner som er der for den domfelte. Som WB2 sier:

I en ideell verden, så hadde jo ikke vi sittet her i dag, sant? Dette er overlatt til en privat stiftelse, og det er jo på mange måter feil og galt. Så den dagen vi på en måte blir overflødige, er jo en gledens dag da, hvis det offentlige kunne tatt seg av dette. Så er det jo slik at vi er jo ansett som et supplement til det offentlige tilbudet, og det er jo rett og slett noe som er blitt til fordi at det offentlige tilbudet er så svakt.

Sitatet viser informantens syn på det offentlige tilbudet for domfelte i tiden etter løslatelse som utilstrekkelig, noe som medfører at frivillige organisasjoner og stiftelser må være der for de. Kritikken går ikke på fengselssystemet eller de ansatte som jobber innenfor den offentlige sektoren, men på vilkårene fengselsvesenet jobber under på grunn av den økonomiske bevilgningen fra myndighetene. Selv om Wayback mottar offentlige subsidier, mener informanten at det er en gledens dag når de blir overflødige på grunn av at det offentlige støtteapparatet blir styrket.

Informanten fra RK er medlem av en arbeidsgruppe i sin hjemkommune, som tilbyr ulike tiltak og aktiviteter for domfelte under og etter soning:

Det sitter en arbeidsgruppe i ... kommune med 5 samarbeidsparter som marsjerer rundt årlig. Vi samler tilbydere som driver med ettervern eller.. Det er 50-60 aktører i ... som driver i skjæringspunktet soning/etter soning/rus. Jeg prøver å knytte kontakter hele tiden. Derfor har jeg engasjert meg i kommune-rådet da, for å eventuelt treffe nye samarbeidspartnere.

Målsettingen med denne arbeidsgruppen er å bidra til å gi ansatte et bedre grunnlag for å tilby innsatte og løslatte et så helhetlig behandlings- og etterverntilbud som mulig. Det er ikke alle aktørene jeg har intervjuet som er like begeistret for arbeidet som gjøres etter løslatelse, og da kan en slik arbeidsgruppe være en positiv utvikling mot et bedret samarbeid mellom ulike aktører i tiden etter soning noe som vil gagne de straffedømte. Noe av kritikken kommer fra WB2, som har følgende å si om oppfølgingsarbeidet til Kriminalomsorgen:

Det handler jo igjen om hvilken type oppfølging og planlegging som gis. Ettervern, oppfølging ved endt soning, er jo ikke noe som Kriminalomsorgen er store på. Noen få ilegges jo meldeplikt der de skal stikke innom kanskje en dag i uken, sant. Det er jo ikke det jeg vil kalle et solid ettervern.

Den ovennevnte møteplikten WB2 referer til skjær hos Friomsorgen, og informanten fra FO beskriver møteplikten som noen ilegges på følgende måte:

Møteplikt det følger et regelverk, du skal møte upåvirket, innledningsvis skal man møte en gang i uken på vårt kontor. Du skal melde deg og besvare spørsmål, også kan du si når du har egen behandler, hva er dine problemer, er det noe vi kan bistå deg med. Også kan vi gjøre det, også kan det kanskje ikke være nok.

I tråd med hva WB2 sier om møteplikten man kan ilegges hos Friomsorgen, viser informanten fra FO at møteplikten har noen retningslinjer som må følges. Som for eksempel at man må møte cirka en gang i uken og at man skal være upåvirket av alkohol og rus. Men som vist i sitatet er kanskje ikke ettervernet godt nok for enkelte prøveløslatte eller løslatte, så informanten fra FO følger opp sin egen refleksjon om at møteplikten kan være utilstrekkelig med å henvise til andre som kan følge de opp på en bedre måte:

Men man kan henvise til Røde Kors, få deg en fritidskontakt. Eller fadder på Wayback, de gjør jo en kjempejobb. Det er veldig fint, at vi har flere å spille på, for vi er på en måte Kriminalomsorgen, og det lukter på en måte litt svidd, altså kommer du ikke så går du rett i fengsel.

Dette viser til et slags samarbeid hvor det offentlige henviser og anbefaler løslatte til eksempelvis Røde Kors eller Wayback. Man er klar over egne begrensninger og andre aktørers tilbud, slik at den domfelte ikke står uten muligheter eller informasjon om hva som finnes. Også informanten fra RK er klar over at det finnes begrensninger i tilbudet «Nettverk etter Soning»:

Altså i Røde Kors har vi kveldstilbud for de, altså vi kaller de deltagere i Nettverk etter Soning. Vi har jo den en til en-koblingen der den typiske frivillige er en familiefar eller mor som er i full jobb. Så det blir å treffes på ettermiddager. Så derfor så har jeg etablert et samarbeid med ulike samarbeidspartnere som har et dagtilbud, for eksempel et motiveringssenter, vet ikke om jeg vil fremheve de, men.. Eller Fontenehuset, for jeg ser at vi har ikke tilstrekkelig med ressurser i Røde Kors til å gi de noe på dagtid. Så jeg prøver å knytte til samarbeidspartnere som jeg snakker med i feltet eller gjennom jobb.

Her viser informanten til samarbeid med andre aktører i området som tilbyr aktiviteter på dagtid, da «Nettverk etter Soning» er et ettermiddag- og kveldstilbud. Informanten sier at det også er gjort forsøk på å etablere en nærmere relasjon med Wayback, men det har hovedsakelig

vært i kontakt utenfor fengsel i forbindelse med besøk i fengselet i området. Det understrekes også at det ikke har vært helhjertet fra vedkommende sin side på grunn av at kontakten har vært i forbindelse med fengselsbesøk hos et fengsel som er hardt pressede som følge av nedskjæringene i Kriminalomsorgen.

6.6. Domfeltes egen motivasjon

Det sies ikke mye om det, men fire av informantene nevner jobben den domfelte selv må gjøre i tilbakeføringsarbeidet, slik at man løslates med best mulig forutsetninger for å ikke havne tilbake i fengsel. WB1 sier det på følgende måte: «Hvis folk ikke er interesserte i å hjelpe seg selv så er det lite vi kan gjøre». Og det er kanskje ikke en så sosialfaglig måte å tenke på, at de må ta tak i seg selv når det er mange årsaker til at man har havnet i det sporet man har. Likevel er det noe som går igjen hos tre andre informanter. Informanten fra OS sier det slik:

NAV må gjøre sitt, og de må gjøre sitt, og det er greit, det er regler og rettigheter som man har som man absolutt skal kreve, det er viktig. Og vi skal legge til rette for det. Men hvis ikke det skjer noe i en selv også, det må være.. Har jeg en annen holdning til livet eller til det som jeg kom inn for. Hva er mitt problem? En ting er alle de andre sitt problem som de skal løse for meg, sant, men hva må jeg gjøre noe med?

Alle må gjøre sitt i prosessen med tilbakeføring. Informanten mener det ikke er nok at etater og organisasjoner legger til rette for at man skal ha best mulig sjanse for å lykkes om man ikke har endret holdning til kriminalitet og rus. Informanten fra FO sier følgende om prosessen den straffedømte går gjennom: «Altså det avhenger veldig av hvem du er, om du er sterk nok, har du egentlig tro på prosjektet deg selv. Det er det ikke alle som har». Også informanten i KO er opptatt av at den innsatte må være klar for at livet utenfor murene har mange flere hinder og utfordringer enn det det strukturerte livet i fengsel har:

Også er det jo klart det er opp til den enkelte selv, vi kan sitte her å planlegge alt mulig, og vedkommende kan være enig, ja jeg har fått en leilighet der, skal på jobb der, skal på behandling der, og alt det der. Alt er tilrettelagt, men når vedkommende kommer ut, og møter en annen verden i trynet, da kan den veien der være lagt med snubletråd da, som gjør på en måte at du ikke kommer frem til der du skal, og det blir andre ting som kommer i fokus.

Samtidig som det er en måte å tenke på som ikke er så sosialfaglig og sosiologisk, det at man selv må ta tak når man er en av de svakeste i samfunnet, er det likevel vanskelig å ikke skjønne hva de fire ovennevnte informantene mener. Alle tilrettelegger for den domfelte og livet etter soning, men om man ikke er klar for det så blir det vanskelig. Informanten i KO sier: «Det er mange som har gått inn her og ut, og som har 15-20 opphold i fengsel, og som vi har sett gjentatte år og lagt planer, men som ikke helt klarer å fikse det på utsiden, og det har jo sine grunner. Men vi sitter der likevel, gang på gang og legger planer». Men samtidig er informantene fra KO og NAV samstemte i at det går til slutt, man må bare stå på og ikke gi opp, selv om mange er inne og soner mange ganger.

6.7. Oppsummering

I dette kapitlet har jeg drøftet sentrale holdepunkter for en vellykket tilbakeføring, samt utfordringer som kan dukke opp i tilbakeføringsarbeidet. Informantenes intervjufortellinger gir en oversikt over hva de mener er viktig for å hindre tilbakefall for domfelte, hvor etablerte synspunkt som bolig, meningsfull aktivitet og nettverk blir presentert. I tillegg har intervjufortellingene vist at det også er andre utfordringer enn de ovennevnte faktorene. Ulike aktørers etterverntilbud vurderes av informantene som et viktig aspekt, for å hindre domfelte i å oppsøke gamle miljø og handlingsmønster. Også samarbeidsrelasjonene i tiden etter løslatelse tas opp i kapitlet, hvor det offentlige etterverntilbudet kritiseres fra flere hold, og informanten fra OS mener det offentlige støtter seg for mye på de frivillige organisasjonene. Avslutningsvis tar jeg opp domfeltes egne motivasjon til å gjøre en forandring, et tema flere av informantene så på som viktig for gjennomføringen av planene som legges for løslatelse og ettervern.

Kapittel 7 – Avslutning

7.1. Oppsummering

Utgangspunktet for mastergradsprosjektet mitt var et ønske om å belyse hvilke aspekter ved tilbakeføringsprosessen av domfelte som ses på som særlig viktige. For å belyse dette valgte jeg semistrukturerte intervju med personer i lønnete stillinger i ulike etater og organisasjoner tilknyttet feltet. Begrunnelsen for mitt valg av en abduktiv tilnærming gjennom semistrukturerte intervjuer, er som vist i kapittel 3 fokuset jeg har på å høre om opplevelsene og refleksjonene de som arbeider med domfelte har (Blaikie, 2010: 89). Disse opplevelsene informantene har av soningsforhold, tilbakeføring og ettervern gir et insider-syn på tilstandene i norsk kontekst (Ibid).

Informantene hadde ulik bakgrunn fra feltet, da de åtte informantene representerer syv ulike etater og organisasjoner. Jeg opplevde likevel bred enighet om ulike aspekter ved tilbakeføringsprosessen for domfelte. I det første analysekapittelet, kapittel 4, presenterer informantene sine arbeidsoppgaver og organisasjonens formål. I tillegg rettes det et fokus på nedskjæringene i ressursene som bevilges fra staten til driften av Kriminalomsorgen, noe informantene problematiserer med tanke på tilbakeføringsarbeidet som gjøres i fengsel. Også de frivillige organisasjonene sin økonomiske situasjon nevnes.

Videre, i kapittel 5, hadde de fleste klare meninger om forholdet mellom straff og rehabilitering i norske fengsel. To hovedpunkter er at; **1)** norske fengsel skal fungere som en forbedringsanstalt, hvor straffen er frihetsberøvelse, ikke dårlige soningsforhold eller dårlig behandling av innsatte, og **2)** det rehabiliterende arbeidet for domfelte under soning var av høyere kvalitet før. Begrunnelsen for synet informantene har på norske soningsforhold som noe som har hatt og har en nedadgående kurve er det liten tvil om; nedskjæring i Kriminalomsorgen. Det er interessant at det på tvers av hvilken organisatoriske tilhørighet informantene har er en enighet om at Kriminalomsorgen er en tapende part ressursmessig. Informanten i KO ser de siste årene som en direkte reversering av tilbakeføringsarbeidet, informanten fra FO sier at så ille som det er i Kriminalomsorgen nå har det jo ikke vært før, og WB2 frykter fatale konsekvenser av kuttene kombinert med mer isolasjon.

To andre aspekt ved soningen i norske fengsel som informantene problematiserte var endringene i innsatt-gruppen i norske fengsel, og forskjellene mellom soningsforholdene for kvinner og menn. Endringene i innsatt-gruppen kan ses som en direkte konsekvens av teknologisk utvikling, da den økte bruken av EK muliggjør hjemmesoning for «lettere» lovbrøyttere, samt den økte forekomsten av sedelighetsdømte i norske fengsel som følge av nettbaserte overgrep mot barn. Disse to punktene har i følge informantene som jobber i fengsel og med straffereaksjoner, ført til at det totalt sett er en annen innsatt-gruppe nå enn tidligere, og særlig merkbart har det vært for de soningsanstaltene med lavere sikkerhetsnivå som har fått innsatte som skulle sonet på høyere sikkerhet i første omgang.

I arbeidet med datamaterialet dukket det opp noe jeg ser på som interessant, og det er fengselet som en trygghet. Jeg, trolig i likhet med mange andre, trodde domfelte så på soningen som noe utelukkende negativt på grunn av restriksjonene det medfører. Likevel trekker informantene fra NAV, OS og FO frem trygghetsfølelsen mange av de innsatte får av å sone, særlig gjengangerne som har brukt store deler av livet i fengsel og kjenner det livet bedre enn livet utenfor murene. Et annet viktig aspekt som analysen av datamaterialet viste, var rusens påvirkningskraft. Det er i tråd med Mjåland (2015: 36-37) sine funn som viser en sterk sammenheng mellom rus og annen kriminalitet, samt en høyere tilbakefallsprosent blant narkotikarelaterte saker enn ved andre lovbrudd. Avslutningsvis i kapittel 5 ser jeg på samarbeidsrelasjonene under soning mellom aktører som jobber med domfelte. Her kommer det frem at samarbeid er sentralt for informantene vurderer tilbakeføringen av domfelte, men at det er visse punkter som kan forbedres, særlig med tanke på forutsigbarheten for domfelte i tiden før løslatelse med tanke på det offentlige støtteapparatet som skal bidra til å sikre bolig, jobb og stønader.

Avslutningsvis i analysedelen av oppgaven trekker jeg frem synspunkt informantene har på viktige aspekter som de av erfaring vurderer som sentrale for å hindre tilbakefall til kriminalitet og rus. Et sted å bo, noe meningsfullt å gjøre, enten det er jobb, utdanning eller andre aktiviteter, og endring av eksisterende nettverk både gjennom jobb og fritid. Alle punktene vurderes av informantene som sentrale for å bedre levekårene og mulighetene den domfelte har. WB2 ser det offentlige tilbudet med tanke på ettervern for løslatte som meget svakt, noe informanten fra OS også mener når vedkommende sier at Kriminalomsorgen og Friomsorgen hviler seg for mye på de frivillige organisasjonene. WB2 sier: «I en ideell verden, så hadde jo ikke vi sittet her i dag, sant? Dette er overlatt til en privat stiftelse, og det er jo på mange måter feil og galt. Så, den dagen vi på en måte blir overflødige, er jo en gledens dag da, hvis det offentlige kunne tatt

seg av dette». Ansvar for de frivillige organisasjonene har når det gjelder ettervern er også noe intervjufortellingen til informanten fra RK viser, når vedkommende sier at det er opprettet en arbeidsgruppe i kommunen som skal samle aktører som jobber med tilbakeføring. Eksempelvis så trekker informanten frem at Røde Kors har et kveldstilbud for løslatte, og ønsker derfor flere relasjoner til de som har dagtilbud for å ha et så omfattende totaltilbud som mulig for løslatte. Avslutningsvis i kapittelet understrekes det også av fire av informantene at domfeltes motivasjon spiller en viktig rolle i tilbakeføringsarbeidet. Det kan tilrettelegges for veldig mye fra aktører på feltet sin side, men uten et genuint ønske om bedring vil tilretteleggingen være forgjeves.

7.2. Diskusjon

Som jeg har vist i mitt masterprosjekt er det ikke manglende engasjement fra aktørene som er hovedproblemet, men heller koordineringen av tilbudene som eksisterer for domfelte under og etter soning. Selv om analysen viser at det fortsatt er et stort forbedringspotensial for samarbeidsrelasjoner med tanke på å bedre tilbudet for domfelte, kommer det også frem at det til tross for ressurskutt i Kriminalomsorgen finnes områder som er forbedret de siste årene. Et eksempel på dette er egne NAV-veiledere i norske fengsel. Informantene fra NAV og KO var tydelige på at NAV sin inntreden i fengsel med egne ansatte som jobber opp mot fengselet og domfelte var utelukkende positivt. Hansen (2017: 60) gjennomførte en evaluering av NAV i fengsel, hvor funn viser at tilstedeværelsen av NAV bidrar til et mer ressurseffektivt tilbakeføringsarbeid. Dette begrunnes med en undersøkelse av Hof fengsel, som hadde en NAV-veileder i fengselet, men som ikke lenger har det. Fraværet av NAV-veilederen medførte økt tids- og ressursbruk blant andre aktører i fengselet, ved å bistå innsatte med å kontakte NAV (Ibid). Dette er også noe informanten i KO viser til, når vedkommende tenker tilbake til tiden før NAV fikk en veileder i fengsel, hvor ansatte enten ikke kunne eller svare på spørsmål innsatte hadde om ordninger gjennom NAV.

Som nevnt har Kriminalomsorgen opplevd store kutt og nedskjæringer i ressursene de siste årene. Dette kommer frem av samtlige intervjufortellinger, samt utallige artikler og kronikker som dukker opp ved et raskt søk på Google. Nedleggelsen av åpne soningsanstalter står som en motpol av Straffegjennomføringsloven (2005, § 3), som sier at: «Ved gjennomføringen av fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner skal det så vidt mulig skje en gradvis overgang fra fengsel til full frihet og gis tilbud om deltakelse i fritidsaktiviteter». Denne

gradvise overgangen er noe informantene etterlyser som følge av kuttene de siste årene. Nedleggelsen påvirker også domfeltes muligheter med tanke på *desistance*, den gradvise prosessen mot en lovlydig tilværelse (Aase og Skardhamar, 2014: 5, referert i; Soltveit 2019). Også tilbudet om fritidsaktiviteter har gått ned. Dette kommer frem av en nyhetsartikkel i nettavisen FriFagbevegelse, som omhandler nestlederen i Norsk Fængsels- og Friomsorgsforbund, Tommy Fredriksen, sitt syn på kuttene betydning for Kriminalomsorgen og de innsatte. Fredriksen viser til at tilbud for innsatte er redusert med hele tre fjerdedeler de siste ti årene (Viggen & Håkonsen, 2019). Samtidig som kuttene i Kriminalomsorgen har preget etaten de siste årene, har økningen av vold og trusler i norske fengsel hatt en kraftig vekst. I 2014 var det 508 registrerte volds- og trusselhendelser mot ansatte i norske fengsel, og i 2016 var tilsvarende antall registrerte hendelser 1048 (Wergeland & Krogtuft, 2017). Disse to utviklingene kan ses i sammenheng med hverandre, og WB1 ser som vist i kapittel 4 også på denne sammenhengen: «Nå i Kriminalomsorgen så venter vi egentlig bare på at gjerne en sånn ung fængselsbetjent skal bli drept på jobb, at de er så underbemannet at det blir en eller annen voldsepisode som ender med døden for en eller annen stakkar».

Soningsanstaltene i Norge har ulike tilbud for domfelte, og informanten i KO viser til at fengselet har en del rehabiliterende programmer for de innsatte. Vedkommende nevner rusmestringsprogram, voldsprogram og sinneprogram med mer, men problematiserer den begrensede tiden fængselsbetjentene har til å bare prate med de som soner. Rusen skiller seg ut i informantenes tanker av hvilke utfordringer domfelte og løslatte har, noe som gjenspeiler opptrappingsplanen for rusfeltet som ble lagt fram for Stortinget i 2015, og vedtatt i 2016. Fafo har evaluert gjennomføringen av opptrappingsplanen gjennom tre statusrapporter, hvor den siste rapporten fra 2019 viser høy aktivitet på rusfeltet, men at det er tydelige utfordringer (Hansen mfl., 2019: 109). Utfordringene som kommer frem er; **1)** kommunenes bo- og tjenestetilbud for de med rusutfordringer og psykiske lidelser er ikke i stor nok grad tilpasset brukerne, **2)** mangel på egnede boliger problematiseres av ansatte på feltet, **3)** for dårlig samarbeid, og **4)** en mulig svekkelse av etablerte tilbud (Ibid: 109-110). Likevel trekker informantene mine frem ned- og underbemanning blant fængselsbetjentene i norske fengsel som det som har størst påvirkning på det rehabiliterende arbeidet som gjøres. Årsaken til dette er at det ikke lenger er tid til samtaler og relasjoner på et medmenneskelig nivå, noe informantene ser som en av de viktigste oppgavene for å normalisere soningen for domfelte så mye som mulig.

Avslutningsvis i sin studie, spår Eide (2013: 103) at Wayback vil få en større rolle i det kriminalitetsforebyggende arbeidet i årene etter studien ble gjennomført, noe jeg med utgangspunkt i egne intervjuer kan bekrefte at har skjedd. Dette begrunner jeg med at Wayback nevnes av flere av informantene mine når det reflekteres rundt arbeidet som gjøres på feltet, samt at informantene fra Wayback viser til en solid økonomisk situasjon som følge av økte bevilgninger fra staten. Informantene fra Wayback viser også til et godt samarbeid med Kriminalomsorgen og Friomsorgen, et samarbeid også informanten i KO trekker frem som viktig for Kriminalomsorgens arbeid. Wayback bidrar også til gjennomføring av samfunnsstraff, noe som styrker påstanden min om Wayback sin økte betydning på feltet.

7.3. Videre forskning

Under og etter intervjuene med informantene mine, fikk jeg mange tips og oppfordringer om andre aktører som jobber med ulike faser av tilbakeføringsarbeidet som de mente ville være interessante å inkludere i min studie. Dessverre har jeg ikke hatt ressurser til å følge opp alle anbefalingene fra informantene, men jeg har undersøkt hvilke tilbud de ulike organisasjonene og tiltakene har. Fellesnevneren for disse er rusmestring, både under og etter soning, noe som gjenspeiler informantenes syn på rus som en av de største utfordringene, særlig for gjengangere. Studien har vist at tilbakeføring er noe som absolutt bør forskes videre på, og det er noen punkter jeg ønsker å trekke frem som særlig interessante å følge opp:

1) Arbeidsgruppen informanten fra RK er en del av i sin hjemkommune, hvor formålet er å samle tilbydere som jobber i skjæringspunktet soning/etter soning/rus. Vedkommende viser til 50-60 aktører, med ulike fokusområder og tidspunkt som dekkes. Det ville vært interessant å følge opp arbeidet denne arbeidsgruppen gjør, og om koordineringen av tilbud kan ha en beviselig effekt på tilbakefalls-ratene blant gjengangere i den aktuelle kommunen.

2) Mer omfattende forskning på kvinner i fengsel, og soningsforholdene de har. Kvinner blir trukket frem som en gruppe innsatte som generelt har dårligere soningsforhold, noe som informantene mine trekker frem, og som tidligere forskning viser (Hamre mfl., 2018; Karlsen, 2018). Informanten i KO trekker frem at kvinner soner på høyere sikkerhet enn nødvendig, på grunn av det manglende tilbudet for kvinner i lavere soningsanstalter.

3) Nedskjæringene i Kriminalomsorgen bør det forskes mer på. Selv om det nye statsbudsjettet foreslår en opprusting av soningsanstalter med tanke på sikkerhetsutstyr, har kuttene medført nedleggelse av åpne avdelinger som informantene vurderer som viktige deler av tilbakeføringsarbeidet av domfelte. Driften av fengslene har også merket nedskjæringene i form av en travlere arbeidshverdag for fengselsbetjentene. Med mindre fokus på det informantene fra OS omtaler som dynamisk sikkerhetsarbeid, som er etablering av relasjoner og skape et grunnlag for gode samtaler mellom ansatte og innsatte.

Litteraturliste

- Allardt, E. (1976) *Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study*. Acta Sociologica: Sage Publications, Ltd. S. 227-239.
- Allardt, E. (1984) *Att ha, att älska, att vara: Om välfärden i Norden*. Lund: Argos.
- Andersen, S. N. (2016) *Fotlenkeordning gir færre lovbrudd*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/forskning/demografi-og-levekaar/levekaar-og-sosial-deltaking/fotlenkeordning-gir-faerre-lovbrudd> (Hentet: 14. februar 2020).
- Appelrouth, S. A. & Edles, L. D. D. (2012) *Classical and Contemporary Sociological Theory: Text and Readings. Second Edition*. Los Angeles: Pine Forge Press.
- Becker, H. (1967) «Whose Side Are We On?». *Social Problems*, 14/3: 234–47.
- Bjerved, C. F. (2009) *Likemannsarbeid blant tidligere straffedømte: Betydningen av sosialt nettverk og fellesskap med likesinnede, med utgangspunkt i WayBack – Stiftelsen Livet Etter Soning* [masteroppgave]. Universitetet i Oslo. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/22566/91769.pdf?sequence=4> [Lest 07. juni 2019].
- Blaalid, B. (2016) *Livsløp og soning*. En Biografisk Studie av Innsatte i Bergen Fengsel om deres Fortid, Nåtid og Fremtid. Masteroppgave i Sosiologi. Universitetet i Bergen. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/15527/149912253.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Lest 10. juni 2019].
- Blaikie, N. (2010) *Designing Social Research: The Logic of Anticipation*. 2. utg. Cambridge, Polity Press.
- Bourdieu, P. (1986) The forms of capital. I; Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (1986), Westport, CT: Greenwood, pp. 241–58.
- Bukten, A., Stavseth, M. R., Skurtveit, S., Kunøe, N., Lobmalder, P., Lund, I. O. og Clausen, T. (2016) *Rusmiddelbruk og helsesituasjon blant innsatte i norske fengsel*. Rapport 2/2016. Senter for rus- og avhengighetsforskning. Tilgjengelig fra: <https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2016/nedlastinger/seraf-rapport-nr-2-2016-rusmiddelbruk-og-helsesituasjon-blant-innsatte.pdf> [Lest 10. mai 2020].
- Departementene (2017) *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet*. Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/3f8ac79225654863ad3f9b0e082bf9f0/g-0440-b_reduert-tilbakefall_net.pdf (Hentet: 24. oktober 2019).

- Eide, A. H. (2013) *Veien Tilbake: En kvalitativ evaluering av Wayback Trondheim*. Masteroppgave. Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet. [Internett] Tilgjengelig fra: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/268607/624900_FULLTEXT01.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Lest 11. juni 2019].
- Fjellaldalen, S. og Stene, R. J. (2016) *Fengslinger, 2014*. Publikasjon på ssb.no. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fengsling/aar/2016-03-16> [Lest 24. april 2020].
- Foucault, M. (1977) *Discipline and Punish: the birth of the prison*. London: Allen Lane.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967) *The discovery of grounded theory: strategies for qualitative research*, New York, Aldine de Gruyter.
- Granovetter, M. S. (1973) The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), pp.1360–1380.
- Grønmo, S. (2016) *Samfunnsvitenskapelige metoder*, 2. Utgave. Fagbokforlaget.
- Hamre, K., Sandnes, T., Egge-Hoveid, K., Sandvik, L., Drahus, K. M., Engvik, M., Stene, R. & Kraakenes, K. (2018) *Dette er kvinner og menn i Norge*. Statistisk sentralbyrå.
- Hansen, I. L. S. (2017) *NAV i Fengsel*. En følgeevaluering av innsattes tilgang til NAV-tjenester. Fafo-rapport. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.fafo.no/images/pub/2017/20645.pdf> [Lest 15. august 2019].
- Hansen, I. L. S., Tofteng, M., Bråthen, K., Flatval, V. S. & Holst, L. S. (2019) *Evaluering av opptrappingsplanen for rusfeltet*. Tredje statusrapport. Fafo-rapport: 33. . [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.fafo.no/images/pub/2019/20730.pdf> [Lest 30. april 2020].
- Husbryn, I. (2015) *Endring av straffedømte menn i tiden etter løslatelse fra fengsel*; En studie av nettverksbygging, endringsprosesser og tilbakeføring til samfunnet. Masteroppgave i pedagogikk. Pedagogisk forskningsinstitutt. Universitetet i Oslo.
- Husøy, S. & Præsttun, C. (2012) *Skrytetall Skjuler Stort Tilbakefall*. NRK, 11. april. [Internett] Tilgjengelig fra: <<https://www.nrk.no/norge/norge-er-ikke-bedre-pa-tilbakefall-1.8055256>> [Lest 12. juni 2019].
- Karlsen, M. L. (2018). Feminiteter i fengslet. Kvinnelige innsattes soningsforhold. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (red), *Fengslende sosiologi*. Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler (Kap 5, s. 97–118). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. DOI: <https://doi.org/10.23865/noasp.41.ch5>

- Kittilsen, S. (2019) *Studentene bak murene*. En kvalitativ undersøkelse om innsattes opplevelser, erfaringer og tanker rundt å ta høyere utdanning i fengsel. Masteroppgave i pedagogikk. Institutt for pedagogikk. Universitetet i Bergen.
- Kvale, S. & S. Brinkmann (2017) *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave, 3. opplag. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Layder, D. (1998) *Sociological Practice: Linking Theory and Social Research*. United Kingdom, SAGE.
- Liebling, A. (2001) Whose side are we on? *The British Journal of Criminology*, 41(3), pp.472–484.
- Lund, T. N. (2016) *Å låse opp egne dører. En kvalitativ studie av kvinnelige innsattes opplevelse av opplæringstilbudet i fengsel*. Masteroppgave i spesialpedagogikk. Utdanningsvitenskapelig fakultet. Universitetet i Oslo. Tilgjengelig fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/52096/ThereseLundMasterISP-hoveddel.pdf?sequence=6&isAllowed=y> [Lest 10. mai 2020].
- Lundeberg, I. R. (2018). Myten om fengselspinen. I; K. Christensen & L. J. Syltevik (Red.), *Myter om velferd og velferdsstaten* (s. 123–145). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.47.ch6> Lisens: CC BY-NC 4.0
- Lundeberg, I. R., Mjåland, K. & Rye, J. F. (2018) Eksepsjonelle fanger i det eksepsjonelle fengselet. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (red), *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (Kap 10, s 213-237). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. DOI: <https://doi.org/10.23865/noasp.41.ch10> Lisens: CC BY-NC 4.0
- Mjåland, K. (2008) *Logikker, aktører og myndighetsstrukturer. En institusjonell analyse av rusfeltet etter rusreformen*. Masteroppgave i sosiologi. Sosiologisk institutt. Universitetet i Bergen.
- Mjåland, K. (2015) *Makt, Legitimitet og Motstand. En etnografisk analyse av rus og rehabilitering i et norsk fengsel*. Universitetet i Bergen. AIT Oslo AS.
- Nonseid, J. (2018) *Rus og Rehabilitering. En kvalitativ casestudie av rus og rehabilitering i et åpent og et lukket norsk fengsel*. Masteroppgave i Sosiologi. Universitetet i Bergen. [Internett] Tilgjengelig fra: [http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/17884/Jakob-nonseid-- Masteroppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/17884/Jakob-nonseid--%20Masteroppgave.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [Lest 11. juni 2019].
- Om Kriminalomsorgen (u.å.) Tilgjengelig fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/om-kriminalomsorgen.237840.no.html> (Lest 17. februar 2020).

- Om tilbakeføring (2018) Tilgjengelig fra: <https://tilbakeføring.no/innsikt/om-tilbakeforing/> (Hentet: 7. februar 2020).
- Oppegaard, M. N. S. (2018). Fengslet i kontrollens tidsalder: Deleuzes skisse til kontrollsamfunnet som maktteoretisk utgangspunkt. I J. F. Rye & I. R. Lundeberg (red), *Fengslende sosiologi. Makt, straff og identitet i Trondheims fengsler* (Kap 11, s. 239–262). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. DOI: <https://doi.org/10.23865/noasp.41.ch11> Lisens: CC BY-NC 4.0.
- Pratt, J. (2007a) Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. *The British Journal of Criminology*, 48(2), s.119–137.
- Pratt, J. (2007b) Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. *The British Journal of Criminology*, 48(3), s. 275–292.
- Revold, M. K. (2015) *Innsattes levekår 2014: før, under og etter soning*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Settersten Jr., R. A. (2018) Nine Ways That Social Relationships Matter for the Life Course. I *Social Networks and the Life Course*, s. 27-40.
- Shammas, V. L. (2016) The Rise of a More Punitive State: On the Attenuation of Norwegian Penal Exceptionalism in an Era of Welfare State Transformation. *Critical Criminology*, 24(1), pp.57–74.
- Silverman, D. (2014) *Interpreting Qualitative Data. A Guide to the Principals of Qualitative Research*. 5th Edition. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: Sage. Kap. 1-11 & 15.
- Skarðhamar, T. og Telle, K. (2009) *Life after prison. The relationship between employment and re-incarceration*, Oslo: Statistics Norway.
- Soltveit, J. H. (2019) *Forebygging av ny kriminalitet: Desistance og gjenopprettende prosesser*. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://kriminalitetsforebygging.no/forebygging-av-ny-kriminalitet-desistance-og-gjenopprettende-prosesser/> [Lest 07. april 2020]
- Statistikkbanken (SSB) *Antall fengslinger per 100.000 innbygger i 2017*. Tilgjengelig fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/10562/tableViewLayout1/> (Hentet: 17. april 2020).
- Straffegjennomføringsloven (2014) Paragraf 2 i kapittel 1: Lovens anvendelsesområde og generelle prinsipper for straffegjennomføring. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/lov/2001-05-18-21/§2> [Lest 12. juni 2019].

Straffegjennomføringsloven (2005) Paragraf 3 i kapittel 1: Lovens anvendelsesområde og generelle prinsipper for straffegjennomføring. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/lov/2001-05-18-21/§3> [Lest 12. april 2020].

Straffegjennomføringsloven (2007) Paragraf 20 i kapittel 3: Fengselsstraff, forvaring og strafferettslige særreaksjoner. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://lovdata.no/lov/2001-05-18-21/§20> [Lest 14. april 2020].

Tilbake til samfunnet (u. å.) Tilgjengelig fra: <https://www.kriminalomsorgen.no/tilbake-til-samfunnet.237921.no.html> (Hentet: 14. januar 2020).

Ugelvik, T. og Dullum, J. (2012) *Penal Exceptionalism? Nordic Prison Policy and Practice*. Abingdon: Routledge.

Viggen, E. D. & Håkonsen, K. D. (2019) *Kutt i kriminalomsorgen: – Fengslene registrerer kortspill som produksjon av aktivitet*. *Frifagbevegelse*, 19. september. Tilgjengelig fra: <https://frifagbevegelse.no/nffmagasinet/kutt-i-kriminalomsorgen--fengslene-registrerer-kortspill-som-produksjon-av-aktivitet-6.158.650755.12b4f6b621> [Lest 21. april 2020].

Wayback (u. å.) Tilgjengelig fra: <https://www.wayback.no/om-oss/#hva> [Hentet: 14. desember 2019].

Weaver, B. (2019) Understanding desistance: a critical review of theories of desistance. *Psychology, Crime & Law: Understanding Crime: A Multilevel Perspective*, 25(6), s. 641–658.

Wergeland, P. & Krogtoft, M. (2017) *Dobling av vold og trusler i norske fengsler på to år*. NRK, 27.februar. [Internett] Tilgjengelig fra: <https://www.nrk.no/norge/norge-er-ikke-bedre-pa-tilbakefall-1.8055256> [Lest 12. april 2020].

Øster, M. K. & Rokkan, T. (2018) The Norwegian Approach to Electronic Monitoring: Changing the System and Making a Difference. *Federal Sentencing Reporter*, Vol. 31, No. I, s. 75–84. Vera Institute og Justice.

Vedlegg 1 – Intervjuguide

Del I - Opplevelser av jobben med innsatte og/eller løslatte

1. Kan dere fortelle litt i korte trekk hva jobben deres går ut på?

- *Hvordan er det for dere å jobbe med straffedømte/tidligere straffedømte?*
- *Er denne yrkesretningen nøye utvalgt eller har du havnet her av tilfeldighet?*

2. Hvilket forhold har dere til kollegaer fra andre instanser som jobber opp mot det samme feltet?

- *Hva vil dere trekke frem som positivt?*
- *Hva vil dere trekke frem som negativt?*
- *Er det noe annet dere vil trekke frem?*

3. Hvordan er forholdet deres til de som soner/har sonet?

- *Kun profesjonelt, eller er blir man involvert på en eller annen måte?*
- *Er det noe annet dere ønsker å si?*

4. Er det noen egenskaper dere vil trekke frem som sentrale for dere som arbeider med innsatte/løslatte?

- *Har det vært hendelser som har krevd litt av deg personlig?*
- *Andre ting dere kommer på?*

5. Hva er deres vurdering av soningen slik den er i dag?

- *Hva fungerer?*
- *Hva fungerer ikke?*
- *Andre ting dere vil trekke frem?*

6. Har dere mest erfaring med menn eller kvinner?

- *Hvilke tanker har dere rundt kjønn?*
- *Er det lettere å få tak i mannlige faddere enn kvinnelige faddere?*
- *Hender det at faddere har reservasjoner mot å være fadder for bestemte grupper straffedømte? Eventuelt hvilke?*

7. Er det forskjeller mellom alder, og hvilke typer lovbrudd som er blitt gjort?

- *Er det noe annet dere vil trekke frem når det gjelder alder?*

Del II - Tilbakeføringsprosessen

8. Har dere noen tanker om tilbakeføringsprosessen for løslatte?

- *Hvilke tiltak har de å støtte seg på i livet etter soning?*
- *Er tiltakene som eksisterer i dag tilstrekkelige for en vellykket tilbakeføring?*
- *Er det noen tiltak som bør innføres eller endres for å i større grad sikre en vellykket tilbakeføring (hva tenker dere når dere tenker på vellykket tilbakeføring; jobb, bosted)? Hva skal til for at tilbakeføringen blir vellykket?*
- *Hvordan ser dere progresjon for straffedømte med tanke på å bli bedre som en prosess mot løslatelse?*

9. Hvilke forventninger har de som soner til livet etter soning?

- *Er det noe som går igjen? Noe annet dere vil trekke frem?*

10. Hvordan har jobben deres påvirket synet på straffedømte?

11. Balansegangen mellom straff og rehabilitering ses av mange på som et viktig aspekt ved soning; hvordan ser dere på dette forholdet i norske fengsel?

12. Hvordan ser dere på sosialt nettverk som en del av tilbakeføringsprosessen?

13. Norge er sett på som et av landene i verden med lavest prosentandel av kriminelle tilbakefall; hva tenker dere om dette?

14. Opplever dere at dere har tilstrekkelig med ressurser for å gjennomføre formålet på en god måte?

15. Er det noe dere kunne tenkt deg å adressere som ikke har blitt tatt opp under intervjuet?

Vedlegg 2 – Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet ”Hvilke sosiale aspekter er mest sentrale for hindring av tilbakefall til kriminelle handlingsmønstre?” ?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å belyse hvilke faktorer som skiller seg ut for en vellykket tilbakeføring av straffedømte. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I forbindelse med min masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Bergen søker jeg etter ansatte i institusjoner med tilknytning til straffedømte som soner og/eller er løslatte. Temaet for min masteroppgave er ´Residivisme blant straffedømte i Norge´. Jeg ønsker med dette å få refleksjoner rundt soning og tilbakeføring i Norge fra de som arbeider med det, i håp om at dette kan gi et mer objektivt syn på hva som bidrar til å sikre en vellykket tilbakeføring av straffedømte. Hvilke sosiale aspekter skiller seg ut som mest sentrale for en vellykket tilbakeføring fra soning til samfunnet igjen?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Bergen er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg har i dette prosjektet hovedsakelig benyttet snøball-effekten i utvelgingen av informanter, hvor jeg har blitt tipset om at jeg kunne kontakte deg for deltagelse. De som har sendt meg kontaktinformasjonen har oppgitt at de har forhørt seg med de som var aktuelle om tillatelse til å dele kontaktinformasjonen med meg.

Kriteriene for å være med i prosjektet er å være ansatt og/eller frivillig i en institusjon som er tilknyttet straffedømte og/eller tidligere straffedømte.

Totalt vil det være åtte personer som blir inkludert i denne studien.

Hva innebærer det for deg å delta?

Deltakelse innebærer at man er villig til å møte for en prat som til sammen vil strekke seg fra 30 minutter og utover– alt ettersom hvor mye man føler for å dele. Samtalen vil bli tatt lydopptak av, transkriberes og lagret, og deretter slettet. Informasjonen som innhentes vil kun brukes internt i sammenheng med masteroppgaven, og vil anonymiseres i behandlingen av dataene. Som masterstudent ved Sosiologisk Institutt er jeg ikke underlagt noen form for myndighet eller autoritet og handler ikke på vegne av andre.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- De som vil ha tilgang til personopplysningene som kommer frem gjennom underskrift av informasjonsskriv og lydopptak er;
 - Masterstudent i sosiologi, Tore Bjørgnes.
 - Veileder for prosjektet, Hans-Tore Hansen, Professor ved Sosiologisk Institutt.
- Navn og kontaktopplysninger vil lagres separat fra datamaterialet fra intervjuene. Både kontaktinformasjon og datamateriale lagres på privat enhet som har kode for å komme inn på, og i tillegg i en mappe med enda en kode.

Anonymitet vil tilstrebes, og i behandlingen av lydopptaket av intervjuet vil eventuell informasjon som kan bidra til å gjenkjenne personene enten fjernes dersom det ikke er substansielt for oppgavens formål, eller endres slik at anonymiteten blir ivaretatt uten å endre essensen i utsagnet. Informantene i studien vil også få tilsendt den ferdige oppgaven, slik at de kan godkjenne eller trekke det som er blitt gjengitt.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. mai 2020. Deretter skal prosjektet karaktersettes og forsvarers muntlig en måneds tid etter prosjektslutt. Personopplysninger og transkriberte data fra lydopptak vil bli slettet når muntlig forsvaring er gjennomført, senest 15. juli 2020.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Tore Bjørgnes, Mobil: 406 00 994 // epost: tore.bjorgnes@student.uib.no
- Hans-Tore Hansen, epost: hans-tore.hansen@uib.no
- Vårt personvernombud: Janecke Helene Veim, personvernombud@uib.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig Hans-Tore Hansen
(Veileder)

Tore Bjørgnes

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet "*Hvilke sosiale aspekter er mest sentrale for hindring av tilbakefall til kriminelle handlingsmønstre?*", og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju som blir tatt opp på båndopptaker
- jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15. mai 2020

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3 – Vedtak fra Kriminalomsorgen



Kriminalomsorgen [REDACTED]

Hans Tore Hansen
 Universitetet i Bergen, Sosiologisk institutt
 Postboks 7802
 5020 BERGEN

Deres ref:

Vår ref:
 201901020-19

Dato:
 28.10.2019

SVAR PÅ SØKNAD OM FORSKNING I KRIMINALOMSORGEN - RESIVIDISME BLANT STRAFFEDØMTE I NORGE

Viser til søknad fra Tore Bjørgnes om tillatelse til å gjennomføre forskning i kriminalomsorgen mottatt 04.10.2019.

Om søknaden

Søkeren ønsker tillatelse til å gjennomføre intervjuer med ansatte i kriminalomsorgen i forbindelse med en masteroppgave i sosiologi ved Universitetet i Bergen. Tema for masteroppgaven er resividisme blant straffedømte i Norge. Søkeren ønsker å studere hvilke sosiale aspekter som er mest sentrale for en vellykket tilbakeføring etter straffegjennomføring. For å belyse dette vil han gjennomføre intervjuer med ansatte i kriminalomsorgen, Nav og Wayback. Søkeren har allerede etablert kontakt med to ansatte ved [REDACTED] friomsorgskontor som har sagt seg villig til å bli intervjuet.

Søknaden inneholder prosjektbeskrivelse, informasjonsbrev, samtykkeskjema og intervjuguide, kopi av veilederavtale, samt uttalelse fra NSD.

Vedtak

Kriminalomsorgen [REDACTED] innvilger søknaden og gir tillatelse til gjennomføring av prosjektet. Søknaden er behandlet i tråd med *Retningslinjer for behandling av søknader om forskningsprosjekt i kriminalomsorgen*.

Begrunnelse

Søknaden er utformet i tråd med retningslinjene og inneholder nødvendig dokumentasjon. Studiet vurderes som interessant og relevant for kriminalomsorgen. [REDACTED] friomsorgskontor har kapasitet til at to ansatte ved kontoret blir intervjuet i forbindelse med studiet.

Krav til forskeren

Forskningen skal gjennomføres på en forsvarlig måte og ansatte og domfelte skal ikke utsettes for personlige belastninger. Forskeren skal fremlegge bakgrunnsmateriell og informere

[REDACTED] [REDACTED] [REDACTED]
 Kriminalomsorgen [REDACTED]
 Saksbehandler:
 Magnhild Stavheim Welde